

**ŽIVKO
STRIŽIĆ**

BLAČANI

Ivan Lasković
Croatia
1966

23267

forpele ni forslam
cerinu o guborh
hohlampe' perae

296, 3. XII. 87

Živko Strižić

BLAĆANI

Izdao vlastitu knjigu

ZAGREB 1972.

BRATU IVANU OVU KNJIGU POSVECUJEM

UVIJEK U ZAVIČAJU

I

Autor ovih pripovijesti nije nepoznat našoj kulturnoj javnosti. Neki ga znadu po tome što se povremeno javljao kraćim prilogima u kulturnim i drugim rubrikama dnevnih listova i po pripovijetkama koje bi s vremena na vrijeme objavio u ponekom časopisu. Drugi ga pak znadu i kao istaknutog antikvara, koji je obavljajući svoj posao dao ne baš mali prinos nacionalnim interesima. Naime, Strižić već puno desetljeće radi u Antikvarijatu Nakladnoga zavoda Matice hrvatske u Zagrebu, kao njegov rukovoditelj, i na tom je radnom mjestu vrlo mnogo učinio na skupljanju našega nacionalnoga knjiškoga blaga. Možda se nikada do sada nije odužio Sveučilišnoj knjižnici ni jedan student za vrijeme koje je u njoj proveo učeći, kao on. Živko Strižić je kroz ovo desetljeće otkako radi u Matičinu Antikvarijatu pribavio Sveučilišnoj knjižnici gotovo deset tisuća novih naslova, među kojima je velik broj i onih trezorskih.

Dobri poznavatelji naše stare knjige zasigurno se spominju da je on godine 1967. pronašao do sada jedinu sačuvanu kompletnu zbirku pjesama Marina Držića iz godine 1607. Sjećam se, jedan antikvar iz Kölna mu je tada govorio:

— Da Fi meni dala pjesma Marina Tržića, ja Fama dala puno ... puno marka!

— Da Fi meni dala sva marka, alles marka Faše Republike, ja Fama ne dala Marina Držića. Jer Držić je pjesnik moga naroda! — Strižić mu je duhovito odgovorio.

II

I kako to već u pravilu biva s hrvatskim intelektualcima koji su rodom sa sela, i Strižić se u svom dosadašnjem životu osjećao dužnim svome narodu u cjelini i vlastitome zavičaju.

Ova knjiga proze u krajnjoj liniji i nije ništa drugo nego potvrđivanje sveze s krajem u kojem se rodio; s roditeljima, braćom, stričevima i ostalim ukućanima, među kojima je rastao i koji su ga poslali u bijeli svijet; odnosno s mještanima koje je još u djetinjstvu upoznao ili o kojima je čuo pripovijedati. I svi oni u njemu dublje i korjenitije žive nego on sam u svijetu. A jedan takav duševan sadržaj, morao je, čini mi se, izbiti u javnost preko knjige. Nije Stržić u tom smislu niti prvi niti zadnji. Moglo bi se naći dosta potvrda za to i u hrvatskoj i u svjetskoj književnosti.

»Blaćani« su zbirka kraćih proza u kojima se očituje život jednoga maloga mjesta smještenoga, rekao bih simbolički, na dnu svijeta, a što zapravo znači punoću ljudskoga trajanja, punoću koja ispunja svaku poru životnoga totaliteta. Tu je i dobro i zlo, i smijeh i suza, ljubav i mržnja, veselje i krv, prostodušnost i mudrost. Tu je i opća životna istina, ali i tipična lokalna boja, koja će, siguran sam u to, posebno oduševiti one što su napustili bilo koje selo u unutrašnjosti južne Hrvatske i preselili se u grad. Na puno toga će ih podsjetiti već prva pripovijest »Blaćani pred crkvom«, jer je to naslov koji pristaje svakom našem mjestu na jugu zemlje. A u opisanim likovima mnogi će intelektualac prepoznati svoga oca, svoju majku, svoga strica, svoga brata, svoga susjeda, svoju mještanku. Jednostavno stoga što su brinuli istu ili sličnu brigu, gledali istu ili sličnu sudbinu, osjećali život istom ili sličnom dušom.

Sve je u »Blaćanima« izvorno, pa čak i piščev način pripovijedanja, koji nije učen i moderan, a mogao bi to biti s obzirom na piščeve kvalifikacije. Stržićeva rečenica glatko teče; rekao bih kao rijeka Cetina koja mu u rodnom Blatu ispod prozora protječe. I po stilu i, nešto manje, po sadržaju ova knjiga podsjeća donekle na zbirke Maupassantovih novela.

Ova je knjiga po svemu vrlo jednostavna, pa zbog toga po svemu i životno istinita, što je dovoljna garancija da će biti sa zanimanjem i čitana.

JOSIP KEKEZ

PROGOVOR

O ovim ljudima, o ovome mjestu, do sada, uglavnom, nije nitko nikada ništa napisao... Nema skoro nikakova dokumenta, nikakova pisanoga znaka, njihova postojanja... o njihovoj prošlosti. Ništa se ne zna o njihovom životu, o njihovoj povijesti...

S jedne strane Cetine nalazi se glasovita Poljička kneževina, mala država Poljičana, o kojoj se mnogo toga zna... O kojoj se uglavnom... zna sve. A s druge strane Cetine, s one »naše strane« zemlja je nepoznata... terra incognita... S druge strane Cetine kao da svijet prestaje, kao da su tu... Heraklovi stupovi... S druge strane Cetine kao da je kraj i konac svih ljudskih zbivanja... S jedne strane Cetine jedan svijet, a s druge... drugi, u mnogome različit i osebujan.

Pripovijedali su mi naši stari ljudi, da je naša blatska crkva imala veoma vrijednih starih knjiga, u kojima se nalazilo mnogo vrijednih dokumenata i zapisa o našem selu, o ljudima u njemu, o prošlosti ovoga mjesta. Međutim, došao je rat i... svega je toga nestalo! U ratu je sve to izgorjelo i uništeno. Kao da je sama priroda, ili neka druga sila, htjela da se ti zapisi unište i da nestanu, da bi i dalje ovo mjesto i ovi ljudi bili i živjeli u... NEPOZNATOME! Jer, ako su stoljećima i tisućljećima živjeli u nepoznatome, mogu i dalje... Ako nitko o njima nije do sada ništa znao, mogu i dalje u nepoznatome postojati... Stari Blaćani ne prihvaćaju i ne mogu se snaći u zakonima modernoga svijeta i vremena, kao što ni moderno doba ništa ne haje za »zlatnim vremenom« naših blatskih staraca... Barem oni za tim »zlatnim dobom« uvijek kukaju. Tko zna: možda je to običaj... starih ljudi.

Samo selo, osim toga crkvenoga, a u ratu velikim dijelom uništenoga, arhiva nema ništa, nego priče, bajke i legende... Na svakome koraku je po neka pripovijest. Uz svaku kuću, uz svako raskršće, je po neka legenda vezana i ispričana...

Ima jedna legenda, koju sam ja čuo od svoje bake, a ona opet od svoje, a ova od svoje... i tako redom, koja je veoma lijepa i zanimljiva i vrijedno ju je ispričati. A ta legenda glasi:

... Da je onaj kamen na našim Grūdima, u davnoj prošlosti donijela glavom: Blažena Djeвица Marija. I danas se taj kamen zove: Gospin kamen ili Gospina stina. Majka božja, priča nam legenda, išla je po svijetu i tražila je »najljepše mjesto« gdje bi svoj teret odložila. I kada je izgubila »svaku nađu« da će takovo mjesto naći, došla je na našu Pozirku i... ukazao joj se predivan pogled s Pozirke... Bez razmišljanja Majka božja je odlučila taj kamen u našem selu odložiti. Dok sam ja išao u pučku školu, a to su činili svi moji vršnjaci u prvome razredu, mi smo taj kamen na Grūdima, ljubili kao Gospin kamen! Međutim, danas se pouzdano zna da je to oltar crkve svetoga Ivana. Samu crkva se izgubila u vrtlogu vremena, a ostao je samo oltar njen.

Ovo je samo jedna pripovijest i legenda... Samo jedna od stotinu drugih, kojih u našem Blatu ima. A što se tiče ljudi u ovoj knjizi opisanih, oni su »pravi« i »realni« ljudi... Oni su i danas živi ili su... nekada bili živi... Ni jedan nije izmišljen. Jer ne umijem... izmišljati. Ovo su moji Blačani...

A iz Blata skoro da u prošlosti i nije bilo »školovanih ljudi«. Moja generacija kao da je dala prve takove ljude. Ja sam jedan iz toga naraštaja...

I nakon svih mogućih muka, tuga, boli, patnji i čitave enciklopedije »nevolja ljutih«... isplivah! Dobio sam Diplom učilišta, koje se inače »mudroljubnim nazivlje«. A na Diplom i pisalo »dodjeljuje mi se Diploma i sva prava, koja mi po zakonu pripadaju«. Ja sam, to mogu priznati, toliko čedan i skroman, da se do sada skoro nikakvim pravima nisam koristio... Prepustio sam ih drugima. A imam Diplom »za njih« i... »na njih«. Zaista sam skroman!

I na zaglavku ovoga Progovora: po zakonu srca i ljubavi, koja me neotrgljivo veže za ovo mjesto, za ove ljude, pokušao sam o njima nešto reći, to jest nešto napisati. Jer, je još u Bibliji rečeno, naglašeno i napisano, da su umnici i intelektualci »sol svijeta« svijetlo zemlje, kojoj pripadaju... A svijetiljka se ne stavlja pod posudu, nego na vrhove, na vidna i

najvidnija mjesta da obasjava svoju okolinu, svoju sredinu, da svijetle ljudima, kako bi iz tame i mraka na svijetlost dana došli.

I neka vječno svijetle svijetiljke, koje nesebično stoje i svijetle na mjestima svojim... Svaka hvala i slava im dovjeka...

Dogotovljeno u: Slobodnome gradu Zagrebu.

Slobodnome još po: ZLATNOJ BULI iz godine: 1242.

Godina: 1972. je 730.-ta godišnjica-Slobode Zagreba.

Završeno na moj rođendan navedene godine.

BLAĆANI

BLAČANI PRED CRKVOM

U početku sam zamislio ovu svoju malu zbirku pripovijedaka nazvati: »Mojih četrdeset Blačana«, ali sam od toga odustao, jer smatram da je svaki čovjek, pa prema tome i svaki moj Blačanin — priča za sebe! Svaki čovjek ima svoj posebni životni put, svaki čovjek ima svoj vlastiti život...

S druge strane, možda bi se naljutili — i to opravdano — svi oni Blačani, koji se ne bi našli među tom »Četrdesetoricom«. A opet svi moji seljaci ne mogu naći mjesto u ovoj mojoj malenoj knjižici, iz jednostavnoga razloga, što ih ja svih jednako — ne poznajem! To jest, ja ih poznajem, ali ne tako dobro da bih o svakome napisao neku pouzdanu priču i anegdotu, a »izmišljati priče« o njima — nisam htio. S toga mislim da je ovo najbolji i najsretniji naslov za ovu moju malu zbirku pripovijedaka nazvati je jednostavno: »Blačani«, što ja eto i činim.

Ali ipak, kako sam već naglasio, svi moji Blačani nisu ušli u — »Blačane«. Međutim, ima jedno mjesto, jedan kutak u našem Blatu, za koji zna svaki naš seljak, svaki naš mještani. Taj kutak je jedno od najstarijih mjesta u selu i jedno od najposjećenijih mjesta u selu. To je — naša crkva. Ali ja ne mislim o njoj ovdje govoriti, nego o onom prostoru, koji se nalazi pred njom, pred našom blatskom crkvom. Baš to mjesto pred crkvom je jedno od najvažnijih, jedno od najbitnijih kutaka u našem selu, jer se baš tu naši seljaci, moji Blačani, najviše okupljaju, tu se oni najviše sastaju i razgovaraju...

Oduvijek je običaj bio da jedan veliki dio ljudi tu pred crkvom sjedi i dok svećenik službu božju vrši, oni obično razgovaraju... Jedan drugome pripovijedaju svoje pripovijesti, o kući, o polju, o svemu što čini njegov vidokrug, njegov život...

Istina, Gospod-Bog nema baš mnogo koristi od toga, što su oni došli crkvi da »Boga mole«, jer oni sve vrijeme u razgovoru potroše, ali s tim Gospod-Bog mora računati...

Bilo je svećenika, koj su pokušavali taj običaj iskorijeniti, te ljude prisiliti da za vrijeme službe božje u crkvu uniđu i da svećenika slušaju, ali svi ti pokušaji, sva ta nastojanja ostala su bez koristi... Jer, običaji su nešto drugo od želja pojedinoga svećenika i župnika. Neki svećenici nisu ni pokušavali na njih utjecati, nego su to jednostavno primili kao njihove navike, što su pametno i učinili.

Međutim, čuti onaj ljudski humor, kojega ti moji seljaci, ti moji Blačani stvaraju na račun svojih smrtiju i smrtiju svih onih, koji već leže u svojim grobovima, u svojoj »vječnoj domovini«, je nešto što treba spomenuti, što treba naglasiti:

— Jure, kada umreš ponesi karte sa sobom, jer ćemo tamo imati vrijeme... Ovde se nismo naigrali... Tamo ćemo sve nadoknaditi...

— Ante, ponesi dobrog duvana sa sobom, vidiš da ćemo ležati jedan pokraj drugoga... Grobovi su nam blizu...

— Marko, di je boje bit: u raju ili u paklu...?

— Pusti, bolan raj na miru... Tamo su sama dica, koja će te sprišati. U paklu su sve ozbiljni ljudi... Dvokati, suci i njima slični... Dica su mi i ovde dodijala...

— Eno, unde šare Dajak leži. Dok je živ bio niko na kraj nije mogao s njime izaći... Sada je miran... Kako se je i on s Bogom razgovarao, da mi je znat?

— Vice, šta je bilo — bilo! Cura si se našćipa', nisi jin prašća'... Ni jednoj. Bilo pa prošlo... Nikada više...

— To ti misliš. Još će svaka skiknut, kad mi šaka dopadne... Stari majstor ne zaboravlja svoj zanat...

— Ilija, ponesi kakvu staru pismaricu, kada zima dođe i kad duge noći udare, lašnje će nam vrijeme proći...

I tako u nedogled...

Iz nedjelje u nedjelju, iz blagdana u blagdan uvijek se ponavlja ista slika, isti razgovori... dok svećenik ne zapjeva:

— Idite Misa jeeeeeest... Na što mu mnogi seljaci odgovore:

— Pope, ta ti vaja... Svaka ti čast i slast...

— Nikada mi 'vako vreme brzo nije prošlo, ka' danas. Odgovara mu drugi,

— Ovi pop brzo svoj posao završi. Nikad 'vakoga popa...

Kadgod sam i ja bio u našoj blatskoj crkvi i meni je bilo najdraže sjesti vani pred crkvu našu i slušati te razgovore seoske... U njima ima veoma mnogo »pravoga« i »istinitoga« čovjeka... Čovjeka onakova kakav zapravo i jest.

Stoga svima njima ove retke posvećujem... Svih njih se u ovome poglavlju sjećam... Na sve one »pred crkvom« našom blatskom u ovome času mislim... Na sve koji su pred njome bili i koji će ubuduće biti...

MOJ OTAC

Moj otac je bio muškarac, o kojemu sam-kao muškarcu-najviše razmišljao Njega sam najviše želio upoznati, zaći u nutrinu njegovu. Jer -otac mi je! Međutim, uza sve moje žarke želje i goruća nastojanja, ja ga ipak potpuno nisam spoznao ... Kao da mi je jedan dio ostao »nedorečen«, neshvaćen, nedokučen ... Kao da mi je njegova slika ostala malo nepotpuna

Moj otac je, u prvom redu, bio ... čovjek-Element! Na oko jedna tiha, mirna, blaga narav i priroda, ali u isto vrijeme jedna vulkanska ćud, jedna neočekivana narav ... On je bio, u neku ruku, ... čovjek-Misao, ali nikada nisi znao: o kakvoj se to misli u njegovoj glavi radi ...

Zar se može potres predvidjeti? Zar se može orkan nazreti? Takove su misli najčešće vladale i bile u glavi moga oca ... Velike ... jake ... neočekivane

Nekoliko njegovih neočekivanih, ali velikih misli, to jest odluka, u mnogome je utjecalo na »povijest« naše kuće, utjecalo na daljnji njen tijek Svoj kući našoj dalo drugi prava i smijer

Ja sam bio mali, kako mi je majka znala često puta pričati, pa se tih događaja i ne sjećam. Pričala mi je, da je otac jedne nedjelje došao pred večer kući i rekao joj:

— Ženo, našu ćemo Raputinu od Cetine podizati to jest zid ćemo od Cetine graditi ... To moramo učiniti, jer zašto sam ja Raputinu kupova.' ... Svu će nam zemlju Cetina odniti, ako zid ne podignemo

Majka je u prvi mah mislila da to otac samo sanja, da je malo napit, pa da kao pijan o tome sanjari Jer, podići zid od Cetine u našoj Raputini to može samo »država«, a ne, pa ni bolja seljačka obitelj Istina, bilo bi to divno i prekrasno Cetinu ukrotiti, od Cetine zid podići i našu Raputinu,

to jest zemlju u Raputini od brze rijeke spasiti ... Ali, to je samo san ... to su samo želje puste oca moga Taj posao ne može naša siromašna kuća izvršiti ...

Ali, moj otac je bio nepokolebljiv Bio je neprirodno uporan. I nakon tri do četiri godine neviđenoga truda i rada bio je podignut pravi, kameni, veliki zid u našoj Raputini ... Pravi zid, a ne zid u snovima i snoviđenjima Zid od kame-na

Moj otac je znao često puta doći u našu Raputinu i stati na taj pravi kameni zid i s njega gledati opasnu, brzu i podmuklu Cetinu Naš veliki zid u Raputini je bio ponos, gordost moga oca Ponos naše kuće I sada ga je veličanstveno pogledati, naročito zimi, kada je Cetina velika i opasna, a on joj ... nepomično prkosi, kao da je izaziva

A druga je na Element-misao moga oca, to jest jedna druga njegova odluka, bila je—naš Krč. Iskrčiti Krč i na njemu loze posaditi

Ni moga pokojnjega djega djed nije pamtio da smo mi naš Krč obrađivali, da smo ga ikada uskopavali i na njemu nešto sadili Tko zna kada je naš Krč obrađivan bio ... A moj otac, eto, donio »neopozivu odluku« da ćemo ga krčiti, da ćemo na njemu loze saditi

Moj otac je jednom bio u jednoga čovjeka, koji blizu našega Krča ima svoj vinograd i otac je vidio u toga seljaka prekrasno grožđe, koje poput velikih vimena visi na lozama ... To ga je toliko zanjelo, da je donio čvrstu odluku, da i mi naš Krč iskrčimo i na njemu loze da sadimo. Jer, ako mogu kod toga seljaka biti takovi grozdovi, zašto ne bi i kod nas ...?

— Ive, reče jednoga dana otac majci, Ive, reci dci da san odlučijo da ćemo i mi naš Krč krčiti ... Da ćemo i mi na njemu loze saditi

Da ste samo vidjeli, kakova je žalost u našoj kući nastala kada je otac takovu odluku ... u kući objelodanio. Tim više, što smo znali, što njegova riječ u našoj kući znači Znali smo da je ona zakon, protiv kojega nema prosvjeda ... Zakon koji se mora izvršiti I time je naša žalost bila još veća i još žalosnija

Mi, djeca smo godinama na naš Krč odlazili, u sebi mrmljali, jedan s drugim malo razgovarali, ali se ocu nismo smjeli suprotstaviti Jer, on je bio: Bog-otac u kući našoj

On je bio predsjednik u našoj obiteljskoj Republici, koji nije trpio ... neposlušnost!

I nakon novih pet godina truda, rada, znoja, napora, mrmljanja, psovanja, gundanja naš je Krč bio gotov ... Bio je iskrčen i na njemu loze posađene ... Na njemu je nastao vinograd kakova u selu nije bilo. A kada smo stali grožđe u kuću nositi, sav onaj trud smo brzo zaboravili ... Kada je grožđe u kuću počelo dolaziti, više nismo mrmljali ni psovali

Kao što je već Raputina, kasnije je i Krč bio ponos i gordost moga oca, sve naše kuće A imali smo se čime i ponositi

I kao što je moj otac s našim Krčem postupio, tako je on u životu, u mom životu! i sa mnom, sinom svojim, postupio.

— Jer, ako mogu onakove loze na Krču uspjevati u kuma Stipe Gregina, a zašto ne bi i na mom Krču ... kada se dobro obradi i uradi ... ? Zašto ne bi?

Tako je moj otac o našem Krču razmišljao i s tom svojom filozofijom mi smo naš Krč i obradili i lozom ga zasadili ...

— Ako u te više škole može poći Zdravko Ferdin, zašto ne bi mogao i moj Živko ... Oba su u istom razredu ... Tako je moj otac razmišljao, kada je mene htio u »velike škole« poslati, gdje je već Zdravko Ferdin bio ... Samo Zdravkin otac Ferdo je bio državni službenik i imao je redovitu mjesečnu plaću, a moj otac je bio ... seljak. Osim vruće želje da me pošalje u »više škole« nije ništa drugo posjedovao, a najmanje ... novčanih mogućnosti. Njih najmanje! A ipak me je u te »visoke škole« poslao ...

Kad sam već u škole pošao, ja sam te »nikakove novčane mogućnosti« morao dijeliti na osam gimnazijskih godina. Svaku godinu na deset mjeseci, a svaki mjesec na tridesetak dana. Kasnije se ta »dioba ničega« morala produžiti i na studentske godine ...

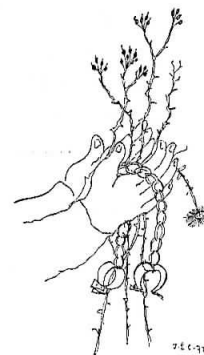
Molim vas, koji matematičar može na toliko godina, mjeseci, tjedana i dana ... »ništa« podijeliti ... ?

— Ako može u gimnaziju ići Zdravko Ferdin, a zašto ne bi mogao i moj Živko. Skupa su i onako išli u našu blatsku, pučku školu ... ? Naš dragi Bog je za svakoga ovaj svijet stvo-

rio pa i te ... visoke škole! Razmišljao je u sebi moj otac, kada me iz našega Blata u svijet poslao ...

Međutim: sve je dobro — što se dobro svrši! Kaže naš neumrla i neuništiva narod (a ono što je neumrlo, to je i ... neuništivo!) i moje školovanje se dobro završilo.

Dobro je ... što se dobro završilo. Ja barem tako mišlim.

MOJA MAJKA

Kô Rimljanka nosi haljinu dugu,
seljačku maramu veže oko vrata.
Na licu ima i Radost i Tugu.
Misliš: Meštrovićeva je — Povijest Hrvata.

Osam je bora njenoga čela.
Osam nas je njena utroba dala.
Osmero djece, njena: Sabrana djela!
Osam ju je usta: Majko, zazivala...

Kô Špartanka nas u život poslala.
Sa štitom od tisuć tisuća dnevnih molitava:
— Dico, svakomu sam njegov život dala,
al' proklet neka je, ako pošten nije!

Moja je majka seljanka.
Do zemlje nosi haljinu dugu.
Jednostavna je i iznutra i iz vanka.
A poznaje i... Radost i... Tugu.

Moj otac je u kući bio zaista: Bog-otac, a majka ono drugo božanstvo. Za njega se nije moglo reći da se u kući bavi »ženskim stvarima«. On je bio muškarac i bavio se poslovima svoga roda... Majci je prepustio sve ono, što i spada u nadležnost žene i majke u kući. Otac se brinuo da se našoj kući, njegovoj obitelji, ne dogodi neko zlo s »vanjske strane«, nešto za što bi on kao otac i muškarac bio kriv, majka je čuvala svetost domaćega ognjišta. Kao Vestalinka bdila je nad našom kućom, nad našim domom... Čuvala ljepotu i toplinu našega ognjišta, svetost kućne vatre... I zaista naša kuća nije nikada doživjela neki veći potres, neki zao udes. Da se to ne dogodi, pobrinuli su se njih oboje... Otac naš i majka naša...

Dok je još djevojka bila: da se za dobroga i čestitoga mladića uda, a kasnije, kada se udala: za zdravlje i sreću muža svoga i djece svoje, moja je majka punih pedesetak godina, pola stoljeća, pet desetljeća, hodila pješke na dva dalmatinska Svetišta, na zavjet Velikoj Gospi u Sinj i Maloj u Vepric.

Od Blata do Sinja ima tridesetak kilometara, a toliko i obratno. Od Blata do Veprica ima također tridesetak kilometara. Računo sam: moja je majka idući na ta proštenja svake godine pješačila najmanje! 120 kilometara. Pomnožio sam te kilometre sa brojem godina i dobio sam: 6000 kilometara. Šest tisuća kilometara pješke: za zdravlje i sreću svoga muža i djece svoje... To je ona činila tako jednostavno, veselo i zadovoljno, jer joj je, veli, to bila dužnost kao majke i kao žene...

— Gospode Bože, daj svakoj majci onaku dicu, kakvu si meni da'... Kada o djeci svojoj veli... tako veli. A smrti svojih dvaju sinova u muževnim dobima podnijela je kao ženu iz — Sofoklovih tragedija.

Moji su roditelji živjeli dosta dugo i doživjeli svoj zlatni pir, pedeset godina zajedničkoga bračnoga života i svakidašnjega življenja. Na moju izričitu želju oni su taj događaj i proslavili. Poslušali su me i eto nakon punih pedeset godina sjeli su za stol »kao mladenci«, kao nekada... Što nas djece, što djece njihove djece, bila je puna kuća radosti i veselja. Jedna nezaboravna obiteljska slika i doživljaj.

Jednom je netko rekao mojoj majci, pročitavši u nekim novinama čestitku meni upućenu:

— Ive, ja ti čestitam, kada onakoga sina imaš...

— A vi se, čoviče, tomu čudite...? Pa ja san i' taki osan rodila i odgojila! Osan, ne jednoga! Sasvim jednostavno mu je moja majka odgovorila.

Dan prije smrti, otac me zamoli, da mu dadem čašu vode. Ja se ustanem i prinesem mu vodu, a on će:

— Više ti mater vridi, nego da vas je pedeset! Malo sam mu nespretno vodu dao. Međutim, to je najljepše priznanje mojoj majci upućeno od oca, od čovjeka s kojim je toliko godina živjela.

— Više ti mater vridi, nego da vas je pedeset... To nika da neću zaboraviti...

A kada je otac umro, majka zacvili:

— Nema više Stipe moga... ruže moje lipe. Nema ga više...

STRIC NIKOLA

Moj stric Nikola bio je i do konca svoga života ostao neženja. Živio je s nama, u našoj kući. Teško je bilo znati: je li moj stric Nikola ikada imao neku svoju mladenačku ljubav, dok je mlad bio, ili za ženski svijet uopće nije mario, jer je od njega to bilo veoma teško doznati. On o ženama nije nikada govorio: niti s prezirom niti s nekim simpatijama... Jednostavno: kao da one za njega nisu ni postojale...

U početku, dok su mlađi bili i dok su im roditelji bili živi sva tri brata su živjela skupa: moj otac, stric Nikola i stric Petar. Po »zakonu primogeniture« moj se otac, kao najstariji brat, prvi oženio, ali su i dalje svi skupa živjeli. Zatim se oženio stric Petar. Međutim, to je već postala prava »obiteljska zadruka« i već se pomišljalo na diobu braće... I kada je za to došlo vrijeme tri brata rođena odlučile da se podijele... Da ide svatko sebi... I bez ikakvih poteškoća i prepirki, koje često kod diobe braću na mrtvo svade, »za stolom« su tri brata — u miru i slozi — podijelili ono što su od svojih predaka naslijedili...

Ta njihova dioba pala je na jedan posebni dan u godini: bile su — Poklade. U dobrim našim starim obiteljskim običajima postoje tri obroka u godini, koja su »strogo obiteljska«, koja se moraju sa svojim najdražima u kući blagovati. To su: božićni ručak, uskršnja užina i... pokladnja večera. Ta tri obroka su oduvijek obitelj na okup sazivala.

Dakako da su se braća već prije dogovorila da će se baš na Poklade dijeliti, da će do Poklada skupa živjeti, a poslije — svatko sebi.

Moj otac je već stvorio — svoju obitelj, stric Petar također. Jedino je stric Nikola bio sam, mada je sa svojom braćom živio. Prije diobe moj stric Nikola nije ni jednome od braće ni riječi rekao: s kime će i kako će »poslije Poklada« živjeti. Hoće li s jednim od braće poći ili će dalje sam živjeti,

a oni ga s druge strane nisu ništa pitali: što on sa sobom misli...? A njima je bilo sve jedno: s kojim će bratom poći, sa Stipom ili s Petrom. Jer, braća su, bratski se vole... A on može sam odlučiti s kojim će od dva jednako voljena brata...

Došao je pokladni ručak. Brojna obitelj je sjela za veliki stol. Jelo se, blagovalo kako se najbolje moglo na taj dan i onda su se, poslije ručka, odlučili podijeliti.

I bez ikakvih svađa i razmirica ubrzo su podijelili svu »pokretnu« i »nepokretnu« imovinu... Sve ono što su od svojih starijih namrli... Kao posljednje, podijelili su suho meso. Tri brata — tri dijela u svemu pa i u tome! Kada je dioba bila gotova, moja majka uze »naš«, to jest moga oca dio, naime suho meso, strina Skubonjuša uze svoj, to jest strica Petra dio, ostao je sam samcat dio strica Nikole. Majka će našu večeru na našem kominu kuhati, strina Skubonjuša na svome i u svojoj kući, a — gdje će stric Nikola...? kamo će on...? To još nitko ne zna...

I kada je bilo sve gotovo, stric Nikola uze »svoje meso« i reče mojoj majci.

— Eto, nevista, uzmi moj dijo i metni ga sa... Stipinim!

Više ni riči nije reka', nego je zaplaka... Pričala mi je majka.

Stric Nikola se nije nikada ženio, živio je s nama, u našoj kući i mogu reći da je bio više s nama, nego otac nam. Jer, moj otac je radio, po svijetu hodio, a stric Nikola je kuću uzdržao... Mi smo volili njega, a on je volio nas, naročito nas mušku djecu. I s pravom je moj brat Ivan, na dan smrti strica Nikole rekao:

— Pa ja sam njega bolje poznavao, nego... oca... Jer, s njime sam više živio, on je s nama djecom više bio...

To je bila istina...

Od sva tri brata, stric Nikola je znao najljepše pričati i zanimljive zgode kazivati... Bio je pravi pripovijedač... I među školovanim takovih je bilo rijetko...

U Prvom svjetskom ratu bio je vojnik i — veliki ratnik. Koliko je puta pričao da je »dvadeset i pet puta — na šturumu bio«, koliko je puta smrt iz bliza vidio... Imao je i sreću, po onoj »hrabrima i sreća pomaže«, nikada nije ranjen bio... Znalo se dogoditi da od nekoliko stotina njih tek nekoliko u životu ostane, a njemu — ništa.

Kao vojnik, bio je na Solunskom ratištu, ali — »s druge strane«, to jest s one, koja nije penzije dobivala... Ja sam često puta znao reći; da sam imao strica »solunskoga borca«, ali onoga — bez penzije!

Moj stric Nikola je umro, a jedno mu nikada nije bilo jasno: on kao austrijski vojnik nije skoro za poraz znao, uvijek je nizao pobjedu do pobjede..., a ipak je ta Austrija — rat izgubila! To mu nitko nije znao rastumačiti i u to ga uvjeriti... Ne izgubiti ni jednu bitku, a rat izgubiti... Ne znati što je to poraz, a... pobjeđen si!

Dragi moj stric Nikola...

Naša kuća je uvijek imala i uzdržavala konja. Ja se ne sjećam da smo ikada u kući bez konja bili, a stric Nikola je našega konja najviše uzdržavao, za njega se brigao... Od osamdesetak godina, koje je na svijetu proživio, više od sedamdeset je s konjem proveo... Sve naše konje je u dušu poznavao... Do posljednjega daha je s konjem živio, a uz konja je i umro. Jedno poslije podne pošao je s našim Bepom na pašu i negdje poslije podne reče Bepi:

— Bepo, nije mi dobro, idem kući malo ranije... Boli me malo...

Uze ular, povede konje i kući... On pred konjem, a konj za njim... Kada je došao kući, uze sić, napuni ga vodom i htjede konja napojiti. Stavi pun sić vode pred konja, kojega je za ular držao u ruci, htjede na kućni prag malo sjesti dok se konj vode napije, ali... nije na prag sjeo... Prije nego je sjeo... na prag se srušio...

Kakova divna i simbolična smrt, kada je čovjek... smrt-no biće!

Umrijeti na kućnom pragu, držeći konja u ruci... Životinju s kojom je najduže i najviše živio... Umrijeti bez ikakvih muka i bolesti... Onako tiho... mirno... blago...

— Jedva sam mu ular iz ruke istr gla, tako je čvrsto konja držao... Kazivala mi je kasnije naša Lucka, koja je jedina vidjela, kada se stric Nikola na kućni prag mrtav srušio...

Dobri moj stric Nikola! Neka mu je lagana naša blatska zemlja, koju je toliko kopao, obrađivao, po njoj hodao...

I on je njoj »lagan« i... dobar bio...

STRIC IKO

Moj otac je imao četiri brata. Jedan je umro vrlo mlad, još kao dijete, a drugi je poginuo u Prvom svjetskom ratu. A to je priča za se:

Taj moj stric Iko, kako mi je majka znala često o njemu pričati, bio je neobično dobar mladić. Neka nježna narav, neka fina duša. Kao prava djevojčica... Kad je već bio zreo mladić, namjeravao je poći u Ameriku. Kao najmlađi brat to jest sin, bio je u neku ruku majčino mezimče, majčin miljenik, moje babe Matije. On je čvrsto odlučio da u Ameriku ide, a ona — da kod kuće ostane, jer nije mogla ni zamisliti, da će bez njega, svoga Ike, ostati, da će ga, u neku ruku, zauvijek izgubiti... Moja baba Matija nije znala drugi način da svoga sina prisili da kod kuće ostane, nego je jednoga dana klekla na kućni prag, izvadila iz svojih staračkih grudi isto tako staračke dojke svoje i stala sina zaklinjati:

— Iko moj, sine dragi moj, zar ćeš svoju majku ucvijenu ostaviti...? Sine Iko, zaklinjem te mlikom majčinim, da me poslušаш, da kod kuće ostaneš... Ne idi, sinko, od matere svoje...

I na takovo zaklinjanje i moljakanje moj stric Iko je kod kuće ostao, poslušao majku svoju...

Godinu, dvije poslije toga došao je rat. Odmah na početku samoga rata, on je u vojsku pošao. Nije prošlo ni mjesec, dva dana kući je došla tužna vijest: »Iko poginuo«.

Poginuo je točno na svoj dvadeset i treći rođendan. Pričaju da baba Matija za njim nije mnogo plakala, to jest nije »na glas« plakala, jer je smatrala da je ona u neku ruku kriva za njegovu smrt. Ali, vele, kada je sama bila, da joj je uvijek krunica u ruci i suza u očima bila... Poslije toga moja baba Matija je uvijek samoću tražila...

Moj otac je, kako mi je majka znala često puta pričati, toga svoga brata Iku neizmjereno mnogo volio. Možda zato,

što je moj otac najstariji brat bio, a stric Iko najmlađi. Veli mi majka da se takova međusobna bratska ljubav rijetko sada viđa... Gotovo nepojmljivo... A kada je moj otac čuo, koji je također bio u ratu, da mu je brat Iko poginuo, majka mi priča da joj je pisao, da spali i uništi sva pisma stričeva, da uništi sve što bi ga podsjetilo na dragoga brata, kada se kući vrati...

Prošlo je i desetak godina, kako je moj stric Iko poginuo, otac je jednoga dana bio nekako čudno tužan i žalostan. S majkom nekoliko dana uopće ni govorio nije. Majka opet ne zna: zašto i zbog čega? dok mu jednu večer u džep nije zavirila i u njemu jedno pismo strica Ike našla... A to pismo je bilo sve suzama poliveno i natopljeno...

Ja oca svoga nikada nisam čuo da bi o svome bratu Iki što pričao. Kao da ga nikada na svijetu ni bilo nije...

— A ja mislim da nije dana bilo u njegovu životu, da on na Iku nije mislio...

Teško je naći takvu ljubav među braćom, ka' šta je njihova bila... Velika i prevelika je to ljubav bila... I otac ti je za stricom Ikom puno... puno patijo... Do groba...

STRIC PETAR

Moj stric Petar je za mene oduvijek bio — posebna priča. Priča za sebe. Zatvoren, tajinstven, zagonetan... Nije mnogo pričao i govorio. To, kao da nije znao...

Stric Petar je bio najmlađi od trojice braće, koja su ostala na životu. Sa svojom ženom, mojom strinom Skubonjušom, ljubav je vodio — punih sedam godina. Sedam godina ljubavi... prije braka, prije ženidbe... Kako mi danas priča strina, bile su to »posne godine« za njihovu ljubav. Stric Petar s jedne strane komina, a ona s — druge.

I tako — sedam godina...

Jedno s jedne strane komaštara, a drugo s druge...

I onda jednoga dana stric strinu privede pred oltar... Uzeše se i oženiše. Živjeli su u miru i ljubavnoj sreći od samoga početka. Rodili su četvero djece: dvije kćeri i dva sina... »Prije kćeri, a poslije sinove — da nevjeste ne zateku za've...«, kako bi rekla naša narodna pjesma... Pjesma i gusle javorove.

Moj stric Petar je bio nepismen čovjek, nikada nije nikakovu školu pohađao ni učio, ali Kačićev »Razgovor ugodni...« napamet je znao... I kadgod je bio sam, a često je sam bivao kao kakav antički filozof ili neki istočnjački svećenik, po svega bi Kačića ispjevao i izrecitirao... Gotovo svaki dan je po neku pjesmu pjevao...

Znao je sve pjesme o — Ivi Senjaninu. Toga narodnoga junaka kao da je nekako posebno volio i ljubio... Sve pjesme o njemu je napamet znao. I po mišljenju moga strica Petra, Ivi Senjaninu se nikada ništa nije smjelo dogoditi. Nije smio u tursko ropstvo dopasti, niti je ranjen smio biti... I jasno da u glavi moga strica Petra Ivo Senjanin negdje daleko u nekoj čudesnoj zemlji živi i postoji... Još uvijek, po mišljenju moga strica Petra Ivo Senjanin s Turcima ratuje i bojak bije...

Sretna seljačka duša... Sretna i presretna...

Međutim, ako u nekoj pjesmi Ivo Senjanin ipak padne u tursko ropstvo ili nekih rana dopadne, tada on obično kaže:

— Priskoči tu pismu... Ta ti nevjera... Šta ćeš je pivati... Jer on ne može ni zamisliti da se Ivi Senjaninu može nešto desiti...

Jedne godine stariji sin moga strica Petra malko se s ocem svojim posvadio. Došao kući na praznike i nešto su se »priručili«, nastao neki nesporazum između oca i sina. Sin se vratio u Zagreb, gdje je tada živio i »zakleo se«, da više nikada neće kućnog praga preći... Da više nikada u rodnu kuću neće se vratiti...

Prošlo nekoliko godina poslije toga, bila je Nova godina i ja pozovem svoga rođaka da pođemo malo kući, na selo... U naše Blato. Vrijeme je od onda prošlo i učinilo svoje, to jest moj je rođak zaboravio na onu zakletvu o kućnom pragu, o roditeljskoj kući...

Mome stricu Petru bilo je veoma drago, kada je vidio svoga »izgubljenoga sina« da se kući povratio... Da mu je opet kući došao... Za tili čas je kuća bila puna veselja...

Mi smo u Blato došli na Staru godinu i kako je bila kiša nismo mogli gotovo nigdje poći, nego smo ostali kod kuće, uz komin i grijali se na velikoj vatri.

U takovoj toploj sredini ja zamolim strica Petra da ispjeva koju pjesmu o Ivi Senjaninu. Nije ga trebalo mnogo moliti i nagovarati... Uze žarač u ruke nasloni na njega svoju staračku glavu i počeo pjevati...

Sadržaj te pjesme bio bi ukratko ovaj:

Senjanin Tadija, najveći i najiskreniji prijatelj Ive Senjanina pao je u ropstvo Ličkoga Mustaj bega. Majka i sestra Tadijina su skoro svaki dan plakale za njim i Ivu Senjanina u plaču proklinjale, kako on — Ivo — može mirno po Senju ići i šetati se, dok mu najbolji drug i prijatelj čami u tamnici, gdje ga »guje jedu, a akrapi štiplju...«

Taj plač jednoga dana dodije Ivi Senjaninu te se on presvuče u tursko ruho pak ravno u dvore Ličkog Mustaj bega. Nekako kradom Ivo dođe u samu tamnicu, gdje nađe Senjanin Tadiju. Kada ga Tadija ugleda, onako obučena u tursko ruho, on na prvi mah pomisli, da je i Ivo Senjanin pao u tursko

ropstvo, našto Tadija zaplače.... Jer se Tadija nadao da će ga Ivo jednoga dana iz te tamnice izbaviti, a kad li i on sam — eto — ropstva dopanuo...

Kada se Tadija malko pribrao, stade za svoje kod kuće pitati:

— Reci, Ivo: jesu li mi dvori na životu...?

— Je li živa moja stara majka...?

— Je li mi sinak ponarasta'...?

— Je li mi se ljuba preudala...?

— I je li mi sestrice u kući...?

I dok je moj stric Petar tako pjevao vidim da suze s očiju briše. Upitam ga: Striče, bolan što ti je...?

— Dite moje lipo i drago, evo dim me za oči koje... Od djima mi suze teku...

Međutim, dimu mi traga... Velika vatra na ognjištu gorila... Postade mi odmah jasno, zašto to moj stric Petar plače, dok je tu pjesmu pjevao... Ta, vratio mu se... »izgubljeni sin«, vratio se sin nakon toliko godina k njemu, ocu svome, u rodnu kuću svoju...

Zato moj stric Petar plače...

Drugi, mlađi sin moga strica ima već maloga sina svoga, kome je — dakako — dao ime Petar. Unuk je ponio djedovo ime... Tako je u nas oduvijek običaj... Djed živi u unuku svojemu...

A stric Petar i njegov mali unuk Petar najčešće bi, naročito zimi, išli u pašu skupa. Iz štale bi povelili kravu i nju bi najčešće u Brigu pazili... A u našem Brigu, kao u — raj. Naročito zimi. Gore, na Brigu bura puše da sve nosi »drvlje i kamenje«, a dole pod Brigom možeš u košulji biti i sjediti. Stric Petar obično naloži vatru, puši lulu, a mali Petar, unuk njegov kravu pazi i »svrće je, ako daleko pođe. A kad je unuk kod djeda svoga, najdraže mu je djedu Petru lulu iz ustiju čupati i ponovo ju u usta stavlјati... To je malome Petru veoma zabavno. Dok se tako djed i unuk igraju, najjednom unuk djeda svoga upita:

— Dide, šta ono naše jeblane na Cetini nako juja...?

— Bura ji' juja, dušo didova... Bura. Tumači stric Petar unuku svome.

— A šta je to bura, dide...? Mali Petar je uporan.

— To ti je, oko didovo, vitar... Vitar je to, razumiš me...

— A šta je to vitar, dide? Mali je uporan.

— To ti je, Pere mali, varija... Varija je bura...

— A šta je to varija... Mali Pere nikako ne popušta.

— Ma pusti me na miru! Ni ja neznan, šta je varija... To je ždrak...

I tako nakon velikoga i dugoga tumačenja i razjašnjavanja, što je to bura, vjetar, varija i ždrak, ni djed ni unuk nisu bili zadovoljni odgovorom.

Nakon kratke šutnje, reče djed malome unuku svome:

— Ajde, Pere mali, dovedi kravu i ajmo kući... Vrime je da kući idemo, a i zima je... Studeno mi je, ajde, Pere mali, ajde čovo moj mali... Ajmo kući...

Već je bilo dosta kasno kada su se djed i unuk kući vratili. Stric Petar je čitavo vrijeme šutio i mislio na razgovor s unukom svojim... Ne pamti, kada ga je mali Perica tako namučio i tako iznervirao:

— Ma je s' vidijeo, kako me namučio? Nemaš ga šta vidit, a taku ti pitanja meće... Svetoga mi Petra, bi' će Salamun... Oće vire mi...

Jednom je veliki Horacije za sebe rekao: Neću sav umrijeti! Non omnis moriar! Jedan dio mene će... uvijek živjeti.

I jedna izreka moga strica Petra će u našem Blatu do vijeka ostati. Već su je mlađi ljudi stali ponavljati, moga strica Petra citirati. On, naime, ima običaj reći: »Di je lipa... nije ružna«. To jest, kad god možeš reći čovjeku lijepu riječ — reci je. Nemoj nikada reći... ružnu riječ. Do sada sam mnogo puta od naših mlađih Blačana čuo:

— Di je lipa, nije ružna! Rekao je Petar Strižić.

Ta će ga izreka nadživjeti... Nakon njegove smrti u selu i po selu živjeti...

— Di je lipa... nije ružna! Kako je te riječi lijepo i čuti...

UJAC IKO

Moja je majka imala tri brata. Ja sam, dakle, imao tri ujaka, tri brata majčina. Dva su u Ameriku pošla još dok se ja nisam ni rodio, a treći je umro u mome djetinjstvu, tako da u stvari ni jednoga ujaka ne poznajem.

Najprije je u Ameriku »zemlju obećanu« pošao najstariji ujak — Ilija. Pričala mi je naša Šaruša, da je s ujom Ilijom još nekoliko naših mladića iz Blata u Ameriku pošlo. Na odlasku bilo je dosta plača i dosta jecaja... Svaki od njih je imao po neku djevojku, po neku simpatiju u selu. Obećavali su se nakon godinu... dvije u Blato vratiti. Kada nešto zarade i uštede: eto nas!... Ali se ni jedan od njih više nikada nije povratio... Svi su ostali u dalekoj zemlji... u Americi.

Nekoliko godina kasnije ujak Ilija je pozvao svoga mlađega brata Iku. Jer, tuđu i daleku zemlju je lakše sa svojim najdražim podnositi... »Tuđa zemlja tuga je golema...« veli narodna pjesma.

Nije prošlo mnogo, kako je ujak Iko pošao u Ameriku, on je mojoj majci, a sestri svojoj pisao:

— Draga sestro, da mi nije bilo Bilina Laza ne bi nikada u Ameriku pošao. A da mi nije toga istoga Bilina Laza iz Amerike bi se sutra kući povratio... Eto, tako sam Ameriku doživio...

Mnogo sam puta o toj ujčevoj rečenici razmišljao, nad njom bdio... Ta bi se rečenica, kao neki motto, mogla staviti na početku naše iseljeničke tragedije... Ona je simbol sve naše iseljeničke drame kroz stoljeća... Jer, skoro je svakoga našega iseljenika po neki »Bilin Laz« potjerao s rodne grude u svijet, svakoga je po neki »Bilin Laz« odagnao iz oćinskoga doma u daleki i nepoznati svijet... S druge strane: svi bi se oni vratili doma, kući svojoj, da im nije toga istoga... »Bilina Laza«. On se ospriječio pred tim našim iseljeničkim čovjekom, kao neka avet. Vratio bi se taj naš iseljenik iz da-

leke zemlje rodnoj grudi, ali se boji da ga ta rodna gruda, taj »Bilin Laz« neće moći hraniti. Jer je već davno rečeno: *primum vivere!* Najprije jesti, a potom... filozofirati! A u nekim našim krajevima mogućnost posla ista je kao i u doba... narodnih vladara! Dakle... nikakova! Koja korist da se u nas rađaju talenti, kada odmah i... ginu! Ne razvijaju se...

— Da mi nije Bilina Laza... to je naše vječno razmišljanje nad nama samima... »Patnja naša nema, nema jamba... Tragedija naša nema ditiramba...« A. G. Matoš.

Moj susjed Ante, koji poput kakovoga mitskoga božanstva sve u zlato i srebro pretvori, čega god se dirne i dotakne, tu svoju moć i radni misterij ostavlja drugim zemljama i drugim narodima. A on je samo jedan detalj, pojedinac jedan:

— Kod kuće bi radijo za trostruko manje, samo da imam gdje... Jada se on nad sudbinom i sutrašnjicom svojom, svoje djece, svoje obitelji...

Malo koji narod na svijetu ima svoju posebnu književnost »iseljeničku«, a mi je imamo... Drugo nam ništa i ne preostaje, nego plakati nad udesom svojim, nad sudbinom svojom. »U ruci mu crne zemlje gruda. Bit će to Hrvat... takvi su svuda«. (Domjanić).

— Da mi nije Bilina Laza nikada u Ameriku ne bi pošao... A da mi nije Bilina Laza sutra bi se iz nje kući povratio... Toga nema ni u grčkoj tragediji... Jer, stari su se Grci ipak vraćali u »koljevku-zemlju« na svoje svečane i nacionalne igre i tu bi se radovali i zajednički veselili... Naši se ne vraćaju...

Da barem nismo... narod emotivni...

BABA PERA

Baba Pera je moje majke majka. Nju je sve selo, sve naše Blato, naime oni, koji su je poznavali, zvali su je... baba Pera. Kao da je ona bila zajednička baba svih Blačana, svih onih koji su je znali... Zapravo i... bila je! Dok sam bio dijete, to mi je bilo malo čudno, da je sve selo zove... babom Perom, ali kada sam odrastao postalo mi je jasno, shvatio sam zašto moju babu Peru svi Blačani zovu... babom Perom.

Ona je zaista bila u neku ruku baba, to jest baka sve blat-ske djece, sve djece, koja su je poznavala. Drugače je i nisi mogao zvati, nego: baba Pera! Kako ćeš drugače zvati onako divnu, dobru, plemenitu i dragu staricu, nego: babom, to jest bakom...? Mojom, tvojom, svojom bakom... Ona je zaista bila »naša« baba, naša zajednička baka... I doista nije bilo djeteta, koje ju nije zvalo babom, bez obzira, tko je tome djetetu... majka!

Kad god sam mogao i kad god mi se pružila prilika, ja sam odlazio u svoje babe Pere, jer sam znao da u njezinoj maloj i tajinstvenoj škrinjici ima nešto za me, da se u njoj krije nešto za što bi ja onda, u svome djetinjstvu pošao na kraj svijeta... Znao sam da u njezinoj tajinstvenoj škrinjici ima po neki orah, po neki bajam iz Bilina Laza, odakle su bajami najljepši i najbolji na svemu svijetu... Nikada nisam od babe Pere odlazio a da mi nebi iz svoje čarobne škrinje nešto dala, nešto u džep stavila....

Dok sam bio dijete meni se činilo da je ona njezina škrinjica najtajinstvenije mjesto na svijetu. Da ona njezina stara škrinjica čuva nešto najmisterioznije, nešto najtajinstvenije, što se može zamisliti. Koliko sam puta zaželio pogledati, oko baciti, vidjeti što se to u škrinjici moje babe Pere krije...? Što je to, što ona u njoj drži...?

Koliko sam ja radosti i veselja doživio iz one njezine škrinje...? Koliko sam puta veseo kući pošao, kada mi je

ona nešto iz nje dala i poklonila...? To su vjerojatno najveće radosti i najveća veselja svega mog života uopće... Mala, a kako velika i draga....! Mala, a kako nezaboravna i mila...?

Nitko mi nikada nije pružio, niti će mi ikada toliko veselja pružiti, kao ona mala njezina stara škrinjica...

Ja ne znam jesu li sve bake na svijetu takove, kao što je bila moja baba Pera, ali se meni činilo da nitko nema takove bake, kao što ju ja imam!

... Ona je za me bila i ostala pojam bake, pojam nečega najveličanstvenijega...

A kako je moja baba Pera samo znala pričati i priče kazivati...? S njome je u grob pošla čitava jedna nenapisana literatura, čitava jedna mala biblioteka nenapisanih knjiga bajki... Koliko je samo priča i pripovijedaka ispričala o vilama i vilenjacima, koji žive i stanuju u — našim Crjenim Stinama! Pričala nam je koliko je puta ona te vile i vilenjake vidjela i čula... Vidjela ih kako plešu i skaču, čula ih kako pjevaju i kako se vesele...

Po pričanju moje babe Pere sve su te vile bile plave ili žute boje... Svaka je bila lijepa i prekrasna, kao što nije ni jedna djevojka na svijetu. Ona nam je pričala, kako te divne i lijepe »plavojke« plešu i igraju po našim »Crjenim Stinama«. Te se vile i ti vilenjaci mogu vidjeti svaku večer u našim »Crjenim Stinama«, ako to mi djeca želimo... Ali, tko će nama djeci dati jakosti i snage, tko će nam dati smjelosti da po noći idemo u naše »Crjene Stine« i vile gledamo, kada se mi na kućni prag ne usuđujemo poći, čim mrkla noć padne...

Možda nam je baba Pera i pričala takove bajke i priče samo zato da se po noći ne skicemo, da po noći iz kuće mi djeca ne izlazimo. Jer, noć je za spavanje, a ne za skitanje... Noć je za sjedit u kući, a ne se po selu skitati... Po noći svi ljudi, a mi djeca naročito, u kući sjedimo i od nje se daleko ne mičemo...

O dobra i draga moja baba Pera, koliko mi je djetinjstvo, a samim time i život svojim pričama i bajkama uljepšala...? Koliko mi je lijepih uspomena time priskrbila...

Mila i draga moja baba Pera...

BABA MATIJA

Ja ne poznajem svoju babu Matiju — očevu majku. Nikada je nisam vidio, jer je umrla davno prije, nego sam se ja rodio... Izgleda da je moja baba Matija bila, kako bi se reklo: baba-vrag. O njoj sam čuo veoma mnogo priča. Od oca svoga, od majke svoje... od oba strica moja... Od mnogih starih ljudi, koji su je poznavali... Dida Jozu, njezina muža nisu mnogo spominjali, ali nju jesu. Izgleda, da je moj did Jozo bio veoma dobar i miran čovjek. Mora da je bio neki dobričina...

Moja baba Matija je bila gostioničarka... Onako: po seljačku. Naime, moji su u prošlosti imali neku malu seosku gostionicu. To nam je bilo, kao neka tradicija u našoj kući... Možda i nekoliko generacija da se gostioničarstvom bavilo. Pouzdano ne znam koliko je »gostioničarskih naraštaja« bilo u našoj kući, ali... dugo su moji gostionicu u selu držali. Sve do mojih dana, kada je nekako »potiho«... nestala... iščezla... Zauvijek propala...

Pričali su mi da je ta moja baba Matija bila neka odlučna, smjela... odvažna žena, da je ona bila — sve u našoj kući. Uz pet sinova rodila je i jednu kćer, tetku Ivu. Kada je ta moja tetka Iva došla do udaje, ona nije pitala majku svoju: kuda će i za koga će se udati, nego je mladića po srcu izabrala. Međutim, taj njezin mladić nije bio po čudi mojoj babi Matiji, to jest majci tetke Ive. Baba je svim silama htjela tu ženidbu razbiti i rasturiti, ali srce je bilo jače od svih njenih prijetnji... I protiv volje svoje majke, jednoga dana se moja tetka Iva udala za... tetku Pavića. Ljudi su govorili, da se baba Matija klela i preklinjala, kako joj jedinica nikada u rodnu kuću neće doći... Ali, vrijeme je opet učinilo svoje... Nije baš mnogo prošlo tetka Iva je stala dolaziti u svoju rodnu kuću, skupa sa svojim mužem, s tetkom Pavićem...

Srce je ipak jače od svih kletvi i zakletvi... Od svih prijetnji i zabrana...

Majka mi je znala pričati da je moja baba Matija, kao gostioničarka, bila nadaleko poznata i čuvena u našim selima. Svaki putnik i »namirnik« je znao za našu kuću, za babu Matiju... A ona se svakome dizala i činila usluge; u podne i u ponoći... Po snijegu i po suncu...

— Ali, vele, ona je znala svoj posao...

Ako je netko došao k njoj vino tražiti, pa je kojim slučajem, baš toga časa vino domešeno ili doveženo u našu kuću, putnik nije mogao toga vina dobiti, nego ga je ona najprije u bačvu ulila, da ga malo... »zamladi«, to jest, u bačvi se već nalazilo nešto vode... To, uglavnom, znaju svi gostioničari... Nije moja baba Matija u tome usamljena...

Jedne godine u našu kuću došli neki Bosanci i htjeli se ljudi-putnici napiti vina. Zatražili od babe Matije litru, dvije vina i ona im ga donijela.

— Gazdarice, a kako vam je ovo vino svijetlo, veoma je prozirno...?

— A, judi moji, to van je s... »mladine«, pa je zato bistro i svitlo. Znate, s mladine je uvijek vino drugačije, nego sa sari' loza... Tumači im moja baba.

Jedne godine, također mi je majka pričala, u oči blagdana Velike Gospe, na naš Krčić baba Matija iznijela dva vjebra vina, to jest dva hektolitra. Zapravo, bio je samo jedan hektolitar vina, a onaj drugi je bila voda... Baba je to vino iznijela na Krčić, jer je to jedna raskrsnica, kojom su ljudi u Sinj na zavjet Velikoj Gospi prolazili. Baba Matija je sama dvorila, prodavala i naplaćivala... Sve je prodala, a kada je u večer stala novac brojiti, novca samo za — jedno barilo, jedan hektolitar! Veli da joj nitko dužan nije ostao, ali novca samo za — jedan hektolitar. Majka mi priča, da je to baba shvatila kao kaznu božju, za onu vodu koju je uz vino prodala i da je kasnije manje vode u vino stavljala.

Moj otac i oba strica moja su s nekim posebnim pijetom izgovarali ime svoje majke... Izgleda mi da su je uvelike voljeli i sinovskom ljubavlju ljubili...

Majka bi znala često puta reći: vala — imali su i koga... Bila je sve u kući... Na njoj je naša kuća stajala...

TETKA IVA I TETAK PAVIĆ

Njih dvoje idu skupa... Njih dvoje se jedino i mogu za jedno smisliti. To je i najbolje, jer se jedno bez drugoga ne mogu ni zamisliti... Tetka Iva i tetak Pavić...

Prije nego se tetka Iva udala za svoga muža, za tetka Pavića, baba Matija, njezina majka nije htjela ni čuti za tu udaju:

— Ako se za njega udaš... ubi' ću te! Zakla'ću te... Zada' vi ću te. Sve ovakove riječi frcaju iz ustiju moje babe Matije.

— A ja ću se ubiti, ako se za njega ne udan... Ako za drugoga pođen... Prije u greb, nego za drugoga... Ne ostaje dužna ni tetka Iva svojoj majci. Jel' za njega, jel' za nikoga drugoga... Prijeti tetka Iva.

— Samo se udaj! Glavu ću ti skinuti... Baba Matija ne popušta.

Iz dana u dan baba Matija prijeti... više... galami, a tetka Iva ima samo jednu misao u svojoj djevojačkoj glavi: ili za njega... ili za nikoga... drugoga.

Nije prošlo ni nekoliko dana od toga razgovora između majke i kćerke, jedno jutro ciknu baba Matija kao guja ljuta:

— Ajme, nesritnice, šta si uradila...? Ajme, jadnice, šta to učini...? Ajme, crna kukavice, zašto me u crno zavi...? Ako mi ikad šaka dopaneš u Cetinu ću te baciti... I sve ovako plače i nabraja moja baba Matija.

— Ne boj se, Matija, Iva ti je na sigurnu mistu. Ne plači za njoj... Čuje se jedan glas iz Avlije, kako se zove komšiluk tetka Pavića. Ivi je boje nego tebi. Sinoć je došla u Avliju...

Pošto je ljubav jača od svih zakona i od svih granica, moja tetka Iva nije poslušala molbe i prijetnje svoje majke Matije, nego je jedne večeri pošla za muškarcem, koji joj je

bio najdraži i najmiliji na svijetu. Utekla je za tetkom Pavićem.

— Nikad više prid moju kuću, kukavice jedna, više baba Matija. Šta učini, jadnice... Ako mi ikad šaka dopaneš...

Nije prošlo ni tri dana, a baba Matija pošalje kradomice jednu malu da pođe do one »nesritnice« i da joj reče, da sutra dođe u... matere, da će joj sve oprostiti...

— Šta ću, judi, moja je. Čer mi je. Ja sam je rodila i odgojila... Jada se moja baba Matija komšinicama svojim.

— Reci joj mala da dođe sutra prid večer... Da ne kasni. Sutradan pred večer dođe moja tetka Iva babi Matiji:

— Ajde, neću ti ništa... Sada je sve gotovo. Šta je bilo... bilo je. Ako ti bude šta lošega u životu, sama si kriva... Sama si to odabrala. Nemoj mene sutra karat i na mene vikati...

— Majko, bilo bi od Boga grijota, a od judi sramota, da sam ja pošla za koga drugoga, a ne za Jozu svoga, kojega sam volila. Je li tako...? Da sam se za drugoga udala, a na njega uvijek mislila...?

— Ajde, balavice jedna, šta ti mene učiš i podučavaš... Ajde večeraj i jopet mi sutra dođi... Ne mogu se brez tebe obiknuti. Uzmi onu torbu na ponistri i ne mora svaiko znati, šta je u njoj... Ne mora ti ni čaća znati. Pozdravi i onoga svoga »lipotana«, na polasku reče malko ironično baba Matija tetki Ivi.

— Za me je on najlipši i najdraži na svitu... Da ga nisam volila ne bi se ni udala za nj!

— Proće te ta ludavica, golubice moja... Laka ti noć. Za nekoliko dana babi Matiji u posjete došao je i »lipotana«, to jest tetak Pavić, kome se još nedavno baba Matija prijetila da joj nikada neće »kućnog praga prići«.

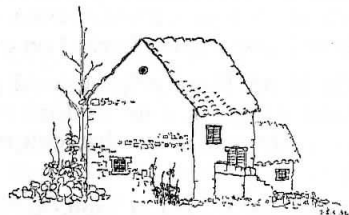
— Ukra' bi ti ja čer Ivu da je na njoj sedan juti' šaruja zmija bilo... Kroz smijeh govori tetak Pavić.

— Ukra' bi ti đavla, da mene nije bila voja. Odgovara mu tetka Iva. Šta bi me ti ukra'! Pusti babu na miru, ali si joj jednu sidu ove godine u glavu utra.

— Baba zetu i kuva i vari, dok mu đavla u kuću uvali! Zapjeva u smijehu tetak Pavić.

— Pipliću moj, ta se ne odnosi na me! Biža' si od mene tri kilometra, samo da me ne sritneš. Ajde, večeraj sada i pomozu didu Jozi bačvu u konobi namistiti. Da barem kakvu korist od tebe iman. A on mi se sada uspija ... Završi baba Matija.

Uskoro je baba Matija oprostila sve svojoj jedinici. A tako Pavić i tetka Iva doživjeli su duboku i sretnu starost ...

NAŠ FRANE

U mladosti svojoj naš Frane je bio konobar u Trstu i u Beču. A to je onda značilo mnogo, kao da je i u samoj Americi, »zemlji obećanoj« bio. Jer, u to doba su rijetki mladići iz našega sela bilo gdje odlazili, a Frane u Trst i u Beč! To je zaista velika sreća i rijetka prilika. Frane je godinama u tim gradovima bio i živio, ali da je on u njima i stotinu godina živio, ništa, baš ništa! oni na njega, na njegovu dušu, na njegovo srce utjecali ne bi ... Jer, on je bio i odviše u sebe zatvoren, a da bi vanjski svijet na njega utjecao i u tajnu njegove duše ušao

Inače je Frane bio »čuđ. no« pošten mladić, a kasnije i kao čovjek. Gospodar njegov, kod koga je godinama radio, mnogo mu je puta ključeve svoje blagajne i svega blaga i novca svoga povjeravao. Takovo poštenje se ne susreće svaki dan među ljudima, a takovo poštenje teško može nezapaženo i nenagrađeno biti ... Gospodar njegov ga je veoma volio i cijenio i mnogo puta ga za poštenje njegovo nagradio ...

Frane je bio prava seljačka duša, duša i srce na koje ne jedan, nego ni svi gradovi ovoga svijeta i svi gradski običaji nebi mogli utjecati. U Beču je godinama živio, ali ja mislim da nikada ni jednu djevojku nije upoznao, niti s njome na večer vani izišao. A kada mu je vrijeme došlo i kada se »godine skupile« i Frane se odlučio ženiti. On je već odavno u selu našem curu zapazio, ali nikome ni riječi o tome nije govorio. Jednih božićnih blagdana je iz Beča kući došao i htio je curu zaprositi. Ali: kako joj pristupiti? Kako joj ljubav iskazati? Kako joj ljubavne čežnje izreći? Tko će to učiniti? A to je njemu bilo ono najteže, ono najmučnije, ono najgore. Reći:

— Ane, dušo ... srce moje drago i milo, ja te ... volim! Ja te ljubim! Ane, sve moje. To naš Frane nije u stanju reći i s takovim riječima djevojci Ani pristupiti ...

On tu svoju tajnu povjeri svome bratu Luki i ona dva jedne subote ravno Aninoj kući, pa što bude... bude! Što se dogodilo... dogodilo! Pa neka bude i propast svijeta, pa što onda? Glavno je Ani reći ono što mu je na srcu...

Istina, Ana je znala da nju naš Frane voli, da on nju ljubi, ali ona je to čula od drugoga, a ne od njega, iz tuđih ustiju, a ne iz Franinih. A ona bi htjela da joj to Frane kaže, da joj to on osobno reče.

— Dobra večer ukućani! Rekoše dva brata kada su bila na Aninim vratima. Ukućani im odzdraviše.

Kada su gosti u kuću došli, ukućani se odmah digoše i mjesta im učiniše. Momci posjedoše a Anin otac odmah u konobu po vino s bukarom pođe. Nastaviše se razgovori i sve je bilo dobro dok su još ukućani sjedili. Kada je vrijeme došlo najprije se povuče Anin otac, a zatim i majka njena, jer su Anini roditelji znali zašto je Frane večeras u njihovu kuću došao. To isto je ubrzo učinio i brat Anin kao i sestre njene. Ostadoše sami njih troje: Ana, Frane i Luka, brat Franin. Ali, kada su ukućani otišli prestao je i svaki razgovor. Jer, Luka je još manje od Frane govorio, a Frane je svoga brata sa sobom poveo da mu pomogne baš u — razgovoru! A Luka je sjeo u kut i ni riječi... Mogao si ga i rezati i peći on ni jedne ne bi izustio... Mogao si ga na kolac nabijati, Luka ne bi kriknuo... Sjedi u kutu kao da je mrtav! Kao ukopan da je...

A i Frani srce stalo... Stalo i riječi nije sposobno reći i izustiti... da ga nožem bodeš! Iz časa u čas je situacija sve teža i teža, sve mučnija i mučnija. Jer, svi bi oni govorili i te kako razgovarali, ali kako početi? Čitave bi romane Frane pričao, ali... kako? Kako kada je srce stalo i ne miče se. Usta ostala kao grob nijema...

Ana je razgovorljiva djevojka, ali ne ide da ona prva počme, da ona »kolo vodi«. Jer, što će sutra momci i djevojke o njoj govoriti i misliti... Svatko će o Ani reći da je prava »govoruša«, »lajona«, i stotine drugih nadimaka... Mnoga usta jedva čekaju da o Ani to dočuju, ali Ana im za to neće dati povoda i prilike, i zato i Ana... šuti! Šuti i ona kao što šute dva brata: Luka i Frane...

Takova šutnja je trajala i puna dva sata. Onda se sa svoga mjesta diže Frane, dođe do praga, to jest do vrata Anine kuhine i ovo reče:

— Ako oće... oće! Ako neće... neće! I... ode vani... Izgubi se u mraku i noći...

I to je bilo sve što je Frane rekao svojoj najvećoj mladenačkoj ljubavi. To je bilo sve što je Frane Ani rekao, Ani na koju je u Beču noći i noći mislio... O kojoj je večeri i večeri sanjao... To je bilo sve što je Frane rekao djevojci s kojom je mislio čitavi život živjeti... Da! To je bilo sve!

Više nikada Frane u kuću Aninu nije došao. Više nikada on njome o ljubavi nije govorio... Više nikada njih se dvoje nije sastalo...

Ana se udala za drugoga čovjeka, a Frane se kasnije oženio drugom djevojkom.

Je li Ana Franu voljela? To nikada nitko saznati neće...

Je li Frane Anu ikada zaboravio? Ni to nitko nikada saznati neće...

Jer su danas oboje mrtvi...

NAŠ LUKA

Tiha rijeka brijege dere... Veli narod.

Ako bi se na ikoga ta rečenica i ta izreka mogla primijeniti, onda u prvom redu na... našega Luku. Ja zaista ne znam nikoga u našem selu, u našem Blatu, da bi mu ta izreka bolje odgovarala, nego njemu, našem Luki.

Na oko miran, tih, polako »vlaš«, a s druge strane... neviđena upornost i marljivost. Neviđena radišnost... Naš Luka je bio veliki težak, veliki radnik.

— Da mi je ovakoga u kući imati! Koliko je puta moj otac rekao, vidjevši što je i koliko je Luka uradio, iskrčio, zemlje iskopao...

— Da mi je ovakoga u kući imati...

U njegovoj Pasiki nije bilo ništa, do gologa kamena i... živice drače. U Lukinoj Pasiki, osim drače, ništa drugo nije moglo ni rasti. I onda je Luka, nakon nekoliko godina: truda, rada, znoja, neviđenoga umora od svoje Pasike, pravi Misir učinio... Kakove su samo loze izrasle... Kakovo je grožđe na njima bilo, o... Gospode Bože!

Kada je Pasika bila gotova, onda je Luka Gaj iskrčio. A poslije Gaja na red je došla... Opaljna Torina. Svaka ta zemlja: Pasika, Gaj, Opaljna Torina, iziskuju jedan život, a Luka je to sve obradio u... jednome ljudskome vijeku... Ne pada plod daleko od stabla svoga! Veli naš narod I... ne pada. Ono, što je nekada Luka bio, to je danas njegov sin Ante, naš Ante. Otac je u svoje vrijeme više zemlju kopao, o njoj se više brigao, a sin se danas više za kuću stara. Ante Lukin, to jest naš Ante, ima danas skoro najljepšu i na najljepšemu mjestu kuću u selu. Kakav je samo pogled iz nje na našu Cetinu, na sve naše Blato.

Ja nisam nikada našega Luku il' čuo il' vidio da se sa svojom ženom Šarušom svađa. Nikada! A kako bi se i svađao? Jer Luka je po sav dan u polju bio, zemlju je kopao. A u večer

kada bi kući došao, on je bio: umoran, trudan, pospan. A žensko, kao žensko, htjelo bi razgovarati, pričati, a Luka trudan i umoran, odmah bi zaspao...

I tako iz dana u dan... Iz godine u godinu do konca života...

Naš Luka nije mnogo pričao, kao što umiju stari ljudi, sjedeći uz vatru, uz ognjište, u večer na dugo i široko pričati. S te strane naš Luka mi je ostao malo nedorečen... S te strane ne poznam ga a volio bih da je umio i htio pričati...

Naš Luka, isto kao i — Demosten! Imao je jednu prirodnu manu. Nije mogao slovo »r« izgovarati. To, kao da mu je smetalo i on je izbjegavao riječi u kojima je to slovo dolazilo. Možda je i to bio razlog, da Luka nije pričao. Jer, kao da je od toga patio što ne može slovo »r« izgovarati.

Ni njegov sin Ante u svim riječima to slovo ne može izgovoriti. Ako Antu netko ili muško ili žensko zamoli da mu dođe nešto pomoći, Ante mu najčešće odgovori:

— Je' bo bi ja tebi pomoga, je' bo ja neman vrimenta...

Ante ima sina Luku, maloga Lukicu, kome stari susjedi često puta kažu:

— Luka mali, budi ka' ti i did i bi' ćeš pravi čovik!

— Kad naresten bi' ću. Još san mali... Luka im odgovara.

NAŠ ŠPIRO

Špiro je bio pjesnik, a poginuo je kao vojnik... Špiro je bio umjetnik, a pao je kao ratnik... Špiro je bio svemu svijetu, svim ljudima samo prijatelj, a pao je kao nečiji... neprijatelj. Sa našim Špirom se sudbina njegova života uvelike poigrala...

Pri koncu godine: 1944. došla je u selo naredba: Svi muškarci, koji se ne nalaze još u vojsci, moraju ići u vojsku. Pod taj proglas spadao je i naš Špiro, pa je i on tada išao u vojsku.

Doista ima ljudi, koji nisu za rat, za pucanje, za ubijanje... drugih ljudi. Među takove spadao je i naš Špiro. Za razliku od druge svoje braće, Slavka i Ilije, koji su bili pravi ratnici i pravi vojnici, Špiro je bio druge, sasvim suprotne naravi... On je bio: tih, miran, nježan... Neka čudesno fina čud i narav. Špiro je ljude dijelio na poštene, čestite, dobre i... ostale. Po njegovome mišljenju na svijetu ne bi smjelo biti niti jednoga zla i loša čovjeka. Samo dobri ljudi morali bi na svijetu živjeti... Dobri i poštene.

Njegova majka znala se koji put sa svojim najbližim susjedima »pričati«, malo posvaditi, što je Špiru veoma srdilo i ljutilo. On je mnogo puta majci na jedan lijep i fin način rekao: da to ne valja... Ne valja se s ljudima svađati. Sa svakim treba biti u dobro, a naročito sa susjedom, jer tko će ti u pomoć priskočiti, ako ne tvoj najbliži... susjed tvoj...

Kada su ono, s našega Klanca 1944. vojnici na vojsku pošli, među njima je bio i naš Špiro. Vojnici su se već sa svojim najbližim i najdražim pozdravili bili i izljubili. Oni, koji su ostali plakali su, a oni koji su odlazili činili su se... da ne plaču. I Špiro se poljubio sa svojom majkom, kao i majka s njime i on se uputio za ostalima... Kada je bio na vrh Pozirke, vrati se još jednom do majke i reče joj:

— Majko, nemoj se s nikim svađati... Budi sa svakim u dobro... Majko, poslušaj me i ako se živ kući vratim, sve ću ti to dobrim vratiti... Majko draga. Potom Špiro otrči za družinom, koja je već preko naše Pozirke izčezla...

Nije prošlo ni desetak dana, kući je stigla ona najtužnija vijest: Špiro poginuo...

Nije bilo susjeda, a da za Špirom nije zaplakao... Svi ma im ga je bilo žao.

Ja mislim da je naš Špiro poginuo upravo pjesnički, onako kako je on i živio, to jest kako je svoj život shvaćao. On je vjerojatno pošao do svoga »neprijatelja« i htio ga uvjeriti da nema smisla da se ljudi među sobom tuku, jedan drugoga ubijaju. Ako se već ljudi moraju na neki način među sobom ipak tući, onda neka se potuku — na šake! Pa tko bude jači! A onaj drugi vojnik, sa suprotne strane, nije sigurno znao: tko je i kakav je to čovjek naš Špiro i čim ga je on vidio u vojničkoj robi i ruhu vojničkome, on je u Špiru pucao i... ubio ga. Ne vjerujem da je naš Špiro ikoga ubio, kroz tih nekoliko dana provedenih u vojsci.

Jer, ima ljudi, koji nisu rođeni za ubijanje drugih ljudi, među takove je spadao i naš Špiro... On nije mogao ni zamisliti da se ljudi među sobom tuku i ubijaju samo zato, jer jedan od drugoga... drugače misli! A zašto da svi ljudi na svijetu... jednako misle? Mislio je naš Špiro. Po njegovome mišljenju to bi bila... propast čovječanstva! Propast svijeta...

Eto... takav je bio naš Špiro. Jedan seljački mladić je tako mislio i takav bio...

NAŠ MIŠKO

Ovi moji »BLAĆANI« bez Našega Miška bili bi... proljeće bez zelenila, ljeto bez topline... Bili bi zima bez snijega... »Blaćani« bez Našega Miška, bili bi brak bez ljubavi... »Blaćani« bez Miška, bili bi mnogo slabiji i nepotpuniji, bili bi mnogo prikraćeniji...

Međutim, ja znam da neću znati, prema tome neću dati »pravoga« Našega Miška, neću ga vjerno opisati i orisati... Ja znam da sam gotovo nesposoban pravoga Miška ocrtati...

Kao prvo: njegovo pravo ime nije Miško, nego Milan. Miško je bilo ime njegovome djedu, to jest djedu mu je bilo pravo ime Mijo, ali u selu su ga svi Miškom zvali, pa je to ime na njegova unuka Milana, to jest Miška, prešlo...

Našega Miška su skoro svi seljaci zvali »Miško-radio stanica«, ili samo: radio-stanica, jer Miško je znao sve... Miško je čuo sve... Miško je vidio sve... Podjednako su ga znali predstavnici duhovnoga i političkoga života... On je sa svakim podjednako prijatelj bio, sa svakim se družio... Miško nije znao za rasnu ili klasnu segregaciju... Njemu su svi ljudi na svijetu... jednaki i isti... Priroda je svakoga jednako stvorila...

— Svačija majka i otac jednako leže, kad se... dica stvaraju! To je Miškina filozofija...

Od najranijega djetinjstva svoga Naš Miško se rado sa starijima od sebe družio. Više je s njima, nego sa svojim vršnjacima, djecom, bio... Međutim, to se danas vidi... Jer, Naš Miško danas najradije u društvu s djecom boravi. Najviše se s djecom danas igra i zabavlja. Kao da mu taj dio života danas nedostaje... Onaj djetinjasti dio života. Njega danas svako naše dijete poznaje, a on među njima izgleda kao... najviše dijete. Miško na našu djecu može najviše i utjecati... Što on reče — to djeca čine! Koga on djeci prokaže — toga naša djeca i progone... s tim se djeca najviše i zabavljaju...

Rekli smo: Našega Miška seljaci obično »radio-stanica« zovu. Jer, on zna sve. Nema toga, što Naš Miško ne zna! Najnovije vijesti, one koje još nitko ne zna ili će ih tek za nekoliko dana znati i čuti, njih Naš Miško već zna, on ih je već od nekoga čuo... On je o njima već nešto naslutio... On zna: tko je rekao, što je rekao i gdje je rekao... Jer, on je... sveznalica!

— Miško ko ti je to reka'...?

— Eno, oni čovik!

— Ma koji čovik...?

— Eno oni!

— A odaklen on to zna... Ko mu je kaza'...?

— Eno odanle... Čovik čita' u novinan.

— A u kojim novinan...?

— Eno u nin...

— A di su te novine...?

— Eno unde...

— A kako se zovu te novine...?

— Eno nako. Zovu se, kako se zovu...

I sve tako naš Miško govori i odgovara...

Ali za nekoliko dana sve je ono gola istina, što je Naš Miško govorio, o čemu je on još davno prije pričao... Vražiji je taj Naš Miško...

I njegova je ženidba u — duhu njegovome...! On je toga dana sve svoje svatove, a najviše don Antu na stotine muka stavio. Nikada mu se nešto slično nije dogodilo.

Kada je došao dan ženidbe, dođe Miško sa svojom ženom Marom pred sam oltar, pred lice božijega zamjenika na zemlji. Uze don Ante vjenčanu knjigu, okrene se mladencima, najprije Mišku i pita ga:

— Milane, uzimlješ li Maru po zakonu Svete Matere Crkve za svoju zakonitu ženu...?

Naš Miško šuti.

Don Ante ga pita drugi put, sada već ozbiljnije i strože.

— Milane, pitam te po drugi put: uzimlješ li Maru po zakonu Svete Matere Crkve za svoju zakonitu ženu...?

Naš Miško opet ni riječi...

— Milane, pitam te po treći i posljednji put: ženiš li Maru po zakonu Svete Matere Crkve...?

— Ženin, pope, kad si tako navalijo ...
Kada ga je nekoliko dana poslije toga don Ante sreo pita ga:

— Zašto si, Miško, ono učinio ... ?
— Tijo san, pope, vidit kakve živce imate vi i moja žena ... U šali mu reče Miško.

Pitaju Miška susjedi mjesec, dva nakon ženidbe:
— Miško, kako se ti slažeš sa svojom ženom?
— Ma šta se ja imam s njome slagat! ... lakonski im Miško odgovori.

A kada su se braća Marin i Miško dijelili, to je bila prava »bratska dioba«. Mirna, tiha, prijateljska ...

Sjela dva brata rođena za stol, uzeli jednu teku i na jednoj strani napisali: Marin, a na drugoj: Miško. A prije nego su se stali dijeliti, zamolili su svoje žene da iziđu vani.

— Mi smo braća i možemo se i brez nji' podijeliti. One bi nam samo smetale. Reče jedan brat.

— Tako je, brate, Boga mi! Odgovori drugi. Ali su sticale Miškića stanje ...

I bez ikakvih psovki i beštine braća se podijeliše.
— Da su žene bile s nama, nebi nikada! Oba se u tome složiše.

Nedavno smo se mi Strižići, nakon dugoga vremena svi na okupu našli. Odlučismo to proslaviti. Zapravo je Miško prvi prijedlog dao:

— Draga braćo i družino mila, 'vako se već dugo nismo okupili i sastali. Ajmo to proslaviti. Ajmo se počastiti ... Užna rodbina se nije 'vako već dugo zajedno našla ...

Miškin prijedlog smo usvojili i naša Strižića, »užna rodbina« se malo i napila ...

Nebi valjalo da nismo, kada smo se tako okupili. Tko zna: kada ćemo opet?

Jednom se ispovijedao naš Miško, a svećenik ga-među inim-pita:

— Miško, jesi li kada kome što ukrado ... ?
— Jesan, pope, u Borovčevoj Lišnječini trideset takaja za loze, ali Vi meni dajte pokore za pedeset, jer mi još dvadeset takaja triba ... Iskreno mu se Miško ispovijedi.

BEPO

Kada sam namjeravao o našem Bepi pisati, nisam znao: hoću li pisati u prezentu ili perfektu ... u sadašnjosti ili ... prošlosti. Nisam znao je li naš Bepo živ ili mrtav, kada sam ovu knjigu pisao, to jest, kada sam upravo »do njega« u pisanju došao ... Mogao je svaki čas umrijeti, svakoga trenutka je mogao mrtav biti ... I zaista, kada sam u pisanju »do njega« došao: naš dragi ... dobri ... poštteni i čestiti Bepo je ... umro ... Zauvijek nestao. Dan, dva prije nego sam ovo o njemu napisao ... nije ga više bilo ...

Kada sam tu vijest čuo, bilo mi je pri srcu veoma bolno ... tužno ... teško. Na vijest o njegovoj smrti, ote mi se iz srca, s ustiju ... Bog mu pokoj dao ... Pokoj vječni, jer ga je uistinu zaslužio ...

U našem Blatu je, koliko ja znam, oduvijek bio samo jedan Bepo, samo se je jedan čovjek tako nazivao, to jest Bepom su ga zvali, a to je bio ... naš Bepo. Naš, dobri ... dragi ... i čestiti Bepo.

Pravo mu je ime bilo Jozo, a od Joze do Bepe nije dalek put ... Jezično se to brzo skuje i dobije ... Sasvim jednostavno u našim južnim krajevima, koji su stoljećima bili pod udarcima talijanskoga jezičnoga vala ... Vala i klime jezične.

Bepo je bio naš najbliži susjed. On i moj stric Nikola su dva muškarca, koja se nisu ženila. Ja nikada nisam saznao je li moje stricu Nikoli bilo žao, što se nije ženio, jer on o toj temi nikada nije »otvoreno« govorio ... Nikada nisam saznao je li ikada koju djevojku volio ili nije, ali za Bepu znam da mu je žao bilo, što se u mladosti nije ženio ... Kao da nije sam sebi to nikada oprostiti mogao ... Nazivao je ludaci-ma svakoga muškarca, koji se ne oženi i koji svoju obitelj ne osnuje ...

Kao i svim drugim ljudima u ovim krajevima i našem je Bepi život dosta težak bio, međutim on ga je podnosio tiho ... mirno ... spokojno. On se gotovo i nije na takav život tužio, nije ga proklinjao, mada je to život i »zaslužio«.

Bepo je u našoj kužini, na našem ognjištu, veliki dio svojega života proveo ... Gotovo svaku večer, naročito u zimskim večerima i noćima, on je na našem ognjištu dugo sjedio ... pričao ... razgovarao. On je imao svoje mjesto i čim bi on na naš prag došao, onaj ko je sjedio na »njegovome« mjestu, odmah bi se ustao i Bepi mjesto dao ...

Bepo je znao lijepo, upravo divno pričati i pripovijedati ... On nije znao u svome pričanju uveličavati, dodavati ... nešto izmišljati. Dobio se dojam da je uistinu sve ono onako, što ti Bepo govori, što ti priča ... Vjerujem da nikada ništa nije lagao ... Mogli ste mu »iz prve ruke« sve vjerovati ... A meni je bilo i kao djetetu i kao zreлом čovjeku s Bepom uvijek drago pričati i s njim se razgovarati ... Imao je običaj reći: Znaš, šta ću ti kazati ... I onda bi nastavio to svoje kazivanje ... Tom se uzrečicom najčešće služio u svome pripovijedanju, i svome pričanju.

Posljednji put sam s njime razgovarao u našoj Dražici. Upravo je bio Veliki Petak, a ja čujem da netko kopa u Dražici. Malo bolje pogledam: Bepo. Prošetam se do njega, sjedem nedaleko vatre, koju je naložio. A on, čim me je vidio, bilo mu je drago da sam došao i odmah prekine kopanje da se malo odmori. Stadesmo pričati.

— Ma, šta ti je ovi naš život ... Ja znam, kada san ja, tvoj stric Nikola, naš Vrane, Luka, Matuka, kada smo 'vako, na današnji dan, na Veliki petak, ovdek u Dražici 'vako sidili, pušili, pripovijedali ... Nji' danas više nijednoga nema ... A, čini mi se, da ni ja nisan još za dugo ... Nisan, viruj mi ... I godine su, a i bolestan san ... Nisan više zdrav ni mlad ...

— Bepo, dragi! takav ti je život ... Život ti je kao i naša Cetina, kuju sada gledamo nas obojica ... Život teče, kao i ona voda u Cetini. Čini nam se da uvijek teče ista voda, a ... nije. Je slična, ali nikada ista ... Ti kažeš, da ste puno puta, ti, stric Nikola, Frane, Luka ovdje, u Dražici, na današnji dan sjedili, pušili, pričali ... Čini ti se kao da je to prošle godine bilo, a prošlo je od tada dosta godina, mnogo vremena ... Njih više nema, ostao si ti sam ... Ti jedini od njihove »gar-

de«. Svi su oni otišli, a naša Dražica kao i onda, kada su je oni kopali, kada su na njoj loze sadili ... Ljudi se rađaju, žive, umiru, nestaju, a zemlja ostaje ... Ona kao da je neprolazna, kao da je vječna ... A ja, Bepo, i mislim da je tako, da je zemlja vječna ... Danas, sutra će vaš mali Matko Dražicu kopati, obrađivati, kao što ju ti sada obrađuješ ... Jednoga dana i mali Matko će narasti, ostariti, umrijeti, onda će Dražicu njegova djeca kopati, na njoj pšenicu sijati ... obrađivati je ... Vidiš, sada bi mogao shvatiti i razumjeti, zašto ljudi za zemlju glave gube, zašto se rođena braća za nju tuku, jer u njoj, u zemlji ima nešto što čovjek ne može shvatiti, ne može tako lako razumjeti ... Zemlja je tajna, kao i život ...

Takav je, po prilici, bio moj posljednji razgovor sa našim Bepom. On je rado s ljudima razgovarao, sa mnom je, nekako, posebno volio pričati. Ja kao da sam ga razumio, kao da sam ga shvaćao. A on je i te kako znao ljudima zahvalnost uzvraćati ... Mnogo im za malo davao ... Svoju dušu otvarao ... Dušu i srce svoje dobro ...

NAŠ JOKAN

Jedne godine, proljeće je bilo, dođem u svoju malu studentsku sobicu na večer i nađem ovakav brzojav na stolu:

»Evo ti me, pa me čekaj! Naš Jokan«.

Kada sam telegram pročitao, od srca sam se nasmijao. A — kako i ne bi!? Takav telegram se rijetko u životu dobije. Takav telegram se rijetko piše... Na telegramu nema: kada dolazi, ni s čime dolazi... Samo: Evo ti me, pa me čekaj. Pomislih odmah u sebi: prava seljačka duša... Kako ovaj život shvaća, kako i čitavi svijet shvaća...

Predpostavljao sam da će s vlakom doći i sutradan pođem na prvi vlak. Ali s prvim nije došao... Nije došao ni s drugim, trećim... četvrtim...

Nije moguće da se sa mnom na ovakav način šali! Pomislih u sebi. Ovo nisu njegove šale ni njegovi vicevi... Tek nakon dva dana nađem ga u svojoj sobici, na krevetu. Spavao je i nisam ga htio odmah probuditi. Sam se je probudio. Čim me ugledao stade govoriti:

— Nisan ti ima lakriminacije (tako naš Jokan legitimaciju zove) i minicija me izbacila iz vlaka, pa san mora' kući po lakriminaciju... Tvoji su dobro. Mater ti je dobro. Krava jon se otelila. Muško tele, ka'june. U matere ti ima osan ovaca i sedmero janjaca. Godina je osridnja. Loza dobro nosi, ali je šenica slabo... Kumpira malo, ali će može bit, koko-ruza štogod biti...

Ja sam, eto, u nekoliko Jokanovih rečenica, koje su istina s brda, s dola, ipak sve o mojima kod kuće saznao... Sve mi je Jokan u tih nekoliko isprekidanih rečenica i podataka kazao... Ni riječi mi više ne treba reći...

Naš Jokan je došao u Zagreb, na neku invalidsku komisiju. On je ranjenik u nogu još iz Prvog svjetskog rata i do sada je barem nekoliko stotina puta po svim mogućim »ko-

mesijama« bio i hodao, ali sve uzalud. Ni jedna mu nije odobrila ni dinara mirovine, a ako je itko na ovome svijetu tu mirovinu i zaslužio, to je svakako... naš Jokan! Ali Pravda uvijek nije zadovoljena... Nije... Niti će biti...

Naš Jokan se nikada nije nikome potužio na to, što nema mirovine jer bit će ipak da ljudi iz tih »komesija« zaključuju, da njemu ona nije potrebna...

Još dok sam dijete bio, Jokan je često puta pričao kako »u dušu« Zagreb poznaje, svaki kamen u njemu, svaki kutak, mada je posljednji put kroz Zagreb 1918. prošao, kada se kući iz rata vraćao...

Kada smo na kolodvoru bili, najednom reče:

— Eno ga! Ajmo ga viditi...

— Ma koga, Jokane?

— Eno, bana Jelačića... Eno ga na konju...

— Ma, božji čovječe, to nije ban Jelačić. To je kralj Tomislav. Prvi hrvatski kralj.

— Ajde, šta me lažeš! Kakvi Tomislav... To je on, ban Jelačić. Kliku mu je konj na kojemu jaši... I ode bliže da ga bolje vidi.

Ja sam vidio da je svaki posao uzaludan njega sada razuvjeravati, da to nije Jelačić, nego kralj Tomislav.

— Vidijo san ga osamleste, kada san se iz vojske vraća'. Od unda se ništa nije prominjio. Isti, ka' i unda... Pjunuti kip bana Jelačića. Oni isti konj...

— Ali, Jokane ovo nije Jelačića trg, a Jelačić je bio na... Jelačića trgu.

— Undak su, znači... trg ovdek primistili... Trg i njega skupa s trgom... Reče Jokan.

Poslije toga smo pošli u bolnicu, na pregled, to jest, na »komesiju«. Ukrasmo se na tramvaj, koji je vozio prema bolnici. Čim smo ušli u tramvaj, Jokan počeo s kondukterom razgovor:

— Druže, boga ti, kliko potežeš plaće mesečino?

Kondukter ga pogleda, promjeri ga: je li to lud ili normalan čovjek. Ni pet ni šest, nego: kolika ti je plaća? I to na koji »običan« način!

— Pa, druže, mogu ja, žena i dvoje djece... Ne razmećemo se s novcem, ali kraj s krajem nekako povezujemo...

I tako se Jokan naš brzo uklopio u razgovor s konduktorom, kojega prije nikada nije vidio. Jokan je mislio, da je to, naš Carević Čičola, stric Petar ili bilo koji Blačaniin, pa da može, onako, obično s čovjekom razgovarati...

Kada smo došli u bolnicu, nismo mnogo čekali da Jokana prozove. Kada je došao na red; reče:

— Ovdek, gospodin, drug doktor.. Ja san taj..

— Gospon, hoćete mi reći, kada ste ranjeni? poče odmah jedan iz komisije pitati.

— Oko podne, gospodin doktor! Reče mu Jokan kao iz topa.

Doktor okrene glavu da Jokan ne vidi kako se je nasmi-
jao na taj njegov odgovor.

— Ma ne pitam ja Vas, kada, u koje doba dana ste ranjeni, nego: u kojemu ste ratu ranjeni?

— An? U nomu, gospodin doktor. U nomu, najprvomu...

— A gdje ste ranjeni? Gospon.

— U nogu, gospodin doktor. U nogu, ovdek.

— Vidim i ja da ste u nogu ranjeni. Ja vas to ne pitam. Ja vas pitam, gdje, na kojemu ste ratištu ranjeni?

— Tuka' san se s Talijanima. S njima san ranjen. E, to je bijo rat, to je bila tučnjava... A pomlatili smo ji'... I oni su nas, ali, boga mi i mi smo nji'. Bilo je paprikaša na obe strane...

— A bi li Vi htjeli penziju?

— Ako ćete štogod dat, dajte. Ako nećete, nije mi puno ni briga... Živijo san ja čitavi život brez nje, pa mogu i ovo još malo... Ima ji' koji je nisu nikada zaslužili, pa je uživaju... Kod kuće su ženi dlake brojili... a pensiju imaju... Ja san moga 'vako i glavu izgubiti, ne samo nogu... Svašta čovik u životu doživi...

Ni ova »komesija« našemu Jokanu nije dala mirovinu. I opet se našla neka rupa na zakonu, kroz koju njegov Zakon nije mogao proći... Vrag odnijo i te rupe...

Napominjem da bi moje djetinjstvo u mnogome siromašno bilo, da u njemu našega Jokana nema. Jer, njegova je kuća tik do naše u Blatu i on je skoro svaku večer, naročito zimi, u našoj kući bio. Nije bilo večeri, da on ne bi, uz toplu

i veliku vatru na našem ognjištu, o sebi, o svojoj ranjenoj nozi, o svemu i svačemu pričao. A znao je uistinu lijepo i uvijek zanimljivo pripovijedati... Prava seljačka pripovijed-
čka duša. Istina, bilo je tu nešto i onoga, što nije bilo... Ali, to ide jedno s drugim... Tome to dobro stoji, tko tako umije pričati... A naš Jokan je umio... Posebno je u priča-
nju znao strane i nerazumne riječi, »na svoj način« izgov-
rati. Na primjer samo nekoliko njih: milicija-minicija, legi-
timacija-lakriminacija, spomenik-uspomenik, žendari-čendari,
trafo stanica-straho stanica, i tako redom. U tome je »pravi
umjetnik« bio. Nitko u Blatu nije umio »skovati« novu riječ
kao on, naš Jokan.

STIPE JOKANOV

Bio je to pravi vojnik... Ratnik od glave do pete... Nije mu ništa nedostajalo da bude iskreni borac i ratnik, a on je to uistinu i bio...

Da se slučajno rodio jednu generaciju prije ili poslije, bio bi »premašio životne talente«, ali on se rodio u pravo vrijeme, u pravome času... Bio je ono zašto se i rodio, za vojnika...

U miru su to tihi, mirni, veoma povučeni ljudi. Nitko na njima ne bi ni rekao da su »za ratove rođeni«, a u stvari — jesu. Sve što znaju, sve što umiju i mogu, ti ljudi to u ratu pokazu...

Ne! Nisu to nikakovi zli ili opaki ljudi. Rat je sastavni dio povijesti čovječanstva, dakle i ratovi su »prirodna stvar«, a svaki je čovjek za nešto »po prirodi rođen«. Stipe Jokanov je bio za vojnika i ratnika rođen. I on je to u ratu i pokazao...

Kada je počeo ovaj minuli rat, Stipe Jokanov je imao nešto više od dvadesetak godina. To su one »najidealnije« ratničke godine, to je najidealnije »ratničko vrijeme«.

Čim je uspostavljena Hrvatska Država, kao i mnogi drugi i Stipe Jokanov je dobio poziv za vojsku, poziv u domobranu. A pošto se dužnost vršiti mora, on se pozivu odmah i odazvao. Stipe Jokanov je u rat pošao bez ikakvih suza i plača, kao što se zna u takovim slučajevima obilno plakati i suze livati. Na vojsku je on išao: krotko, mirno i odlučno. Čim je u domobranu stupio, neki dosta ljeporječiv časnik im je održao »napisni govor«.

— Vojnici, momci i ratnici, kako znadete, vi ste domobranci, a to vam i sama riječ kaže, što vam je raditi, koja vam je dužnost — dom braniti. A ja kao vaš vojni starješina vam također kažem i naglašavam da je najveća i najpreča dužnost braniti svoj dom, svoju domovinu, svoju zemlju i svoju rod-

nu grudu! Jer, tu su se rodili djedovi vaših djedova... Tu su rođeni vaši pradjedovi, vaše bake i vaši djedovi. Tu su rođeni vaši roditelji, vaše majke i očevi... U ovoj zemlji su rođena vaša braća, vaše sestre, vaše djevojke. Tu su rođena i vaša djeca... U ovoj zemlji su rođeni vaši najmiliji i najdraži... Konačno, tu su i grobovi vaših praroditelja, onih koji su vam najdraži... Tu, u ovoj zemlji, je sve vaše, zato ju morate braniti, a ako treba i poginuti za nju. Svoj život u njoj ostaviti... To je vojnička dužnost bila oduvijek, a vi ste vojnici i, kako rekoh: domobranci... Mislim da vam više ne trebam ništa govoriti. Ja sam svoje rekao, a vi ćete puškom u ruci skupa sa mnom »svojim jezikom govoriti«, to jest borbu, za koju ne znamo koliko će trajati i kada će svršiti.

Ovaj govornik je te mlade ljude zagrijao, taj domobranski časnik je umio mladim vojnicima reći i na njih živom riječju djelovati. Za dan, dva bilo je prvo vatreno krštenje Stipe Jokanova i njegovih drugova. Bitka je trajala čitavu noć, sve do rano u jutro. Prva borba... desetak domobrana mrtvih. Ali bilo je mrtvih i na drugoj »našoj« strani.

U takovim okršajima prošao prvi tjedan, prvi mjesec... Stipe Jokanov u neku ruku počeo se na rat navikavati. Međutim, njegovi kod kuće ništa o njemu nisu znali, jer im nije ni pisao. Valja reći, ni oni kod kuće nisu za to mnogo hajali. Otac, stari austrijski vojnik, je rezonirao ovako: Da mu se što god dogodilo — javili bi. Javili bi ili je mrtav ili je živ. Znači, kada se ne javlja da mu nije ništa, to jest, da je živ i zdrav! Dok god ništa ne piše, nije mu ništa! A i Stipe je imao u tome svoju filozofiju.

Ako kući svojim piše da je dobro i zdravo što i njima »od svega srca želi«, može već poslije ovakovoga pisma u borbi poginuti. Onda je najbolje — nikome ništa! Ako se iz rata zdrav kući vrati — dobro! A ako pogine... dobro pogine! I tako pune dvije godine nitko za Stipu Jokanova nije znao, nikome se nije javljao ni pisao. Skoro da su seljaci na njega polako i zaboravili...

I onda nakon pune dvije godine, evo ti ga jedno predvečerje. Došao je u lijepom i veoma dotjeranom domobranskom časničkomu ruhu. Uzorno obučen. Vojnik od glave do pete. Vojnik u pravome smislu riječi i značenja. Bio je to: vojničina!

— Stipe, šta je s tobom...? Kako nisi pisa' kroz ovo vrijeme...? Di si bijo? Šta si radijo...?

— E, moji ljudi! Uvijek u borbi, u tučnjavi, u ratu... Svaki dan, svaku noć! Nemaš vremena ni da se naspavaš, a kamo li da pišeš? A što bi pisao?

Napišeš, recimo: dragi moji ja sam dobro i zdravo, što i vama svima želim, a ono za pola sata ode ti glava o kojoj si malo prije sve najbolje mislio i pisao! Eto, zašto nisam pisao, zašto se nisam javljao...

Nakon nekoliko dana kako je Stipe Jokanov došao iz domobrana netko mu reče da bi mogao u partizane poći, jer oni su »pravi naši«, a ono su »lažni naši«. Čitavu jednu večer je »drug politički« sa Stipom Jokanovim proveo i »obrađivao ga«.

— Druže Stipe, mi, partizani smo prava narodna vojska, narodnooslobodilačka, jer se mi jedini borimo za narodno oslobođenje. Ti si do sada služio narodnim izdajicama, slugama okupatora, najmračnijim snagama našega naroda. Ako k nama pođeš, tek tada ćeš na pravi put poći, na pravu i pravednu stranu boriti i tući. Samo mi se za pravdu i pravicu borimo i pobjeda je na našoj strani...

— A imaju li partizani dovoljno pušaka, strojica, municije... Ne volim ti ja u vojsci dane gubiti... Kada sam vojnik, hoću da imam sve što vojniku pripada, u prvom redu: pušku i dosta municije. Te vaše govorancije vama prepuštam. Nisam ti ja za te stvari rođen... Ja sam rođen za pušku, za borbu, za rat, drugi neka govore, neka drže zborove... Svako me svoje! Vama jezik — meni puška! Jesmo li se razumjeli...? Reče mu Stipe Jokanov.

— Čudan neki čovjek! reče u sebi »drug politički«. Na ovakove još nisam naišao.

I tako Stipe Jokanov, do jučer dobar i hrabar domobran. Izvrstan borac i ratnik, a od danas je to isto samo kao... partizan.

I kao što je do jučer Stipe Jokanov hrabro i neustrašivo smrti gledao u oči kao domobran, to isto je bio i kao partizan. I dok je bio u domobranima s jednim Hercegovcem je činio jednu neustrašivu udarnu dvojku, gdje je ona udarala tamo se za pobjede, za lovorike, za odlikovanja znalo... Kada je

u partizane došao to isto je činio s jednim Sinjaninom... Kakovi su samo ta dva borci bili... Kako su samo na juriše skakali... Po onoj: hrabroga vojnika i sreća pomaže! Ona su dva iz mnogih okršaja svoje glave zdrave izvukli... Nije prošlo ni desetak dana, a već su njegovi starješine razmišljale o tome kako da ga odlikuju, kako da ga nagrade, za one hrabre podvige, koje skoro svaki dan čini i izvršava.

— Druže, bi li ti htio u partiju ući? Upita ga jednoga dana jedan »veoma odgovorni drug«.

— A, što je to, druže... partija?

— Bi li htio komunista postati...?

— E, to nije za mene. Čim završi rat, ja ću kući... Mir nije za mene. Ja ne znam govoriti, narodu se obraćati... Nisam ti ja, druže, za partiju... Ne volim ti ja ono, što mi ne leži...

I uistinu. Dok je rat trajao Stipe Jokanov je bio istiniti borac, pravi ratnik. Čim je rat završio on je sa mnogim odlikovanjima na prsima kući došao iz rata se vratio. Čim je rat svršio sa sebe je vojničko ruho svukao a civilno obukao. Ali, što za nekoga nije — nije! To civilno ruho na Stipi Jokanovu nikako nije stalo. Da je obukao najljepše ruho — isto bi bilo! On je rođen za vojnika, a ne za »civilca«, kako je neki seljak rekao! Nije ti, Stipe, civilac! Stipe Jokanov je dobio rat, iz njega kao pobjednik izišao, za poraze nije znao ni na jednoj strani... Ali plodove pobjede su drugi ubrali. Međutim, Stipe Jokanov se nikada ne ljuti da su se drugi okoristili njegovom borbom, njegovim ratnim trofejima... On ne zna »na papiru« ratovati... On je vojnik samo za bojno polje rođen. Drugi su — poslijeratni borci i pobjeditelji... Da mu leži »snalažljivost« dokle bi bio dospio, kamo bi bio stigao... Ali, čim je rat završio, on je svoju pušku o klin obisio, vojničko ruho sa sebe svukao i vratio se ondje odakle je prije četiri godine pošao. Vratio se kući na selo...

Danas je Stipe Jokanov čovjek u godinama. Nije toliko ni star, koliko to izgleda... A kako i neće? Koliko je puta kao domobran kroz Velebit partizane gonio i rastjeravao... Koliko je puta Mosor i Biokovo kao partizan prešao... Tko bi u njemu danas onakoga borca i ratnika prepoznao...? Tko bi rekao da onolike bitke i bojeve dobio. Jer, danas iz-

gleda tako miran i tih, kao da u njemu sama dobrota i plemenitost stoluju... Je li moguće da je to veliki ratnik i borac bio...?

— Jest! To je bio vojnik i tako izgleda pravi ratnik! Bio je to veliki i neustrašivi borovnik. A kada je rat završio Stipe Jokaov je... »namještenje izgubio«... Rat je njegovo polje rada i uspjeha...

VRANČIĆ /

Kakav je to bio čovjek! Kakova je to bila sila i snaga... Kakova je to jakost bila, o ljudi moji! Samo u pripovijetkama Maksima Gorkog takovi ljudi postoje! Samo u bajkama takovi ljudi žive... Međutim, u našem Blatu ima pravih i neizmišljenih takovih ljudi... Ljudi kao naš Jure Vrančićev.

Oca su mu zbog izuzetne snage i jakosti: Vrancem zvali. Kasnije je — po onoj: kakav otac — takav sin! — ta snaga na sina prešla. A od Jure na njegove sinove Slavka i Iliju...

Vrančić je bio veoma tih i miran čovjek. Kakova blagost i tišina je u njemu bila, kada je trijezan bio... Ali, kada bi se napio! Onda je Vrančić bivao sasvim drugi čovjek! Suprotan onome u — trijeznome stanju. Kada je Vrančić pijan bio, onda si mogao vidjeti razjarenoga Ahileja, pred kim se sve lomilo, sve padalo... Sve se odmicalo, da mu mjesto ustupi...

Kako su moji gostionu držali, to je Vrančić često u nas zalazio, često puta u našoj kući bio. On je običaj imao: da se za sve i na sve kladio. Jedne nedjelje prilično je »nakresan bio«, okladi se s mojom majkom: da više nikada za nikada neće vina piti. Što je bilo — bilo je! Od te večeri ni kapi ga neće piti! Jer, šta Đuka reče — tako mora biti!

Sutradan, kada se malo otrijeznio, pita ga moja majka: znade li što je sinoć obećao...? O čemu se sinoć kladio...?

— Ne pantin ja, šta san lani govorijo, a kamoli ću znat', šta san govorijo — sinoć! lakonski joj Vrančić odgovori.

Jedne subote, u gostioni na Mostu, mudrija jedan šofer-Imoćanin i sve, nekako pamet i mudrost po svijetu prosipije... Bio tu i Vrančić, koji ga mirno i pozorno sluša... Dodijala Vrančiću mudrost i »pametnjakovićevanje« toga šofera, pristupi mu i reče mu:

— Evo, prijateju, da ću ti u milometar pogoditi, koliko će ti se puta kola od avuta do kuće okrenuti... Kažen ti — u milometar!

— Za deset litara vina! — Šofer prima okladu i već pljuje u ruku i Vrančiću je pruža.

— Ne za deset litara, nego za barilo vina! Vrančić prima okladu i svojom rukom hvata šoferovu ruku.

— Onda da čujem, koliko će se puta okrenuti, Blačani-ne...?

— Onoliko, koliko mu bude trebalo... posprdno mu Vrančić reče.

Vidi Imoćanin da je nadmudren, sav jidan i crven u licu vadi novčanik da vino plati.

— Plati pa se rugaj! Čuje se jedan stariji muški glas iz ugla gostione. U nas je u Blatu tako: ko gubi, plaća...

— Tako je svagdi! reče šofer ukrcavajući se u auto.

— Kada dođeš kući, izbroji i vidi: jesan li pogodio... na polasku dobaci Vrančić šoferu...

Jedne zimske nedjelje na večer, kladi se Vrančić s mom majkom, da će golim golcatim zubima vruću cripnju s vatre vani iznijeti. Gori velika vatra, na njoj se cripnja zagrijava, Vrančić pristupi bliže vatri, uhvati zubima za ručku cripnje i iznese ju van, ispred kuće...

— Iman puno godina, ali ovoga još nisan nikada vidio... čudi se jedan starac gledajući Vrančića što radi.

Jednom drugom zgodom, Vrančić je kroz nos i usta provukao tanku špagu i o nju objesio bocun od dvije litre i stade bocunom činiti: din-don... Krv mu iz nosa teče, ali on ne popušta...

Jednih izbora, za vrijeme bivše Jugoslavije, došao Vrančić na izbornom mjesto da glasa. Malo se napio i zapjeva »svoju himnu«:

»Oj, javore, zelen bore, dođe Đuka na izbore,
da ukine staru vladu i ministre šta nam krađu...«

— Šta to pevaš, bre...? Hoćeš da te uhapsim...? Prijeti mu se jedan žandar.

— Da ti vam je ponovim, gospodin đender, ako je niste zapantili... Oj, javore, zelen bore...

— Čuti, bre... ima da te nema, ako nastaviš pevati, bjesni žandar na njega.

— Tuđega nećemo, naše nam ne daju! Eto zato Đuka ide na izbore i da ukine staru vladu i ministre, šta nam krađu... Vrančić ne popušta.

— Begaj ili ću da te hapsim!

— Ja sam na svomu! Hladnokrvno mu Vrančić reče i udalji se od »gospodina đendara«.

ŽUKA

Meni je bilo nekih četiri do pet godina kada je Žuka umro. Ja ga se sjećam samo po nekome starome loncu, u kojemu je vatru nosao. Meni se tada činilo, da kudgod je Žuka išao, za sobom je taj svoj lonac i u njemu vatru nosao...

Bio je, pričaju, neobično šaljiv i u svojim šalama originalan čovjek. Pričala mi je majka da se jednom s njome opkladio da će s vatre vruću cripnju u zubima van iznijeti... I to sve za — litru vina!

Moja je majka opkladu izgubila... naime, Žuka je to uradio...

Jedne jeseni, jedne kišne noći Žuka je sjedio u našoj kuhini. Najednom, pričali su, Žuka uze naš mali noćni feral i ode nekuda preko vrata... Nikome nije rekao: kamo ide.

— Di' ćeš, Žuka? Upitali su ga.

— Ču'će se...

Naše se Blato dijeli na: Gornje i Donje Blato. Gornje se opet dijeli na Brdo i Polje. Jedno selo, a opet se dijeli na nekoliko dijelova, na nekoliko naziva.

Blaćani-Brđani obično u Polju imaju svoje poljske kućice u kojima drže vino i druge stvari. Brđani su obično malo vina imavali, pa ako im je stalno pri ruci, to jest »pri grlu«, popiju ga pa za božićne blagdane nemaju svoga vina u kući. Da bi za Božić, Novu Godinu i druge velike blagdane imali baš svoga vlastitoga vina, oni bi ono malo, što bi u svojim vinogradima ubrali, u Polju držali i tako ga za te dane sačuvali. Borovčeve te poljske kućice nalazile su se blizu naših kuća i u njima su Borovci držali skoro sve svoje vino. Znalo se dogoditi da bi Brđani po čitavi dan kopali na svojoj zemlji u Polju, pa ne bi ni išli kući na Brdo spavati, nego bi ostali u Polju, to jest u tim svojim kućicama na spavanju. Tako je jedne noći (one u kojoj se naš Žuka izgubio kada je ono iz naše

kužine nekuda išao) neki Garmaz Borovac ostao u Polju spavati, sam u svojoj poljskoj kućici. Žuka je znao da je Garmaz te noći u kućici i, ne govoreći nikome ništa, išao ga prestrašiti... Garmazu je pred petnaestak dana brat Ivan umro, kojega je Garmaz veoma mnogo volio. Žuka je s malim feralićem došao pred Garmazovu poljsku kućicu i stao nekim čudnim glasom govoriti:

— Stipane... Stipane, brate mili... je si li ti unutra...?

— Ko je? Reče Garmaz nekim prestrašenim glasom.

— Ja sam, Stipane brate mili... Ja, duša tvoga brata Ivana... Čuješ li me, Stipane?

— Čujen, brate Ivane... Govori: šta oćeš?

— Stipane, brate moj, uzmi našu gudu i prašćice i vodi i' na pazar pa i' prodaj i plati mi 33 mise za dušu moju... To učini svakako, Stipane, brate moj! A sada, eto ja — odo... Ne zaboravi, šta san ti reka'...

— Oću, Ivane... ne brini.

Žuka se okrene, ugasi svijeću i... izgubi se odakle je i došao.

U jutro prije zore Žuka je ustao da vidi hoće li Garmaz voditi gudu na pazar, kako mu je bio ono sinoć rekao. I zaista je Garmaz Borovac, prije nego je zora zabijelila odveo gudu s malim prašćićima na pazar, prodao je i s tim novcem plati 33 mise za »dušu svoga brata Ivana«.

Prošlo je od toga događaja dosta godina, kada se jednog dana sastanu Žuka i Garmaz i onako uz lulu duhana počeo o svemu i svačemu razgovarati.

— Stipane, prijatelju dragi, eto ja se i ti nikada zavadili nismo... Poče Žuka lijepo i umijato s Garmazom govoriti.

— Ja se, Žuka dragi, ne sićan da smo se ikada zavadili... Nije bilo, brate, razloga.

— Reci mi, Stipane, da san ti onako, digod šta učinijo, bi li mi oprostijo, Boga ti?

— Pa bi, brate, da si mi i kuću zapalijo, oprostijo bi ti, zašto ne bi... Ma šta ti je, Žuka, palo na pamet, što to pričaš...?

— Ma, eto, Stipane, sve mi nikako na pamet pada jedna stvar, da ti je kažen...

— Koja, Žuka? Reci, brate, nismo dušmani ... Judi smo, Blačani smo ...

— Ali, najprije zapalimo ovoga moga kugaša ... Vakoga nisi, Stipane, dugo pušijo ...

Zapušiše oni dva Žukina »kugaša«, pa će Žuka:

— Kažeš, Stipane, da san ti i kuću zapalijo, da bi mi oprostijo ...?

— Brate, kažen ti, Blačani smo, judi smo, jedan drugomu reče po niku, ali jopet smo naši ... Kuda bi došli, kada jedan drugomu ne bi oprašta ...?

— Sićaš li se, Stipane, kada si ono prije nekoliko godina na pazar gudu gonijo i proda' je?

— Sićan se! Reče Garmaz i neki trnci mu kroz sve tijelo proletiše ...

— Znaš li ti, zašto si to, Stipane, učinijo ...?

— Znan, ali to ti, Žuka, neću reći ... To je moja stvar ... Moja i ničija više ...

— Stipane, nije ono one noći bila duša tvoga brata Ivana ... Ono san ja s feralon doša' tebi prid vrata ... Ja san te one noći plašijo ...

— Žuka, reka' san ti, da bi ti sve oprostijo i — oprost' ću ti! Ali znaj, da ja i ti više nikada nećemo progovoriti ... Razumiš li, Žuka? ... NIKADA!

Naši stari Blačani su mi pričali: da je tako i — bilo!

KOVAČUŠA

Kovačuša je bila dobra i čestita žena. Uvijek je na ustima imala lijepu i umiljatu riječ. Kadgod vas je Kovačuša susrela, uvijek vas je lijepom besjedom pozdravila, lijepim riječima oslovila ... Uvijek.

Kovačuša je imala jedan običaj, kojega je svatko u selu znao, kada ste došli pred njezinu kuću, ona bi vas pogostila i počastila svakim darom božjim, ali — eto — baš toga časa, toga trenutka, nema kruha u kući ... Da ste došli samo pola sata prije, bilo bi svega! Bilo bi pršuta, sira, jaja, oraha ... svega, »što je Bog i kuća dala«, ali nestalo kruha, baš toga časa ...

— Dobro jutro, Kovačuša, kako si, šta radiš, jesi li se umorila ...?

— 'Vala, dragom Bogu, dobro san i zdravo san, a kako si ti, kako ti kod kuće? Moga' si u kuću, ali jadna ti san i tužna ti san, nestalo mi je malo prije kruva u kući ... Počastila bi te Kovačuša, ima, brate, svega u kući ... Svakoga dara božjega, ali ... nema kruva ... Nestalo ga malo prije ...

I tako redom ... Tako svakome ... Tako svaki dan ... Nema onoga, koga Kovačuša neće lijepim i umiljatim riječima pozdraviti, u kuću ga pozvati i s najljepšim ga »božjim darovima« ponuditi, ali ... nema kruha! Da si došao samo pola sata prije, bilo bi svega ... Ima u kući svega ... Kuća mi od čega ne oskudijeva, samo eto — nije se trefilo u kući kruha gotova ... A bez kruha opet nema ništa ... Ni pršut, ni sir, ni oraha ni jaja ... ništa bez kruha ne možeš jesti ... Ničim opet ne možeš biti počašćen ...

Jednu večer veli naš Miško:

— Vidi' ćete, kako ću sutra Kovačušu nadmudriti ... Je ona starija i pametnija od mene, ali ni moja pamet nije za bacit ... Govori Miško.

— Kako ćeš to izvesti...? Pitaju ga neki, koji dobro Kovačušu poznaju.

— Priča' ću vam. Strpite se do sutra! Iman posla u Kovačušinu konšiluku pa ću je nadmudriti...

S nestrpljenjem se očekivalo: ikada će se Miško kući vratiti, da vidimo kako je kod Kovačuše prošao. Valja priznati: Miško veoma dobro poznaje ćud i narav Kovačušinu. Malo tko onako dobro kao Miško...

Navečer, kada se Miško kući vratio, na našem Klancu stade pričati:

— Doša' ja prid kuću, a Kovačuša mete dvor. Dobro jutro, Kovačuša, na što će ona: Bog ti, Miško, da' svako dobro. Kako kod kuće? Kako mater...?

— Po običaju, Kovačuša. Neće umiru, neće mi misto u kući čine... Velin joj ja.

— Bolan, nemoj tako... Bog će te pokarati. Ona mi odgovara. Miško, adje u kuću, ali jadna ti san, neman te čime počastiti... 'Vala Bogu iman ja u kući svega, ali neman kruva gotova... Dica pojila... Nema ga ni truna... Iman ja, Kovačuša, vetu kruva u džepu! Odgovorin' joj ja. A ona pođe u kuću, stade se motati, vrpjiti... Sve ide iz jednoga kuta u drugi... Sve ništo traži, ali ka' da ne zna: šta. Unda će: Miško, evo ne mogu naći ključ. Bi' će ga nevista u poje odnila ili ga od dice sakrila... Ja ne znam, kakva su u vas dica, u nas... Bože sačuvaj! Nemoš ništa od nji' ostavit, sve ti odnesu, sakriju, razvuku... Moraš sve do nji' zaključavati... Ništa in na putu nesmiš ostaviti... Nevista mora sve zaključati i tako je ključ sa sobom odnila... Miško, razumi me, molim te...

— Dobro, Kovačuša, nisan ja gladan! Ruča' san ja, kada san od kuće pošao. Ja san onako, od đavla, metnijo vetu kruva u džep. Reko' iden u Kovačuše, pa neka se nađe...

— Oprosti, Miško, eto ključ je nevista u poje odnila, bi' te s drage voje počastila... Drugi put...

Kasnije se govorilo, da više Kovačuša nije onako »od srca« i s »velikom voljom« pozivala goste u kuću na: pršut, sir, jaja, orahe i druge... darove božje.

— Opametila se! Veli Miško. Oparijo san je pa se urazumila...

Što je... je, valja istinu reći: malo je koja žena imala ljepšu i umiljatiju riječ na ustima, kao Kovačuša. Ona vas je uvijek veoma lijepim i slatkim riječima dočikala, susretala, pozdravljala. U tome nije nikada oskudijevala...

MEDIĆ

Kao što je jedan mjesec na nebu, tako je i jedan Medić u Blatu... Samo je jedan Medić u našem selu... Zapitate li i najmanje naše dijete: zna li Medića...?

— A ko ga ne zna, molim vas... Je li Medića...?

Jedno je sigurno u njegovu životu: neće ga auto na cesti nikada pregaziti! jer Medić uvijek ide krajem ceste, onuda kuda je najsigurnije, ako je danas igdje sigurno cestom ići i hoditi...

Dok je Medić mlađi bio, često si ga mogao na putu sresti lijepo i uredno obučena i dotjerana. Na njemu lijepa, bijela košulja, najbolja roba, koju je imao.

— Di ćeš, Mediću...? Upitaš ga.

— Sud me zove... Pravdu gonim! Medić ti kao iz topa odgovara...

Ako ste ga susreli, da se kući vraća, da iz grada ide, pa ako ga upitate:

— Di si bijo, Mediću...?

— Sud me zva'... Pravdu gonim!

Danas više Medića »ne zove sud« i on više »ne goni pravdu«, jer je, izgleda, dokraja dotjerao... Pravdu, to jest... istinu. Danas je Mediću osamdeseta za vratom, a to nisu male godine... Život se bliži kraju i treba poći... »Bogu na istinu«, Bogu na... pravdu.

— Mediću, sada je više sve gotovo... Nikome nećeš više ništa odgovarati, ajde reci: koliko si pobijio ribe od Lužina do Orlovca...?

— Brate, ja mislin... pun brod. Pun puncat. Nema me tra Cetine da nisan dala mit bacijo, da nisan u ribu puca'. Od Lužina do Pojila znan svaki cintometar Cetine... Više ne lovin... Gotovo je.

Danas više Medić ni u grad ne ide, ili vrlo rijetko. Samo do Mosta, gdje zaigra karata, pa dobije ili izgubi. Već prema tome na kakovo se društvo namiri i kako ga sreća posluži. Ako izgubi, onda se Medić ponaša kao i svi drugi ljudi širom svijeta: ljuti se. Ako pak dobije, opet kao i svi drugi ljudi na svijetu: drago mu je i veseli se!

Ako protivnik njegov izgubi pa se ljuti, Medić ima običaj reći: iša' je kući... pušuć. To isto vele za Medića oni, s kojima je on igrao pa izgubio:

— Iša' je Medić pušuć... Znači: Medić je izgubio.

Ova njegova uzrečica već je ušla u »antologiju blatskih izreka«, već je mlađi ponavljaju... Već navode onoga, tko ju je prvi u selu izrekao... A to je Medić.

Lovačke priče su oduvijek bile »na glasu«, a Medić je preko pola stoljeća bio lovac svih mogućih lovina... Danas ga je ugodno čuti: gdje je ono on zeca, a gdje zec njega prevario... A toga je bilo... nebrojeno puta.

— Sićaš li se, Mediću, kada ste ono kod Stare mlinice ribu pobili... Je li je bilo...?

— Pun puncat auto Pervanov! Sva Cetina pobilila... Ima li je ima... Ka' da si tri vriće repušine po Cetini prosujo, tako da je Cetina pobilila... Nediju dana je iz Cetine izvira la... Nikako Medić da prestane pričati kako je ono pod Starom mlinicom bilo...

Ja se uvelike veselim, kada kući dođem da Medića u našoj kužini nađem. Još, ako je tu i naš Joka, onda je to čitavi roman doživljaja... Ne znaš: tko će ti ljepšu ispričati i kazati... Medić ili Joka naš...

— Još koju godinu, pa će tribat — Bogu na istinu! Češće se sada iz Medićevih ustiju čuje... Osamdeseta je tu. Šta je bilo bilo... Nije čovik zavika... Svemu dođe kraj... Davno san mlad bijo...

— Čaća, čuvaj se pa još možeš podurat! Tješi ga sin Tome.

— Nevaja se uvijek ni čuvat. Pa kakav ti je to život, ako ćeš se od svega čuvat. Pravda se Medić.

— Je li ti se još diđe progoni pravdu...? Nedavno upita mali Bere djeda Medića.

— Čovik mislijo pod stare dane ča ga unuci poštivati, a oni se rugaju s njime! Tuži se Medić Špiri Majdukušinu.

— To ti se, Mediću, vraća! Ti si bijo gori od Bere, kada si bijo u njegovin godinama. Ne bi se ima' na što jidit . . . I ti si tako sa starim judima postupa'.

— I ta ti je, sinko. Vraća se milo za drago . . . Reče Medić i pomiri se sa sudbinom.

STARI CAR

Car je bio otac . . . Marka Carevića. Ne znam kako je pravo ime bilo starome Caru, jer su ga uvijek samo: Carem zvali, a njegove potomke — Carevići.

Vele da je »stari Car« bio ljudeskara i poštenjačina. O njemu mi je najviše stric Nikola pričao. A ja sam, nekako, svoga strica Nikolu najrađe slušao i on mi je naše Blacane, a i druge ljude, čini mi se najistinitije i najvjernije prikazivao i opisivao«. Imao je smisla za . . . uočavanje, za one najbitnije stvari kod ljudi. Ako mi je stric Nikola nekoga »dobrim« nazvao, ja sam se uvijek u njegov sud o ljudima . . . pouzdavao. O starome Caru mi je stric Nikola jednom ovo ispriповijedao:

. . . U vrijeme djetinjstva njegova, to jest stričeva, u nas se veoma teško živjelo. Mladića je bilo mnogo u selu, ali su prilike bile teške . . . teška vremena za život. Ti su naši mladići najčešće išli u susjedna Poljica i, s motikom preko ramena, tražili nekakova posla . . . Prodavali u bescjenje snagu svoju . . . mišice svoje . . . Najčešće bi okopavali vinograde. Sretni bi bili da su mogli i za najmanje pare noći posla . . .

— Ej, dajte moje, živilo se veoma teško! Znao bi stric Nikola reći duboko uzdahnuvši. Tako smo jedne godine išli tražiti posla u Pojicima. Bilo nas je sedam. Bijo je s nama i stari Car, a ja sam bijo najmlađi među njima. Došli smo u jedno selo, kod nekoga imućnoga čovika, kod koga je bilo puno loza. Gospodar nas dovejo na jedan veliki vinograd . . . Ne možeš ga ni prigledati, koliki je, a on kaže: danas ga morate uskopati . . . Šta možeš — kopaj! Slabo nas je taj čovik 'ranijo . . . slabo smo kod njega jili, ali nas je kopati prosto gonijo . . . proganjao. Da nam se bilo odmoriti, ka' samoga Boga viditi, ali ti ne da stati ni u podne više od po' ure . . .

— Blaćani, sutra će biti odmora, samo morate — Boga moliti! Reče nam stari Car jedne večeri.

— Moli' ćemo ga cili dan, samo da se odmorimo! Svi se jednodušno složismo.

Međutim, stari Car nam nije reka' o čemu se radilo, to jest: kako ćemo se odmoriti. Samo je reka': odmori' ćemo se . . .

U tome vinogradu, kako je meni stric Nikola pričao, nalazio se jedan križ. Tu je nekada umro ili poginuo neki predač iz te kuće, pak su mu u vinogradu spomenik, to jest križ postavili. Običaj je bio, kada se, vinograd kopajući, do toga križa došlo, da su tu maliko stalo i nekoličko »Oče naš« — a i »Zdravo Marija« izmolilo i . . . išlo dalje. A stari Car je već jedne godine kod toga gazde kopao, pa je on znao za taj događaj.

Sutradan naši Blaćani došli taj vinograd kopati. Već od ranoga jutra oni zapeli. Gazda oko njih hoda, travu čisti, gleda ih kako rade i kako koji kopa. Došli oni i do samoga križa i, kako je stari Car među njima bio najstariji, on prvi odloži svoju motiku, a za njime i ostali Blaćani, prekriži se i reče:

— A sada ćemo izmoliti — tristotine »Oče naš«-a i tri stotine »Zdravo Marija« za dušu pokojnika, koji je u ovom vinogradu umro . . . I molitva poče. Nekoliko »Oče naš«-a i »Zdravo Marija« je molio i gazda njihov, ali on se uzvrpoljio, postao nervozan, kada je čuo od staroga Cara koliko je molitve najavio. I gazda poče ići gore-dolje po vinogradu.

Međutim, kada bi se gazda od težaka, to jest naših Blaćana udaljio, onda oni ne bi molili . . . Odmarali bi se i razgovarali.

— Dico moja, Blaćani moji, 'vako se s nečovikom bori . . . Znan ja njega, on bi ti krv popijo, a ništa ti da' ne bi . . . Ostarijo san ja obivajući tuđe pragove i gladujući po tuđim vinogradima . . . Danas ćemo se nagladovati, ali ćemo se barem — odmoriti.

Stric Nikola mi je pričao, da je kasnije čuo, da je taj čovjek iz svoga vinograda uklonio onaj križ vjerojatno da ne bi opet netko u »napast pao« i — dugo Boga molio, da bi se jadni težak barem tako — odmorio.

MARKO CAREVIĆ

— Pajdo, čuj san, da ništo o našin Blaćanin pišeš? Ja se nađan, da me nećeš zaboraviti! Izbaci deset drugi, a mene metni unutra . . . Ja više vridim, nego drugi puno . . . Reče mi nedavno Carević, kada me susreo na putu.

— Neću, Marko, ni jednoga »Blaćanina« izbaciti, koje sam naumio opisati i u knjigu uvesti. Ali, ti si i bez da si me upozorio, među izabranima . . . O tome sam ja već davno odlučio . . . Nisi me ni trebao opominjati . . . Kakovi bi bili moji »Blaćani« bez tebe među njima. A kada si ti s njima, lakše će . . . svijetom putovati.

A uistinu je jedan Marko Carević u našem selu. Jedan jedini . . . Marko Carević je sin . . . Staroga Cara, dakle . . . Carević. Čudan je to čovjek, čudan i zagonetan, kao što je čovjek uopće čudo prirode . . . Čudo njeno i njena zagonetka. Na primjer. Naš Carević je jedan od najvećih psovača i bogohulitelja u našem selu. Možda još i dalje . . . Koliko puta on dnevno, sedmično, mjesečno opsuje Boga Oca . . . I Boga Gospoda . . . Neizmjerne mnogo puta . . . Međutim, nema nedelje da Marko Carević ne dođe u našu crkvu i da misu ne sluša . . . Gotovo svake nedjelje . . . Dobiye se utisak, da on ne ide u crkvu, da se zbog nečega »kaje«, da mu je žao što je Boga opsovao.

— Marko, ti najviše u selu Boga psuješ, a redovito u crkvu ideš. Kako to?

— Ja ne mogu beštimiti . . . bemti . . . Ništa! Ja ne mogu to reći . . . A nako, kada Boga osujen, unda mi se čini da san ipak nekoga osovao . . . A kada kažen: bemti ništa, unda . . . ništa ne osićan . . .

On spada u najjače ljude u selu. Istina, Marko je danas star, oronuo, ali nekada, dragoviću moj . . . Kako je on hrabar i odlučan bio . . .

... Jedne godine, zima je bila, Marko ubio tri velike divlje patke. Patke pale na sred Cetine i plove prema ... moru Jadranskome. Vidi Carević da će mu bogata lovina uteći i umaći, on ni pet ni šest, nego kao od majke rođen i u ... premrzlu Cetinu za patkama ... A tako je učinio mnogo ... mnogo puta ...

A duhovitost mu je »antološke vrijednosti«.

Jedne zime moja je majka bila bolesna i ja pošao po liječnika. Došavši u ambulantu, zateknem u njoj i Carevića:

— Marko, što ti radiš jutros na ovakovoj ciči zimi ov-dje?

— Ma pusti me na miru i opsova mi ne jednoga, nego odmah ... milijun bogova, sva su mi dica bolesna, a likaru san doveo ono, koje je ... najbolje obučeno!

Ovo, zapravo i nije vic, ni humor... Ovo je literatura ... prava književnost ... Jer, Marko Carević i nije doveo liječniku najbolesnije dijete svoje, kojemu je liječnička pomoć najpotrebnija, nego je doveo ono, koje je ... najbolje obučeno! Koje ima najbolju robu na ovakovoj zimi i buri ... Po njegovome mišljenju: sva su djeca od iste majke i od istoga oca, prema tome u svakoga je djeteta »isti organizam«, isto tijelo«, dakle, sva djeca boluju od »iste bolesti«. Prema tome liječniku uistinu i nije potrebno dovoditi »najbolesnije« dijete, nego ono, koje ima — najbolju robu! A to je naš Marko Carević i — učinio!

Marko se voli i napiti. Vino mu nije mrsko. Jednom smo bili u nekome društvu i kućedomačin je donio vino u vrču. Iz vrča je nezgodno piti, jer mu je grlo nekako uže i stvara poteškoće pri piću.

— Judi, pošto ja neznan iz vrča pit, ja ću malo duže glavu u njemu držati ...

Svi, koji su to čuli, za tu izreku Marku su platili po još jedan vrč vina ...

Inače o njemu ima toliko priča i anegdota, da bi i veća knjiga mogla nastati i o njemu se napisati ...

— Marko, ništa se ne minjaš ... Uvijek si isti ...

— A zašto bi se minja ... Neka se minjaju krajevi i carevi. Ja san i' sedan prominiyo, ako Bog da, ja se nadan još kojega ...

Ovoga ljeta, jedne nedjelje, naš svećenik drži propovijed: Tko tebi ružno — ti njemu lijepo ... Tko te udari po jednom obrazu — podmetni mu i drugi ... Tko tebe kamenom — ti njega kruhom ...

— A, moj pope, ta ti nevaja ... Ja uvijek imam kamen u džepu ... Za svaki slučaj, neka se nađe ... Ta se tvoja nauka, pope, meni ni sviđa ...

Ovako Marko Carević sve preko propovijedi sa župnikom raspravlja. Svećenik govori s oltara, a Marko — iz publike.

— Judi, ja bi rado u Raj, nego ima tamo puno dice, a i amo su mi dodijala ...

Eto, takav je naš Marko Carević, čovjek o kojemu bi se mogla napisati velika knjiga priča i anegdota, a on zaista je jedna ... velika anegdota.

MATE BILIN

Moj otac je imao jednu malu seljačku gostionicu. Zapravo, tu gostionicu je držao moj pokojni djed, Jozo, očev otac. Izgleda da je i on tu gostionicu naslijedio od nekoga svoga pretka . . . Čini se da se nekoliko naraštaja u našoj kući bavilo tim poslom . . .

Ja mislim da je ta gostionica nama više štete nego koristi donosila. Koristi sigurno od nje nije gotovo nikakove bilo, a štete . . . mislim da je. Jer u našu kuću, to jest u našu gostionicu, su uglavnom seljaci, Blačani navraćali i dolazili. Ocu bi oni pravili društvo, uzeli bi po pola litre vina, toliko bi i otac »svoga« lijevao, vino se pilo, pila se litra vina, a plaćalo se pola litre, jer otac »svoje« nije plaćao . . . Pili bi . . . pričali i tako »dane trošili« . . .

Jedan od redovnih posjetilaca naše gostionice bio je . . . Mate Bilin. Nekoga njegovoga pretka zvali su seljaci: Bile, pa je taj nadimak na potomke prešao. On je skoro svaki dan, posebno u zimsko doba, u našu gostionicu dolazio. Ja sam kasno saznao zašto je baš u zimske dane Mate Bilin u našu kuću dolazio i u njoj, bolje rečeno: pred njom po čitavo poslije podne ostajao . . .

Naša konoba nalazila se s južne strane naše kuće, a zimi je bilo upravo idealno sjesti pred našom konobom i . . . okrenuti se prema suncu! Zaklonjen si od bure, vjetra svakoga, a sunce te zimsko grije i obasjava . . . Ima li išta ljepše . . .? Ima li išta idealnije, nego sjesti pred našom konobom zimi i . . . okrenuti se prema suncu božijemu . . .? To je pravi raj zemaljski . . . To je tek pravi život seljački . . .

Eto, zašto je Mate Bilin tako rado u našu kuću dolazio i pred našom konobom sjedio . . . Sjesti s mojim ocem ili stricom Nikolom čavrljati, onako o svemu i svačemu ćaskati i razgovarati, a sunce božije te upravo miluje po staračkim obrazima i kostima . . . Kod Mate Bilina nije bilo takovih

blagodati prirodnih . . . Njegova kuća je bila u vječnome mraku i »osinu« . . . Sunca nikada nije dosta imala . . . A naša . . .? . . . Naša se upravo kupala u . . . »moru sunca«, naša kuća je »plivala« u suncu . . .

Ja sam mnogo puta Matu Bilina slušao kako priča i kako pripovijeda. Nije bio brbljav i dosadan u pripovijedanju, a imao je jednu rečenicu, koju je često puta rabio, u svome govoru. Običavao bi reći: Ko što ćapa—ćapa! A to, zapravo, znači: Tko što ulovi . . . ulovi! Tko što ima — ima!

Mate Bilina već odavno nema među živima . . . Već odavno u grobu leži, ali danas i malo dijete u Blatu zna reći: ko što ćapa . . . ćapa!

Tko što ima — ima! Tko što uhvati — uhvati.

Zakon prirode i života Mate Bilin je, izgleda, bitno uočio i shvatio pa o svemu svoj sud i . . . izrekao:

Ko što ćapa — ćapa! Tko što ima . . . ne pušta . . .

STARI JURIŠA

Pa koji Blaćanin ima svoje pravo ime? Zaista . . . vrlo rijetki. Juriši je, na primjer, ime Jure, ali već od najranijega djetinjstva njega su Jurišom prozvali i takovim imenom su ga do kraja života zvali. Juriša . . .

Stari Juriša je bio veliki i strastveni lovac. On, zapravo, u životu svome nije ništa drugo ni volio, nego . . . pušku. Puška je bila sve za njega . . . Njegova duša i njegovo srce . . . Sav njegov život je bio u . . . pušci njegovoj.

Juriša nikada nije imao dozvolu da nosi pušku. On je pušku nabavio dok je još mladić bio i bez dozvole ju je gotovo cijeli život nosio . . . Oružnici su ga godinama proganjali radi nje, ali mu je nikada nisu odnijeli, jer ga nikada s puškom nisu uhvatili! Oni su njega mnogo puta vidjeli da pušku nosi, ali ga nisu nikada s puškom »u ruci« imali. Jer, njegova puška nikada nije u kući bila. Juriša je nju svagdje, samo ne u kući držao . . . Po svim mogućim jamama, špiljama, pećinama, stajama i pojatama skrivao je . . . Jurišu su staroga oružnici skoro svaki dan hvatali, čuvali, »vrebali« na njega, a on je svaki dan . . . u lov išao, u zečeve pucao i kući ih donosio . . . Gotovo svaki dan, na oči oružnicima . . . Kako iz nekoga inata i posebnoga prkosa . . .

Jedne godine, zima je bila, guske su u gluho doba noći letjele iznad naših kuća. A kada divlje guske lete, one na veliko grakću. Ali, tko će ih čuti u to gluho doba noći . . . Ali, Jurišinu uhu one nisu umakle, nisu mu izbjegle . . . Čim je on čuo njihovo graktanje, skoči brzo na noge i, gotovo gol, potrči na čiču zimu, da čuje: gdje će guske pasti, gdje će sletjeti . . . Jer, znao je stari vuk, stari i iskusni lovac: čim guske grakću . . . neće one daleko. Tako je i bilo. Pale su na drugu stranu Cetine. Ali Cetina je bila velika. Voda »od briga do briga«, i nemoguće je bilo u ovo doba noći s lađom preko Cetine.

Međutim, tko pozna staroga Jurišu, zna da će noćas . . . vuk među ovce! Da će, bilo što bilo, noćas Juriša koju gusku »maznuti«, pod svojim starim kaputom koju u kuću donijeti . . .

Juriša obuče na sebe neki stari kaput, pođe u neku pojatu po pušku svoju, i ravno na most, jer jedino preko mosta može na drugu stranu Cetine. Ali, blizu mosta je oružnička postaja . . . I uvijek je netko od njih u službi.

Međutim, to staroga Jurišu još nije pokolebalo . . . On je mislio: oružnici su umorni, spavaju i on će se nekako mimo njih provući na drugu stranu mosta . . . Polako i tiho Juriša se dovuču do mosta i onda isto tako polako i tiho počeo preko mosta prelaziti. Vučući se polako dođe do polovice mosta, kada najednom opazi s druge strane mosta da ide »jedan đendar«. Dalje, puta nije bilo . . . Treba se vratiti, pušku spasiti, a guskama . . . Bog dao zdravlje! Do drugoga puta . . .

Juriša se okrene da se vrati odakle je i došao, kad njemu s leđa . . . drugi »đendar«.

— Juriša, lijao si lijao, ali si ipak . . . nalijao! Svemu dođe kraj . . .

— Jecan, gospodin đendar! Jecan! Odgovori Juriša koji nije umio slovo »s« najčistije izgovoriti. Jecan puno lija' i evo . . . dolija . . .

— Skidaj pušku već je i vreme da ti ju oduzmemo . . . Mnogo smo se namučili, dok smo do nje došli . . .

I dok je stari Juriša polako, tužno i bolno sa svojih staračkih leđa skidao pušku svoju, najdražu stvar na svijetu, da se s njome zauvijek rastane dunu vjetar sa Cetine i »đendaru« turi kapu s glave. »Đendar« pohita za kapom, Juriša to iskoristi i . . . uteče mu. »Đendar« počeo za Jurišom vikati, da stane, jer da će za njim pucati, našto će mu stari vuk:

— Necmiš, gospodin đendar, pucati . . . Nemaš . . . kapu na glavi! Nisi u službi! I Juriša se izgubi u gluhoj noći . . .

Drugi put je Juriša oprezniji bio, kada je bio na domak ljudima od vlasti. Zapravo, to je i jedini put, kada je njegova puška u »životnoj opasnosti« bila. I kada mu oružnici tada pušku nisu uzeli i odnijeli, više im se nikada neće takova prilika pružiti. Bila im je u rukama, a izmakla im je . . . Stari Juriša je i umro, ali njegova puška nikada nije gospodara svoga mijenjala . . .

Još je jednom stari Juriša »ljude od vlasti« nasamario i to propisno. On je imao običaj, kada bi blizu Cetine lovio, lađu bi odvezanu držao, pa kada bi ga oružnici potjerali, on bi potrčao na lađu, gurnuo je na vodu i . . . spasio se od opasnosti

Tako ga jednoga jutra dva oružnika u lovu potjeraše. On pred njima, a oni za njim. On trči prema lađi i kada su oni očekivali da će se on oko lađe zabaviti dok ju odriješi, on na lađu, malko ju gurne i . . . na Cetinu.

— Juriša, vrati se i pušku nam daj!

— Pa vi, molim vas, imate svoje puške . . . Šta će van dvi, a ja nijednu . . .

Jednom je išlo mnogo lovaca iz sela u lov. Među njima je bio i Juriša. Lovci su protrošili mnogo hitaca, ali malo je zečeva od njihove pucnjave palo. Jedan lovac, misleći da stari Juriša štedi svoje »patrone« reče mu:

— Juriša, zašto ti ne pucaš?

— Ja pucan, kad . . . triba! Sa smijehom mu Juriša odgovori.

Ovoga rata su staroga Jurišu uhvatili četnici i htjeli ga ubiti.

— Sad si gotov čiča! Ubit ću te!

— Ubi me, pa se povali staresini svomu, da si . . . azdaju ubijo . . .

Četnik se na te riječi skupi i ode . . .

O starome Juriši se još na veliko u Blatu priča i govori, mada je već davno u »Šarinoj krčini«, kako Blačani svoje groblje nazivlju . . .

CICOLA

Ne zna se zapravo, zašto Blačani njega »Cicolom« nazivlju. Ne znam ni to, što ta riječ znači. Ali njega svi Blačani tako zovu, to jest, tako su ga nazivali jer je Cicola umro . . .

I Cicola je, kao i svaki drugi Blačanin, imao svoje ime i prezime. Međutim, gotovo ga nikada nitko njegovim pravim imenom nije zvao, jednostavno, što ni sam Cicola ne bi znao koga zovete, kada bi ga pravim imenom zvali . . . Ali Cicola je bio samo jedan jedini u našem selu, u svemu Blatu . . . Jedan jedini . . . I ne samo u Blatu.

Bio je strastveni lovac . . . Volio je taj zanat i srcem i dušom . . . Možda je koju godinu i ranije umro baš zbog toga . . . U grob je zbog lova ranije išao . . .

Cicola je imao jednu staru i ostarjelu lovačku pušku. U svakom slučaju bi ta puška bolje odgovarala nekome muzeju, nego — dobrome lovcu, kakav je on bio. Ali, ta ga je puška dobro služila i dobra mu je bila, a to je za lovca najvažnija stvar . . . da ima dobru i sigurnu pušku, a Cicolina je to bila . . .

Međutim, stari lovac je stario, a na njegovo mjesto su dolazile i pristizale nove, mlađe snage . . . Cicola je smalaksavao, ali zato mu je sin Duško pristizao . . . Jedan lovac mjesto drugoga . . . Mlađi na mjesto starijega . . .

Jednoga dana pred nekoliko godina na Nosac je pala velika čaplja . . . Čaplja je pala s druge strane Cetine, koja je bila velika i veoma brza. Istina, s dobrom puškom (a takovom je svoju Cicola smatrao!) moglo se čaplju ubiti s jedne strane Cetine na drugu.

— Čaća, ja ću poći na Nosac . . . Ti slabije vidiš, a čapju baš i nije lako pogoditi i ubiti . . . Čaplja je đava' . . . reče Duško ocu svome.

— Ajde sinko, ali puške se pazi . . . Puška ti je đava' . . . Ja san ostarijo s njome, a još je nisan dobro upozna' . . . Duško, sinko, s pomoću božijom i . . . polako.

— Caća, ne brini, nije mi danas prvi put, da iman pušku u ruci . . . Puca' san ja već iz nje . . .

— Ajde, sinko, sa srićom ti bilo! Govori otac sinu, Čićola Dušku svome i daje mu posljednje upute, kako će s puškom postupati.

Duško uze pušku i — ravno na Nosac. Nosac je jedno usko mjesto, gdje su dvije obale Cetine jedna drugoj najbliža. Vjerojatno da se zato to mjesto i zove tako.

Dok se Duško polako približava Noscu, da ga čaplja ne opazi, dotle njegov otac stoji na Raniću, jednome brežuljku iznad Cetine i sve pazi kako se mladi lovac približava lovini svojoj, kako se ponaša u »lovačkome životu«. A Duško je zaista bio već pravi lovac . . . Već je on u tome zanatu bio pečen i kuhan! Imao je već sve one osebine, koje jednome dobrome lovcu trebaju . . . Duško se polako šuljao od kamena do kamena, da se što više čaplji približi, da je što bolje »nanišani«. Svaki njegov korak prati stari kunjak, prati njegov otac i kada se dosta blizu čaplji približio, Duško . . . opali! Ali kakav je to pucanj bio . . . Kako su brda i doline odjeknule . . . Kakav se samo prasak od puške čuo . . . A s Ranića Čićola viče, da ga sve selo čuje:

— A je i . . . zgrominjala . . . Imala je i od čega, Boga mi . . . Nisan šćedijo pra' u nju usuti . . . I vuka bi ubila, a kamo li čapju neće . . .

Kako je Cetina bila velika, trebalo je preko mosta preći na drugu stranu Cetine. A most je od Nosca bio i dva kilometra daleko. U stvari, trebalo je preći četiri kilometra, ako se htjelo do čaplje doći. Dva od Nosca do mosta i dva od mosta do Nosca, to jest do druge strane gdje je čaplja bila. No, Duško je na to i računao i on je, čim je pušku opalio i kada je vidio da se čaplja nije makla, odlučio na most pa na drugu stranu Cetine . . .

A njegov otac je sve to vrijeme stajao na Raniću i čekao kako će to njegov Duško izvesti . . . Kako će pobjedonosno kući čaplju donijeti . . .

Duško je u tren oka bio na mostu i u tren oka je na drugu stranu Cetine, do Nosca došao . . . Čaplji se približio na

nekoliko koraka i onda je došla, za jednoga lovca, najstrašnija stvar . . . najstrašniji čas . . . Taman da će on k njoj, a čaplja . . . poleti. Poletila je tako zdravo i tako naglo, kao da joj se ništa nije dogodilo . . . Zapravo, čaplji zaista ništa se ni dogodilo nije . . .

Možda se Duško nije ni iznenadio tako, kao njegov otac. Možda je mladi lovac to lako srcu primio, ali stari vuk to nije mogao . . . Jer, je on znao da su njega s Ranića čuli mnogi Blaćani, mnogo ljudi i što će oni sada o njemu misliti, što će oni za njega reći . . . Da nekako sina ohrabri i da mu barem nešto u takovoj situaciji reče, pozove ga:

— Ajde, Duško kući, ina iko će toga mršavoga đavla ubiti . . . Još nijedan blacki lovac nije čapju ubijo, pa nećeš ni ti . . .

To reče i — brzo nesta s Ranića.

BARBA MATE

Brat Vice jedne večeri reče sestri Rosi da bi sutra trebala odvesti oca doktoru na pregled, jer otac je stari čovjek, u godinama je, a nikada se ne zna: što sve čovjek u sebi nosi, što se sve u čovječjem tijelu krije? A i dužnost je djece da se za roditelje brigaju i staraju, da se za njih brinu kako najbolje znaju i mogu...

Sutra dan barba Mate na sebe obuče »misnu robu«, kao da će »na sud« ili u grad, obuče se kako je najbolje mogao...

Doktor je bio Vicin dobar prijatelj, pa je on barba Matu htio najbolje i najsavjesnije pregledati, htio mu je u svaku zaviriti. Stade doktor oko njega obilaziti, pipati ga sad za jednu ruku sad za drugu... Kuca doktor po njegovu staračkom tijelu svojim čistim i nježnim rukama... Kuca nekim spravama i instrumentima... Pita on barba Matu: Barba Mate, boli li Vas ovo... boli li vas... ono...? Neće liječnik ni jedne da propusti, da mu ne bi sutra Vice koju predbacio. U jednome času doktor reče starome Mati:

— Barba Mate, otvorite usta i izgovarajte slovo aaaa...

— A koje, molim Vas, gospodin doktor, veliko ili malo...? — reče mu ozbiljno barba Mate.

— Koje hoćete... Koje Vam se, barba Mate, više sviđa... U šali reče doktor dok mu je usta i grlo pregledavao.

— Rose, zapanti svaku, koju gospodin doktor veli! Naređuje stari Mate svojoj kćeri Rosi.

— Pa ne boli mene, ćaća, nego tebe. Ti si doša' doktoru, a ne ja. Odgovori mu Rosa.

— Ma ni mene ne boli ništa, nego je to Vice izmislijo, da me boli... Kažen ti, da me ne boli...

Stari Mate i dalje krotko i mirno na stolici sjedi. Ni slovca više ne govori, kao da se to njega ništa ne tiče, kao da netko

drugi tu pred liječnikom sjedi, a ne on. Mislilo bi se da je on svojim mislima daleko... daleko odavde.

Međutim...

Barba Mate i te kako na svaku doktorovu riječ pazi i sluša je. Ni jedne on ne propušta...

Pomno on pazi: što liječnik govori i o čemu govori... Međutim, barba Matu samo jedna jedina stvar zapravo u svemu tome zanima i zaokuplja: što će doktor za vino reć...? Hoće li on, barba Mate i dalje vino moći piti...?

I eto u svemu pregledu, doktor o vinu ni riječi! Ni slovca! Ni spomenuo ga nije.

Barba Mate je sav sretan i radostan. Nije on neki pijanac, da on tako vruće vino voli i da ga pije. Ali se čovjek seljak nekako bolje i sigurnije osjeća, ako mu liječnik tu stvar ne zabranjuje, ako mu vino nije zabranjeno piti i — trošiti ga!

I eto u sve vrijeme pregleda, liječnik o vinu ni riječi, ni slova. Znači: s vinom je sve u redu...

Liječnik je dobro i temeljito pregledao staroga Matu. Napisao je neke »ricete«, koje pruža kćeri Rosi i daje joj posljednje upute za njih, to jest za oca. Još samo da ih liječnik isprati do vratiju, još samo da im reče »Zbogom i Vicu pozdravite«, kad li će kćer Rosa:

— Gospodine doktore, šta se vina tiče, smi li ga ćaća piti...?

— Vino...? Ni kapi! Ni u snu! ni na oči! Ni vidjeti ga... Vino ni za boga...

Osu doktor po vinu, kao da je ono najveće zlo čovječanstva, kao da je vino jedino zlo, koje je priroda čovječanstvu dala...

Svaka ta riječ o vinu na staračko srce barba Mate pada kao kakav malj, kao neka teška i velika toljaga... Svaka ta riječ o vinu, starome Mati po godinu život skraćuje...

Izišlo je njih dvoje na ulicu. Idu oni kući, ali nitko ni s kime ne razgovara. Grobna tišina i muk. Kćer Rosa ne zna što je ocu, jer nije kod liječnika neraspoložen bio... Bio je čak i veseo u razgovoru s njime... Pa, šta mu je...? Pita se kćer u sebi:

— Ćaća, šta ti je...? Pa likar ti nije ništa zlo reka'. Ni si bolestan, nije ti nijednu bolest kaza... Šta si unda smućen...?

— Još me pitaš: šta mi je...? Pitaš me: zašto san smućen...? A zar bi ti jezik usa', da ga ono za vino nisi pitala... A ona me još pita: Šta mi je...? U sebi doda barba Mate i opet unuče sve do kuće.

Teško je odgonetnuti, kako je on to ime dobio. Pouzdano se ne zna: je li on to ime dobio još u djetinjstvu ili ga je od nekuda »dovukao«. Jer, često se puta dogodi da neki Blaćanin svoj nadimak, negdje vani dobije... Da mu ga drugi ljudi nadjenu... I mnogi Blaćani su tako »uvezli« taj svoj naziv, taj svoj nadimak. A Ćeko je u mladosti dosta puta iz Blata odlazio, mnogo puta u svijet pošao...

No, bilo kako bilo, njega je svatko u Blatu Ćeko zvao. Drugo ime gotovo nitko ni znao nije. Nego Ćeko!

Njegova nedavna smrt bila je povod ovome napisu o njemu. Pred nekoliko dana Ćeko je umro. Ljudi su ga žalili, ali ništa se pomoći nije moglo. Smrt ga je nemilosrdno ugrabila...

Jerko Matušin, njegov najbliži susjed i čovjek koji ga veoma dobro poznaje a još bolje ga imitirati i oponašati umije, pričao je jednu anegdotu vezanu za Ćeka.

— Prošle godine, pričao mi Jerko, jednoga dana došao Ćeko u naše društvo u kome je bilo nekoliko jakih i snažnih muškaraca.

— Judi, ako mi loze na Pržinama uskopate, daću van najbolji pršut šta ga u kući iman. A iman jednoga i sa samin Gospodinom Bogom, milosna ga bila, govorio bi. Kažen van, ako mi vinograd na Pržinan uskopate, pršut ću van dati... Oću, beside mi moje i brka mi moga...

To je Ćeko i rekao i — nestao. Nitko nije znao, govori li to Ćeko ozbiljno ili se on samo šalio. Jer, Ćeko je takav način govora imao da nikada nisi znao o onome što govori, je li to ozbiljno ili je šala samo. Tako je i ovo sada rekao i — nestao.

No, mladići se dogovoriše i da Ćeki ne rekoše, sutradan poslije podne uzeše motike i ravno u Ćekin vinograd. Čilih dvanaest ruku... Čilih i jakih Ćekin vinograd za jedno poslijepodne svladaše. U smijehu i veselju, u pjesmi i razgovoru, vinograd je bio brzo gotov. A kada su ga uskopali, svi skupa se Ćekinoj kući uputiše.

— Ćeko, evo nas s Pržina... Loze su gotove! Uskopane su! Viču težaci već izdaleka.

— Ma nije moguće, judi, da ste Pržine uskopali?

— Jesmo, Ćeko, svi' nam bogova...! Ako nam ne viruješ, sutra je i onako nedija, a ti na Pržine pa vidi...

— Ma, ja van vinujem, judi, ali ja samo tako... A šta bi vi sada 'tili, da van ja dađen?

— Pa, znadeš li šta si sinoć obeća'?

— Šta san obeća?

— Ma nije moguće, da se sada ne sićaš?

— Ma Ćeke mi i Boga... ne sićan se! Uporno tvrdi Ćeko.

— Ma, Ćeko, ti nisi dite, pa da zaboravjaš. Obeća si pršut dati, ako ti Pržine uskopamo. Mi smo Pržine uskopali pa nas pršut po poštenju pripada...

— Aaaa, da! Jesan! Sićan se da san vani pršut obeća'. Ali, ovaj, kako bi van ja to reka'... vi pršut možete uzeti, ali slanina ja iman, koja je — boja od samoga pršut! Je, judi moji, Ćeke mi svetoga! Take slanina u svemu selu nema... Ma prid samoga kraja bi je čovik stavijo...

Jadni Ćeko bi htio pod svaku cijenu pršut spasiti. Je njemu drago i milo da su loze uskopane, ali on je pršut već za nešto drugo odredio... Nije on možda najozbiljnije mislio, kada je on onaj pršut obećavao. On se možda i šalio, ali se težaci nisu šalili. Oni su Pržine uskopali i sada pršut traže. Pršut, koji bi Ćeko svakako htio spasiti i u svojoj kući cijeloga ostaviti...

— Ćeko, nami je drago da ti imaš dobre i lipe slanina, ali mi smo za pršut kopali, pa bi mi njega tili viditi i — pojistil!

— Ma, judi moji, ja van ne smetan. Eno njega visi u konobi o gredi, ali još jednom van kažen: slanina je dobra da ne može boja biti...

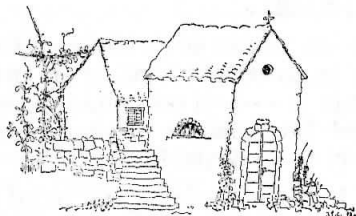
— Ma neka ti ona ostane u kući, a nami pršut daj! Boje je da tebi ostanu »dobro« stvari u kući, a nami daj one — lošije! Završi Jerko Matušin tu priču o Ćeki i njegovu pršutu...

Ćeko je imao jednu svoju uobičajnu uzrečicu, koju je svaki Blaćanin dobro znao. Običava je reći, kada ste ga pitali; Ćeko, kako si?

— Je, kako je!

I u svakoj drugoj situaciji on bi rekao: Je kako je! Tu je izreku nebrojeno puta rabio. Možda i onde gdje nije stala. Tako da mnogi Blaćanin zna reći: Je, kako je! — Rekao bi Čeko.

— Je kako je! Neće tako lako u Blatu iščeznuti...

ČEKO

Teško je odgonetnuti, kako je on to ime dobio. Pouzdano se ne zna: je li on to ime dobio još u djetinjstvu ili ga je od nekuda »dovukao«. Jer, često se puta dogodi da neki Blaćanin svoj nadimak, negdje vani dobije... Da mu ga drugi ljudi nadjenu... I mnogi Blaćani su tako »uvezli« taj svoj naziv, taj svoj nadimak. A Čeko je u mladosti dosta puta iz Blata odlazio, mnogo puta u svijet pošao...

No, bilo kako bilo, njega je svatko u Blatu Čeko zvao. Drugo ime gotovo nitko ni znao nije. Nego—Čeko!

Njegova nedavna smrt bila je povod ovome napisu o njemu. Pred nekoliko dana Čeko je umro. Ljudi su ga žalili, ali ništa se pomoći nije moglo. Smrt ga je nemilosrdno ugrabila...

Jerko Matušin, njegov najbliži susjed i čovjek koji ga veoma dobro poznaje a još bolje ga imitirati i umije oponašati, pričao je jednu anegdotu vezanu za Čeka.

— Prošle godine, pričao mi Jerko, jednoga dana došao Čeko u naše društvo u kome je bilo nekoliko jakih i snažnih muškaraca.

— Judi, ako mi loze na Pržinama uskopate, da' ću van najboji pršut šta ga u kući iman. A iman jednoga i sa samnin Gospodinom Bogom, milosna ga bila, govorio bi. Kažen Van, ako mi vinograd na Pržinama uskopate, pršut ću Van dati... Oću, beside mi moje i brka mi moga...

To je Čeko rekao i — nestao. Nitko nije znao, govori li to Čeko ozbiljno ili se on samo šalio. Jer, Čeko je takav način govora imao da nikada nisi znao o onome što govori, je li to ozbiljno ili je šala samo. Tako je i ovo sada rekao i — nestao.

No, mladići se dogovoriše i da Čekj ne rekoše, sutradan poslije podne uzeše motike i ravno u Čekin vinograd. Čilih dvanaest ruku... Čilih i jakih Čekin vinograd za jedno poslije podne svladaše. U smijehu i veselju, u pjesmi i razgovoru, vinograd je bio brzo gotov. A kada su ga uskopali, svi skupa se Čekinoj kući uputiše.

— Ćeko, evo nas s Pržina ... Loze su gotove! Uskopane su! Viču težaci već izdaleka.

— Ma nije moguće, judi, da ste Pržine uskopali?

— Jesmo, Ćeko, svi! nam bogova ...! Ako nam ne viruješ, sutra je i onako nedija, a ti na Pržine pa vidi ...

— Ma, ja Van virujen, judi, ali ja samo tako ... A šta bi Vi sada 'tili, da Van ja daden?

— Pa, znadeš li šta si sinoć obeća'?

— Šta san obeća?

— Ma nije moguće, da se sada ne sićaš?

— Ma Ćeke mi i Boga ... ne sićan se! Uporno tvrdi Ćeko.

— Ma Ćeko, ti miši dite, pa da zaboravjaš. Obeća si pršut dati, ako ti Pržine uskopamo. Mi smo Pržine uskopali pa nas pršut po poštenju pripada ...

— Aaaa, da! Jesan! Sićan se da san Van pršut obeća'. Ali, ovaj, kako bi van ja to reka' ... vi pršut možete uzeti, ali slanine ja iman, koja je — boja od samoga pršuta! Je, judi moji, Ćeke mi svetoga! Take slanine u svemu selu nema ... Ma prid samoga kraja bi je čovik stavijo ...

Jadni Ćeko bi htio pod svaku cijenu pršut spasiti. Je njemu drago i miło da su loze uskopane, ali on je pršut već za nešto drugo odredio ... Nije on možda najozbiljnije mislio, kada je on onaj pršut obećavao. On se možda i šalio, ali se težaci nisu šalili. Oni su Pržine uskopali i sada pršut traže. Pršut, kojega bi Ćeko svakako spasiti i u svojoj kući cijeloga ostaviti ...

— Ćeko, nami je drago da ti imaš dobre i lipe slanine, ali mi smo za pršut kopali, pa bi mi njega tili viditi i — pojisti!

— Ma, judi moji, ja van ne smetan. Eno njega visi u kornobi o gredi, ali još jednon van kažen: slanina je dobra da ne može boja biti ...

— Ma neka ti ona ostane u kući, a nami pršut daj! Boje je da tebi ostanu »dobre« stvari u kući, a nami daj one — lošije! Završi Jerko Matušin tu priču o Ćeki i njegovu pršutu ...

Ćeko je imao jednu svoju uobičajnu uzrečicu, koju je svaki Blaćanin dobro znao. Običava je reći, kada ste ga pitali; Ćeko, kako si?

— Je, kako je!

— I u svakoj drugoj situaciji on bi rekao: Je kako je! Tu je izreku nebrojeno puta rabio. Možda i onde gdje nije stala. Tako da mnogi Blaćanin zna reći: Je, kako je! — Rekao bi Ćeko.

— Je kako je! Neće tako lako u Blatu izčeznuti ...

LUCKA

Naše bi Ljučice, Borovčeva Lišnječina, Brdo i još mnogo... mnogo toga danas bilo još bolje pošumljeno, gorom obraslo, da nije bilo... Lucke i njene sjekire... Da nije bilo Luckine desnice...

Jer, Lucka je sjekla sve do čega je došla... Njena sjekira je uništavala sve što joj se na putu prepriječilo... Lucka je ogolila sve do čega je došla. Ona je sjekla svaki mladi hrast, grab, jasen... Mlado drvo, ono od napredka i od sutrašnjice, Lucka je najradije sjekla i uništavala... Nije nju ni za jedno »savjest boljela«. Gdje je Luckina sjekira, došla, za njom je sve crno i golo ostajalo... Ne samo mlado drvo, nego i panj bi ona sasjekla i uništila.

Moj otac bi plakao, kada bi vidio Lucku, gdje drva nosi, gdje svoje breme vuče... Jer, je to Luckino breme bilo puno mladih jasenja i mladih graba... Ono od čega šuma nastaje... Ono od čega šuma buja...

Ali, Lucka je s posebnim užitkom i s pravom strašću baš to mlado drveće sjekla, to mlado granje sasjecala... Ona je na-prosto uživala, kada bi vidjela kako mladi hrast... sasječen pada, kako se mladi jasen... oboren ruši. Koliko je toga Lucka uništila, osjekla, skresala...? Dok je Lucka bila djevojka i mlada nevjesto, uvijek su velike klade drva pred njenom kućom bile. Velike klade mladoga sasječenoga drvlja... Bio je to u pravom smislu riječi: pokolj drvalja...

Međutim, danas je Lucka ostarila i polako oronula... Danas ona nije više mlada... Danas Lucka više ne ide u šumu, u drva... Više ih ne siječe... To se dobro vidi na našim Ljučicama, na Borovčevoj Lišnječini... u našem Brdu... Danas su naše Ljučice, prava prašuma mladih graba, jasenja i mladih hrastova. Kroz Lišnjačinu danas naprosto ne možeš proći od porasle i narasle šume... Danas ti srce raste kada ju-

trom tu prolaziš, kroz naše Ljučice hodaš... Kada kroz Ljučice prolaziš, samo od sebe ti se nameće pitanje: a da je Lucka mlada i zdrava...? Da Lucka u drva može ići i sjeći ih...? Bi li to tako bujno bilo...? Da je Lucka mlada, bi li naše Ljučice takove izgledale...? Sigurno ne bi...

Poslije rata, naša narodna vlast odlučila je, da u našim krajevima potpuno utamani, uništi i iskorijeni nepismenost. Narodna vlast odlučila to svugdje provesti pa i u... našem Blatu. Htjelo se nepismenu prošlost potpuno zatrti.

Istina, Austrija nam je dala dobar i vrlo dobar »Građanski zakonik«, ali nam je ostavila mnogo nepismenosti po našim selima i zaseocima. Ni našu Lucku ta opća narodna nepismenost nije mimoišla. I u nju se ta nepismenost naselila. Da se to zlo iz naroda iskorijeni, u svako je selo došao po neki učitelj i učiteljica i osnovali... analfabetske tečajeve. Ti tečajevi su obuhvatili i Lucku. Narodna ju vlast htjela opismeniti, barem čitanju i pisanju naučiti.

Nakon toga tečaja netko upita Lucku:

— Jesi li, Lucka, naučila koje slovo...?

— Jesan ovo (i pri tom skupi palac i kažiprst u znak da je naučila slovo »o«), samo ne znan... kako se zove! Odgovori mu Lucka.

Jedne godine ugojila Lucka dobro janje i htjela ga na pazaru prodati. Mnogo trgovačko oko je došlo do Luckina janjeta da ga vidi i da ga kupi. Jedan trgovac priđe i upita je:

— Pošto janje, gazdarice...?

— Po pare! Lucka kao iz topa.

— Koliko tražite za njega...?

— A kliko Vi nudite...?

— Evo za janje ijadu i osam stotina... dinara. Govori trgovac.

— Neću ga ni Bogu dat ispod... petnest stotina! Lucka odgovara.

Trgovac vadi novčanik i »po seljački« broji pare: jeda-naest, dvanaest, trinaest, četrnaest, petnaest stotina...

— Rekla sam petnest i... petnest! Govori Lucka trgovcu i prima novac.

— A sada evo Vam još trista dinara zato šta ste dobro janje ugojili ... U šali joj reče trgovac i dade joj tih tristo dinara.

Još se i danas u Blatu priča o tome: kako je Lucka na pazaru janje prodavala.,

A i vrijedi je zapamtiti ...

ANTIĆ

Antić je u najboljim i najsnažnijim svojim godina-
ma pošao u Ameriku, na daleke južnoameričke zelene polja-
ne ... Pozvali su ga bili njegovi neki rođaci, koji su pred ne-
koliko godina pošli u Ameriku-zemlju obećanu jer, govorili
su Antiću, tuđinu je lakše sa svojima podnositi.

— Je, Boga mi! reče im Antić.

Kada se Antić nekoliko dana od dalekoga puta odmorio,
rekoše mu njegovi bližnji:

— Ajmo radit, Antiću ...

— Zato san i doša' ovdek. Nisan doša da brojin dlake ...
nikoj stvari. U šali im Antić odgovori.

Na posao se Antić dizao vrlo rano, »oko prvih pivaca«, s
posla se vraćao vrlo kasno ... Radilo se od jutra do sutra, od
zvijezde do zvijezde ... Radilo se od zore do mraka ...

Radio tako Antić jedan mjesec ... Radio drugi ... Treće-
ga mjeseca jedne večeri Antić će svojim suradnicima:

— Dragi i mili Blaćani moji, da san ja 'vako u Blatu ra-
dijo, ja bi i u Blatu Ameriku stvorijo ... Bi — svetogar mi
Ante, imenjaka moga. Na ovi način možeš Ameriku svagdi
stvoriti ... i na Misecu, ako tamo ... zemje ima!

— Pa šta si ti mislijo, da u Amarici iz varije samuni i
pečeni piplici padaju ... ?

— Mislijo san ja ono šta jesan, ali ja van kažen ... Ali
sada van neću ništa reći! Predomisli se Antić i ušuti.

On se i dalje ustajao rano na posao i kući se vraćao kasno.
I po prilici nakon godine dana on će im:

— Gospodo Blaćani, ja se vraćam ... u Blato! Zašto da ja
ostavim kosti svoje ovde, u ovoj đavljijoj zemji, a ne tamo di
mi je rođen prandid, did, čaća ... i di san i ja rođen ... Ja
san tako odlučijo. Ne bi me svi bogovi odvratili od toga, ra-
zumite me ... ?

Njegovo je društvo mislilo da se Antić šali:

— Pušcat će ga ovo, kada se malo naspava... Možda je malo i napit. Čovik od pustoga truda nekada i bulazni... bunca...

Za mjesec dana Antić će:

— Pasaporto je u... džepu! Slavodobitno usklikne Antić i izvadi »pasaporto« iz »džepa od njedara«.

I nakon nešto više od godine dana Antić se pojavio u Blatu... Ljudi se iznenadili, jer nitko nije ništa pisao da se Antiću Amarika ne sviđa i ne dopada... Nego, s neba pa u — Blato! Neki su mislili da su ga iz Amarike protjerali, da nije htio raditi, da je ljenčario... Ljudi su svašta nagadali...

S druge strane Antić se malo među ljudima i pojavljivao, od kako se iz daleke zemlje povratio. Čim se povratio dohvatio se neke »kamenite torine« i stao je krčiti, u njoj loze saditi... Jedne se subote Antić i oženio. Po danu je Antić sadio od loze trsove, a po noći... sinove. Samo nedjeljom dolazio i zalazio među ljude, a sve ostale dane provodio je u svojoj »kamenitoj torini«. Malo danas, malo sutra, stala se »kamenita torina« pretvarati u pravi Misir, u zemlju kanaansku... Blaćani su stali govoriti, kako je Antić sasvim drugačiji čovjek od kako se iz Amerike povratio, da je postao radišan, marljiv:

— Judi moji, Blaćani, tumačio je jedne nedjelje »onima pred crkvom« Antić, mi smo puno boji i bogatiji od Amerike: naša je zemlja boja, i rodniya. Je, judi, Boga mi velikoga... Amerika ti je svagdi, di se radi i šćedi... Možeš Ameriku i na Mjeseu stvoriti! Možeš, judi... Nema ti van u Americi: mjelelale... Tamo triba radit, kopat od zvizde do zvizde... Tamo nema odmora... A, jok. Radi se po cili božji dan... Radi se uvijek... Amerika je samo zemlja rada i truda... Nema tamo zabušancije... Da se u nas radi ka' u Americi, i ovo bi Amerika bila... Bi svetogar mi Antića, imenja-ka moga...

Za nekoliko godina Antić je postao najbolji vinogradar u selu. Ljudi su dolazali iz drugih sela, da vide što je to Antić uradio, koliko je kamenite zemlje u plodni Misir »pretvorio... Ljudi su dolazili i — čudili se. A imali su i čemu...

I onda je došao... Rat. Ovaj, Drugi svjetski...

Kako je dragi Bog, milosnaga bila, nama Blaćanima dao Cetinu i selo nam na dva dijela podijelio, pa ako si htio preko Cetine prijeći, morao si — preko mosta, što su ga negdje početkom ovoga stoljeća naši Blaćani uz pomoć carevina i kraljevine Austro-Ugarske sagradili, a Nijemci ga za vrijeme Drugoga rata čuvali, jer je: vele — važno geografsko-političko mjesto.

A kako je blizu toga važnoga »geografsko-političkoga« mosta Antić imao svoje vinograde, svoju »kamenitu torinu«, u kojoj je bilo neizmjereno kamenih gomela, koje je Antić zidaao, kada je »kamenitu torinu« krčio. To s jedne strane, a s druge: Nijemci su blizu našega mosta, toga veoma važnoga »geografsko-političkoga« mjesta imali i svoje protuavionsko oružje, iz kojega su po nekada znali zapucati na američke avione, koji su bombardirali — Treći Reich. Trpjeli američki avijatičari jedan put... trpjeli drugi... Onda jednoga dana sasue pravu nebesku: Sodomu i Gomoru na naše Blato, zapravo na »kamenitu torinu« Antića, jer su američki avijatičari iz zraka od Antićevih kamenih gomela u vinogradu mislili da su to... njemački bunker! Ne zna jadan čovjek: bi li plakao ili bi se... gordo smijao. Ide Antić, tih dana po našem selu i veli:

— A judi moji, jeste li vidili da najjača i najsnažnija sila na svitu proti mene ratuje... Amerika se digla na me... Tuče me, bije me... Bubandira me...

Jednoga dana prošao i ovaj rat, u kojemu su američki zrakoplovi »bubandirali« Antićevu »kamenitu torinu«. Poslije rata počela izgradnja socijalizma u nas... Počelo novo društveno uređenje, novo doba... Da bi se izgradio socijalizam, moraju najprije naučiti ljude, kako se on izgrađuje. Došli po našim selima »propovijednici socijalizma«, njegovi svećenici... Pričaju, govore, obećaju... Svako selo, pa i naše Blato, dobilo po jednoga »socijalističkoga propovijednika«. Ti propovijednici su govorili:

— Drugovi, mi ćemo izgraditi najbolje... najhumanije... najčestitije društvo na vascijelome svijetu! Mi ćemo izgraditi socijalizam... Ja vam sada točno ne znam kako će socijalizam izgledati, jer je to nešto novo, nešto neviđeno do sada na svijetu. Ali, ja vam kažem, da će se pokajati svi oni, koji su

umrli, što nisu zapamtili ono, što mi gradimo... Tako je, drugovi!

Drugi put došao je novi propovijednik. Govorio je i on, uglavnome, što i njegov predhodnik.

Zatim je došao treći... četvrti... deseti...

Uglavnome govorilo se mnogo, a nije se radilo ništa. Barem u našem Blatu se nije ništa učinilo.

I onda je jedne nedjelje došao jedan »kotarski drug« pa je stao govoriti:

— Drugovi, mi smo već počeli izgrađivati socijalizam... A poslije socijalizma na redu je komunizam... Sve ćemo mi to izgraditi, stvoriti. Kroz vaše selo teče sada rijeka, teče voda, ali u budućnosti će teći med i mlijeko! To vam ja kažem, to vam ja garantujem... A sada: ima li netko nešto reći ili pitati...? Ne ustručavajte se, drugovi. Ovo je naša država, naše društvo...

— Druže, ja se rugam... To reče i... sjede.

— Šta, druže? Čemu se ti rugaš...? Onome šta sam ja govorio ili se rugaš socijalizmu...?

— Druže, ja se rugam život na svitu! Eto, to san tijo reći. Na svitu je glavno raditi, truditi, a ne govoriti... Eto, u naše je selo do sada došlo barem stotinu ti govornika, a mi u selu nismo ništa napravili, uradili... Na primer u Americi...

— Ne spominji, druže, to kapitalističko-izrabljivačko društvo. Ne spominjite Ameriku. Mi smo se borili protiv kapitalizma... To je trulo, bolesno, morbidno, društvo... Jeste li me razumeli, ne spominjite mi Ameriku. Osu na našega Antića drug iz kotara takovu vatru, da se čovjek prestrašio i povukao u svoj seljački svijet.

Diže se jedan drugi seljak i traži riječ.

— Da čujem, druže tebe. Šta si htio pitati...?

— Eto, ja se, druže, podobligajem pet godina poč u zator, samo mi dajte jednu godinu raditi u našem zadružnom dućanu... To sam tijo reć, molim vas, druže lipo...

— Drugovi, prekidam diskusiju! Reče oštro, »drug kotarski«. Vidim ja da vi još ne znate ovo novo... Doću ja s još nekoliko drugova odozgo. Vas treba prevaspitati...

— A oće li i oni samo govoriti... Čuo se jedan glas iz mnoštva...

— Pa rekao sam: Vas treba temeljito prevaspitati....

— Od kuge, rata i govorancija... oslobodi nas, Bože! Dade jedan seljak, koji u crkvi popu misu odgovara...

MATUŠA

Ime mu je Mate, ali tko bi ga prepoznao među dvadesetak Franića, kojima je Mate ime. Međutim, kada ga Matušom nazovete, svatko, pa ono i najmanje dijete, zna o kome se radi. Jer, ... jedan je Matuša u Blatu ... Samo jedan u selu ...

Matuša je u našem selu remeta, zvonar naše crkve. Ja sam Matušu još od svoga djetinjstva znao kao remetu, a naslijedit će ga njegov sin Jerko, koji je »pljunuti otac« u svemu.

Matuša je veoma šaljiv i duhovit čovjek. Iz svake njegove riječi šala se nazire i vidi. A narod veli: Tko se šali — zlo ne misli! Ni Matuša nikome u Blatu zlo ne misli ...

Duh smijeha i humora našega Matušu ne napušta, mi onda, kada svećeniku Misu služi. Svećenik govori:

- Gospodin s vama ...
- I z duvon tvojim, pope ...
- Gore srca ...
- Imamo ji već gori, pope ...

»Matuša, tako se ne odgovara sveta Misa! Nauči ju ispravno odgovarati ...

- Ja sam 'valko naučijo, drugačije ne znan, pope ...

Gotovo svake nedjelje dok svećenik Misu govori, Matuša ubaci po neku svoju, novu, još nečuvenu upadicu. Svećenik se na to nauči i — popusti.

Dok sam malo dijete bio, jedan od najdražih i najugodnijih trenutaka iz djetinjstva, ostao mi je: Baraban! To jest — šibanje Barabana Velike nedjelje u crkvi. To je zaista jedna od najljepših uspomena iz moga djetinjstva.

Čitavu godinu ja bih mislio na te dana, na Veliku nedjelju, kada ću u našoj crkvi — Barabana tući. Gdje god bih vidio kakovu lijepu, tanku i vitku šibicu, ja bih odmah u sebi pomislio: lijepa za Barabana ... Odmah bih je odrezao i »za Ba-

rabana« spremio. No, to bi trajalo dan, dva i šiba bi usahla. Ali, kada bi, uistinu, došla Velika nedjelja, ja zapravo ni spavao ne bih, nego bi stalno na Barabana mislio i samo za njega živio.

Mi, mala djeca bi se sakupila na tavanu naše blatske crkve, svaki sjedeći na svome mjestu i namještao se sve ljepše i ljepše, očekujući trenutak kada će »Baraban« zagrmjeti. A kada bi zagrmio — Bože te sačuvaj! Misliš: evo došao — sud svijeta.

Ali, najprije trebalo je da na jednome križu koji je stajao u jednome uglu crkve, dogori petnaest svijeća, svaka se svijeća gasila, kada bi crkveni pjevači završili pojedini pasus u svome pjevanju. A to je bilo pravo: Veliko iščekivanje. Nekako si miran, do pete svijeće. Ali, kada je došla peta, pa četvrta, treća, naše djetinjasto ustrpljenje dolazilo bi u veliko iskušenje. Naprosto misimo imali snage čekati do kraja ... I mnogi bi pali u napast pa bi nekoliko trenutaka prije »Barabana« svoje šibe na daskama probali. Počeli bi onako lagano po daskama tuckati, tući, galamu stvarati ... A, onda bi Matuša stupio u akciju ...

Ni sam ne znaš kako, on bi, poput jastreba, skočio na tvoje malo i nejakio djetinjasto tijelo i — tvome dječjem raju, tvojim dječjim snovima i maštanjima o »Barabanu« došao bi kraj. Matuša bi ti uzo »Baraban«, to jest, onu lijepu, tanku i vitku šibu, koju si danima dotjerivao, gladio, rezao i izrezivao. U nju si uložio trud čitave godine, trud kojega si samo u jednom jedinom trenutku proigrao ... Proigrao za čitavu godinu.

Takav jedan trenutak teškij i neugodnij i ja sam »na Barabana« doživio. To je bila jedna od najtužnijih uspomena moga djetinjstva, moga mladenačkoga života.

Bio je Veliki petak. Naša blatska crkva puna, dupkom puna seljaka. Svatko je, činilo mi se, došao crkvi. Ja sam sa ostalom djecom išao veoma rano, da mjesto uhvatim. Bio sam, gotovo, na »najidealnijem« mjestu, za Baraban tući ... Ljepše mjesto nisam mogao uhvatiti. Gledam ja onaj križ na kojemu onih petnaest svijeća gori. Brojim ih ja: deset, devet, osam ... Došlo je do treće. Još samo malo ... Još: tri, dva i ... onda onaj grom, onaj strašni, treuntak ... Ono, zašto sam čitavu

godinu živio: Za... Barabana! Moje dječачko srce ne može odoljeti, ja počeo isprobavati svoga »Barabana«. Polako ja kuckam po daskama. Zanio se ja u svojim snovima. U svojim očekivanjima... Još samo jedan kratki trenutak i nekoliko trenutaka velikoga potresa.

I dok ja o tome trenutku maštam, o njemu u svakom detalju razmišljam... osjetim jednu strašnu, tešku, veliku ruku nad sobom, koja mi iz moje male i bezazlene djetinjaste ruke ukrade, odnese, isčupa sve moje snove, sve moje ideale, sva moja isčekivanja...

— Drugi put ćeš više paziti... Reče mi jedan strašni glas i na moje oči mi svu šibu izlomi. Zamislite majku, pred čijim očima joj sina, jedino dijete ubijaju, tuku, mlate... Eto, tako sam se ja u tome trenutku osjećao. Tužan, žalostan, tražičan... Cijeli svijet je bio tada, toga momenta u toj mojoj šibi, u tome mom »Barabanu«, kojega, Matuša na ovaj način uništi, izlomi, sruši...

... Prošlo je dosta dugo vremena dok sam ja to našem Matuši oprostio... Dugo, dugo sam ja to u srcu nosio. Dugo, dugo sam ja to pamtio. Puno, puno godina...

Međutim, danas je meni naš remeta Matuša jedan od najugodnijih ljudi, s kojim se ja najradije razgovaram, kada u selo dođem. Jer Matuša je čovjek, koji je u svome životu puno toga doživio, vidio, čuo. A on sve to veoma lijepo i ugodno zna ispričati, prikazati, dočarati. Kažem vam pravi umjetnik u neposrednom pričanju i prikazivanju stvari...

Nekada mu Barabana spomenem, našto se on i ja duboko nasmijemo.

— A ko bi s dicon u crkvi iziša' na kraj, da strog nisan bijo... Pravda se Matuša danas...

MIJARA

Naglasimo odmah: Mijara je muško, a ne žensko ime, kako bi se iz samoga imena lako moglo zaključiti.

Mijara je bio jedan od najboljih majstora u kamenu, kojega je naše selo ikada dalo. Uistinu, pravi umjetnik u tome... Orfej, koji je svaki kamen, koga se prihvatio, »govoriti i pjevati« naučio... Bio je pravi užitek pogledati i motriti kamen, koji je Mijara obradio, uredio, dotjerao... Kome je Mijara »dušu« dao... Za to je Mijara od prirode stvoren bio... Priroda ga je za to nesebično nadarila... A on joj se još nesebičnije na tome... odužio. Nema kuće u selu na koju njegova ruka nije došla, na kojoj Mijara tokom svoga života bar nešto nije radio... Nema kuće u Blatu u kojoj »njegova« nešto nema...

Osim što je imao »zlatne ruke« Mijara je još imao i... gromoglasan jezik. On zapravo i nije znao govoriti... On je — vikao! Ja ga nikada nisam čuo da govori: polako, tiho... mirno. Uvijek samo glasno... to jest — gromoglasno. Mogao si ga nadaleko čuti, kada je govorio. A kada je vikao — na kraj sela.

Inače je Mijara bio dobar, prekrasan čovjek... Mislim da uopće nije imao »neprijatelja« u selu, da ga nitko nikada nije mrzio, kao što ni on nije nikada nikoga mrzio.

Jednu njegovu kćer je oženio jedan moj rođak, to jest sin moga strica Petra. Dakako, u svatovima sam bio i ja. I to — prvi kum.

Uoči samih svatova u kući moga strica Petra bila je »svadbena večera« na kojoj su se razdijelile »svadbene dužnosti«, koje će tko sutra u »pravim svatovima« obnašati. Moj otac je bio stari svat svome sinovcu, mada se do te »svadbene večeri« mislilo da će stvari svat biti netko drugi, jer je moj otac tih dana bio dosta bolestan. Međutim, malo je prizdravio i

rado se dužnosti staroga svata prihvatio. Mijara nije znao da je moj otac prizdravio, pa je bio uvelike iznenađen i razveseljen, kada je vidio na čelu svata moga oca kao — staroga svata.

— Za junca trećaka mi je drago bilo, kada sam ti staroga ugledao! Reče mi kasnije Mijara. Svi svati na stranu, a tvoj stari, kao stari svat — na stranu! Ti to ne možeš svatit, šta je to za me, za moju kuću značilo: tvoj otac stari svat...

Međutim i ja kao glavni kum sam želio, da što bolji dojam, što jači utisak ostavim na Mijaru i na sve koji su u svatovima bili. Propitao sam se kod starih ljudi za sve svadbene običaje, za sve ono, što kum čini i što mu je na taj dan dužnost činiti.

Bez da itko od svatova išta zna, ja sam kod kuće bio nešto na neki papir napisao, što sam kanio pročitati, kada pred djevojačku, to jest Mijarinu kuću dođemo. Bilo je u tome napisu nešto, što se inače na svadbenim svečanostima čita i govori, ali bilo je nešto, čime sam htio samoga Mijaru malko »ujsti«, nešto što se samoga njega tiče, a što se može baš u tim zgodbama i prilikama kazati...

Kada smo došli pred Mijarinu kuću, našli smo dvorište konopima pregrađeno, što je bio znak, da trebamo »otkupninu« za djevojkę dati... To su davni, dobri seljački običaji.

Mi smo još sinoć za »otkupninu« i za sve što je trebalo, skupili, tako da ništa nije »nepredviđenoga« bilo. Ali prije, nego smo uopće i prešli kućnoga praga, ja sam kao »glavni kum« pristupio kućnome pragu, iz džepa izvadio onaj ispisan papir i stao ga čitati...

»U ime Neba i Zemlje, u ime ovoga i onoga svijeta... u ime jednoga i drugoga carstva, najprije ovoj kući želimo mnogo blagoslova i berićeta, ali najprije da nam se dade naša »izgubljena ovca«, za koju smo čuli da se u ovome toru, u ovoj kući nalazi... Zemlja se orala i plodila, blago se množilo i kotilo... Neka na svakome koraku obilje i blagoslov bude, ako nam se naša »izgubljena ovca« vrati. Ali, ako se ona ne vrati — sve će drugače biti...

Prije, nego smo se uputili ovoj kući, za koju su nam rekli, da se u njoj naša »izgubljena ovca« nalazi, čuli smo i to da je kuće-domaćin »poganoga jezika«, da mnogo psuje i mnogo

beštima... Toliko mnogo, da je njegov jedinac-brat morao tri puna dana hoda od kuće daleko poći, samo da ne čuje poganoga jezika rođenoga brata svoga....

— Evo ti roge, čači Stipi, šta me s mojin bratom zavađaš...! Čujem ja jedan strašni, prodoran, probojan glas iz mnoštva koje se oko kuće okupilo.

... Prema tome, dajte nam odmah našu »izgubljenu ovcu«, blago naše, koje nam pripada, ako mislimo u dobrome biti... Inače...

— Konop se digao, možemo u kuću! Čujem ja glas svoga oca, kao staroga svata. I tako se uputismo prema djevojačkoj kući.

Kasnije, u toku svadbene svečanosti, pristupi mi Mijara, potapška me po ramenu pa mi reče:

— Nisan zna' da si taki vuncut! Oprosti' mi šta san ti ono roge onako da', ali ti si kriv, ti si me izazva'...

— Mijara, pa danas je pir, a na piru se sve može reći. Pir je jedan put u životu... A ja san čuo, da si i ti veliki đavao bio, kada si mlad po pirovima hodao... Prema tome...

— Jope ti kažen, nisan zna' da si taki uncut... Da dobro znaš naše seljačke vuncutarije...

A kada smo od njegove kuće odlazili, kada smo našu »izgubljenu ovcu«, to jest njegovu kćer iz kuće izveli i mladoženji noj se kući uputili, dočeka me Mijara na vratima s punom bukarom vina i s već suznim očima stane mi govoriti:

— Da znaš, kako mi je drago bilo, kada sam vidio da si kum... Ali, najdraže mi je bilo, kada sam ti staroga vidio da je stari svat... Pozdravi oca i reci mu da mu to nikada neću zaboravit... A sada na rastanku, još jedanput: Živijo mi kume!... I nazdravi mi s bukarom. Više nije mogao govoriti, jer ga plač obuzeo... Suze su ga svladale...

Ni ja se nisam mogao suzdržati... I meni suze potekoše...

MALI NIKO

Kada se mome najstarijemu bratu rodio sin-prvorođenac, onda nije trebalo mnogo razmišljati: kako će on svome prvorođenome sinu ime nadjenuti. To se već odavno znalo, kako će malome ime biti! Nikola! Tako i nikako drugače! Drugače se nije moglo ni zamisliti.

Jer, je moj jedan drugi brat imao sina, kome je dao ime: Stipe, dakle, moj otac je već u jednome svome unuku dobio svoga imenjaka i svoga nasljednika. A u nas nije običaj da djed ima više imenjaka i više nasljednika. Samo — jednoga!

Kako je moj stric Nikola bio neženja i s nama živio, to je on imao i polovicu našega stanja. Moj najstariji brat je, kao pravi seljak i kao prava seljačka duša, zaključio: dat ću svome novorođenцу ime Nikola, a stric još nije učinio oporuku...

I doista! Kada je stric Nikola činio svoju oporuku to se veoma dobro vidjelo da je brat — čitao misli njegove! Stric Nikola je skoro sav svoj dio ostavio — malome Nikoli, to jest malome Niki, kako smo bratovljeva sina u kući zvali.

Još jednom se vidjelo: da je zemlja jača od čovjeka... Da je zemlja jača i od... prolaznoga života! I nije čudo da je zemlja već u prapovijesti čovječanstva proglašena — božanstvom! Nije čudo da su se ljudi već u davna vremena... zemlji klanjali.

— Sjeti se čovječe da si... oranica, to jest zemlja i da ćeš se u nju vratiti... Da ćeš doći ondje odakle si i... ishodio. Pa zašto onda, čovječe, inaš nepoštene ambicije, kada smo u grobu... svi jednaki...?

Kada je naš mali Niko bio u petome ili šestome razredu pučke škole, ja ga jednoga dana upitam:

— Niko, kako ti škola ide...? kako učiš u školi...?

— Striče, ove sam godine u našoj Raputini navrnio desetak trešanja i isto toliko smokava... On mi odgovori.

— Ma ja tebe ne pitam: koliko si smokava i trešanja navrnio, nego: kako učiš u školi...?

— Striče, ja ću i onako ostati u Blatu... Mene i onako zemlja čeka.... Ja ću je kopati i već sada se na nju moram naviknuti... Više na nju nego na školu misliti... On mi odgovori.

Ja sam skoro čitavu noć o tim njegovim riječima, o tome njegovome odgovoru razmišljao:

Pa u tome odgovoru je sav njegov život... U njemu je sva mudrost seljačka. Mali Niko je već sa školom »raskrstio« i zemlji se sav posvetio! Već on kroz zemlju misli i kroz nju na svijet gleda... Njemu je zemlja... život! Nad njegovom koljevkom, nad njegovom zipkom je bdio »genius teluris«, »zemaljsko boženstvo«. Prema tome: čovjek ipak nije sam po sebi kovač svoje sreće! nego netko — izvan njega.

A naša zemlja i naš mali Niko tako se »slušaju« i u »svemu se slažu«, kao da su — jedno za drugo rođeni!

— Striče, mene i onako zemlja čeka... Ja ću je kopati... Ja ću je obrađivati... Ja ću i onako u Blatu ostati... On mi je već davno bio rekao.

MALI BERE

Prije koju godinu bio sam pozvan na jedan »ugledan ručak« u selu, na jednu proslavu. Naime, jedan mladić iz moga sela završio je »sve propisne ispite« na filozofskome fakultetu, to jest bio je diplomirao i momak to htio proslaviti, u krugu svoje obitelji i najbližih znanaca i prijatelja taj dan zabilježiti.

Za tim »uglednim ručkom« meni »ob desnu« sjedila je naša seoska i seljačka učiteljica, naime i sama učiteljica je iz Blata rodom, s kojom sam pričao, časkao, razgovarao o svemu i svačemu. Od svega ondašnjega i tadašnjega našega razgovora ja sam zapamtio jedan veoma zanimljiv detalj, vezan u neku ruku za našu kuću. Ta učiteljica je, naime, u drugome razredu maše blatske, pučke, škole dala djeci školsku zadaću s ovakvim naslovom: *Djeco, nabrojite deset najglasovitijih ljudi za koje ste čuli.* Učiteljica je htjela znati: koji su to ljudi, za koje znaju naša, blatska pučko-školska djeca. Jesu li to političari, pjevači, igrači, vojskovođe...? Htjela je provjeriti njihovo znanje.

Naša blatska djeca su odgovarala kako su znala i umijela. Pisala su svega i svačega. Učiteljica se mnogim odgovorima smijala. Na jednoj zadaći joj je zastalo oko, jer je na njoj pisalo:

1. Moj djed Stipe, jer kada je umro bilo mu je mnogo ljudi na sprovodu.

Učiteljica pogleda čija je to zadaća i vidi da na njoj piše: Berislav Stričić.

Malome Beri su bile tri i pol godina, kada je umro moj otac, a njegov djed i djetetu se duboko u pamet usjekao detalj: kada mu je djed umro da se pred našu kuću okupilo mnogo svijeta, On je zaključio da je moj otac, to jest njegov djed, morao biti u selu ugledan čovjek, kada se toliko mnoštvo svijeta pred našu kuću skupilo.

Odmah sam mu kupio cipele za to i takovo »dječje zapažanje«.

U životu sam vidio malo tako žive, nemirne i jogunaste djece, kao mali Bere. On je po čitavi dan u pokretu. On kao da i ne zna polako ići, nego uvijek u trku. Po čitavi dan je kao tetiva... luk... stremen... Po čitavi dan je nekako... napet. Skoro svaki dan on nekome ili netko njemu razbije glavu. Dječja krv teče obilno po dječjim glavama... Kada se s nekim jačim od sebe potuče, onda brzo bježi pred svoju kuću i onda ga zove sebi:

— Ajde sada pred moju kuću dođi, ako imaš kuraže... Dođi ovde na moj dvor...

Kao da mu njegova kuća, njegova očevina, djedovina, pradjedovina daje neku posebnu snagu i moć... Kao da onda i nije dijete na svome dvoru, pred svojom kućom. Kao da je tu jači, odrasliji, moćniji, snažniji...

— Dođi, ako smiš... Bere ga izaziva.

Dijete u školi čulo: o samoupravljanju, o pravima samoupraviša. Jednoga dana, kada je iz škole došao, radio je u dvoru neki svoj posao. Dođe baba do njega i reče mu:

— Bere moj, dite moje drago, ajde goni kravu na pašu, krava je gladna...

— Baba, ne diraj u moja dječja samoupravna prava! Lakonski joj Bere odgovori.

Prošle godine u ljetu stari Jokan zamoli Beru da mu prične granu od smokve, kako bi s nje lakše smokve obrao. Bere ga poslušao, ali na svoj način. Naime, Bere je pridražio granu, da Jokan smkve obere, ali je s druge strane Jokana vezao za granu i kada je stari Jokan obrao smokve i granu otpustio, onda je i on skupa s granom odletio »nebu pod oblake«.

— A, judi, u pomoć! Viče stari Jokan i zove svoju majku: Vidi, Ive, šta mi je tvoj Bere učinio! Istuci ga, kad ga uvačiš, šta se sa starim čovikom zavrta.

— Jokane, pa ti si u svoje vrime bijo gori od Bere. Sićaš li se one, kada si u Šarića na vatru živo magare dovejo... Ali si to, Jokane, zaboravio?

— Ono je bilo, kada san mlad bijo... Unda san nerazuman bijo... Govori Jokan mojoj majci.

— A sada je moj Bere ono, šta si ti unda bijo... Sve u svoje vrime, moj Jokane, govori moja majka Jokanu i skida ga »s neba na zemlju«, to jest odriješuje konop, kojim je Bere Jokana za smokvinu granu vezao.

STIPAN

U našem Blatu postoji jedno mjesto, jedan kutak, koji se zove srce i duša sela, to su ... pluća njegova, na tome mjestu selo »diše«, tu najviše Blato ... »živi«. To je — Most!

Na Mostu se Blačani najviše sastaju, tu se najviše zadržavaju, tu najradije »jesu« i »bivaju« ... Na Mostu. Naročito nedjeljom poslije podne. Most je naše blatsko »kazalište« ... Nama Blačanima je, gotovo, sve na ... Mostu.

A i nema ništa ljepše, nego nedjeljom poslije podne doći u Blato ... na Most pa zaigrat balota ili karata. Jedni Blačani igraju jedno, a drugi drugo ... Već prema tome, tko što uhvati ... Ili kako tko zna igrati ... Jedni, rekoh, na balote igraju, a drugi gledaju ... Njih dva, četiri, šest ... osam na glavnome igralištu igraju, a ko njih se drugih desetak, dvadesetak Blačana skupi i gledaju kako ovi igraju, to jest, ako se svađaju i viču u igri ... Pri tome padaju sve moguće šale, dosjetke, upadice ... Možete tada čuti sve »narodno bogatstvo«, sve njegovo duševno blago ...

Jedni igrači gube, a drugi dobivaju ... po starome običaju igara ... A tko gubi ima pravo da se i ljuti ... Tako je svugdje na svijetu, pa je tako i u nas u Blatu ... Oni Blačani, koji u igri gube i te kako se ljute, a drugi, oni koji dobiju, ili oni koji gledaju to iskorištavaju i evo ti blaga za dušu i za srce koliko hoćeš ... Blaga božjega ...

Stipan je jedan od onih Blačana, koji bi dao sve za igru, da u nedjelju poslije podne na Mostu zaigra na balote ili na karte ... Svejedno što igra, glavno da igra ... A kada on igra, onda igra i srcem i dušom, a najviše ... živcima ... Najviše živcima, a najmanje ... glavom, jer glava i pamet pred živcima popusti ... A kada igra: galami ... viče, psuje ... bešti-ma ... blagosivlje ... već prema tome dobiva li ili gubi ...

Recimo, kada u igri treba tući protivničku balotu, onda, ako je Stipan odredio tući, nitko ga u tome spriječiti ne mo-

že ... Može biti u njegovu društvu i boljih igrača i pućača, ali Stipan je »glavni«. Ono što je on odredio, to nitko spriječiti ne može ... Dakako, najčešće ne pogodi ništa ... To »galerija«, to jest oni oko igrališta iskorištavaju ... Stipan se ljuti, psuje ... galami ... Međutim, najveći užitek je onaj trenutak, kada se on na »pucanje« u balotama sprema ... Na krivi malčko kapu, stavi balotu »na oko« i očekuješ ... pras!

Onda »galerija« stupa na ... scenu.

— Ajmo se, Stipane, kladiti da nećeš pogoditi ... ?

— Ajmo ča! Za koliko i za što? Pita Stipan.

— Za pet litara vina ...

— Da je bačva Stipan bi pogodio ... Upada netko drugi, a u balotu neće ...

— Bi ti u ženu pogodio ... Ljuti se Stipan i namješta se tući.

— Stipane, kapa će ti s glave pasti ... Treći upada i Stipan počinje opet iz početka sve oklade, sve razgovore, sve priče ...

I onda opet ciljanje, nišanjenje, na pucanje spremanje ...

— Odkad, Stipane, cijaš, moga'si reoplanon u Paris doći ... Netko sa strane upada. A Stipan opet sve iz početka ... Opet pogađanja, opet razgovori, opet sve nanovo ... Od početka.

— Ako me bude voja, cijat ću do ujutro ... Ljuti se Stipan. Šta mi ti možeš?

— Mogu te najutiti, šta i činim ... Eto, ja te zavrkan, a ti se jutiš ... Meni ne treba više ...

I konačno, Stipan »opali« balotom i, jasno, najčešće promaši ...

Tada nastaju one najugodnije i nezaboravne scene. Stipan, najprije pogleda u nebo, u to božje prijestolje, kojemu je u tome trenutku veoma teško od Stipanove psovke i beštine kapu s glave skine i nju »nebu pod oblake« baca ... Stipan se ljuti psuje, a galerija ... likuje ...

Uistinu je nedjeljom poslije podne pravi blagdan, pravi praznik Blačana. Što se sve na našem Mostu ne čuje, ne vidi ... ne doživi ... ? Koliko se tu narodnoga blaga prospe i čuje ... ? Kako smo bogati u tome ...

Jedan mladi Blačanin, koji je pred desetak godina išao u Ameriku, da tamo neko imanje od neke svoje uže rodbine na-

slijedi i danas taj naš Blaćanin, toliko godina od kako je išao iz Blata, kući piše:

— Dragi moji, ja bi da'sve dvi Amerike i sve šta je u nji-ma, samo da mi je jednom u godini doći nedijon poslin podne u Blato i sa Stipanom na balote zaigrati ...

Samo jedan put u godini dana ... Ponovo bi se rodijo ...

Iz daleke Ognjene Zemlje gotovo plaćući piše taj naš Blaćanin.

Tolika je čežnja Blaćanina za ... Blatom našim ... lije-pim ... i dragim ...

JURE DUNJAK

Jure Dunjak je jedan od rijetkih Blaćana, koji se zove svo-jim pravim imenom i prezimenom! Međutim, ako kažete samo: Jure, to ne znači ništa, jer se, zapravo, ne zna, o kojem se Juri radi. Ako kažete: Dunjak, ni to ništa ne znači. Jedino, ka-da kažete: Jure Dunjak, onda se zna o kome se radi, onda se zna, tko je taj čovjek u Blatu. Istina, Juri je pravo prezime: Duvnjak, ali tko tako u našem selu govori. Oduvjek su se u selu: Dunjaci, a ne Duvnjaci nazivali. Jedino u školi se Duv-njicima zovu, inače samo — Dunjaci.

Jure Dunjak je u našem selo bio poznat po tome, što su kod njega uvijek dobri volovi u kući bili. Jedan ili dva vo-la, ali imao 'si što vidjeti ...

Može more bez soli ostati, mogu rijeke bez vode biti, može svijet bez kojega elementa ostati, ali Jure Dunjak bez vola u kući nije mogao biti ... Jer i Jure bi istoga časa nestao, uginuo, umro ... Tako je njegova duša i srce s volom sraslo ... S djecom Jure, možda i nije znao postupati, pristupiti im, ali s volovima je ... On je s njima govorio, šalio se, smijao se i ... žalostio se. On je vola u dušu poznavao ...

Jedne godine, Jure je imao samo jednoga vola: Garonju. Garonju svoga je Jure čitavu godinu hranio, tovio, ugajao. I pravo je uživanje bilo Jurina Garonju tada vidjeti i na putu ga sresti. Onako debela, jaka i snažna ... Jure je upravo uži-vao u snazi, jakosti, debljini vola svoga ... Po nekoliko puta dnevno ga je Jure posjećivao, davao mu, tetošio ga ... »Zar bi ti, Garo moj, taki bijo, da ti Jure nije ... Bi roge ćaćine ...« Rekao bi Jure Garonji svome i punu vreću sjena bi pred njega iskrenio.

Jednoga sajamskoga dana, kada je Garonja, po Jurinu mišljenju najbolji i najdeblji bio, odluči Jure s njime na ... pazar. Ali ne da ga proda, nego — neka ga ljudi vide! Neka sav

pazar vidi, kakova je vola Jure Dunjak iz Blata ugojio. Kakav vol se u Jurinoj kući nalazi... Neka ljudi gledaju i — uživaju!

Još zora »ni zabijelila nije«, a Jure je Garonju svoga iz staje izveo i po lijepoj i tihoj mjeseci na pazar se uputio... Vol pred njim, a Jure za njim. Ide vol pred Jurom, a Jurino oko nikako da siđe s vola, s onih širokih i debelih pleći... S Garonjinih jakih bokova... Gleda Jure Garonju svoga i na jednom mu suze na oči dođoše... Poče od radosti plakati.

A kako i ne bi? Svatko, tko mimo Jurina Garonju prođe, pogleda ga, zaustavi se malko i pogleda to »čudo od vola«. A svaki takav pogled ide Juri ravno u srce... A zaista se mnogo ljudi za Jurinim Garonjom to jutro okrenulo i u njega pogledalo... A za Juru, gospodara Garonjina, nije bilo veće plaće i boljega priznanja, nego baš to okretanje za Garonjom, to pogledavanje za njim...

A čim je u pazar ušao, sa svih strana su se ljudi oko Garonje stali skupljati, promatrati ga, gledati ga... Trgovci su mislili, da je vol na prodaju, pa bi s Jurom počeli razgovore:

— Pošto vol, gazda...? Pitali bi ga.

— Po ništa, brate! Gledaj i uživaj. Vol nije za prodaju...

— Kako, po ništa? Pa zašto ste ga doveli na pazar?

— Dovejo san ga, da judi u njemu uživaju! Eto, zašto san ga dovejo! Ja ga ne bi proda' ni za kakve pare na svijetu... Nema ti' novaca, za koje bi ga ja proda'. Ja bi ti ga rađe, mutke da', nego da ti ga za pare prodan! Šta će mi pare? Ko moga Garonju može platiti...? Nema toga trgovca, danas ovde, ko bi ga kupiti moga... brajkane moj! Kažen ti, gledaj i uživaj... A, Bogami imaš u što i pogledati...! Gledaj ovi' prsiju... Gledaj mu šiju kakva mu je... Garo moj, voko mili moj... Ide Jure oko Garonje svoga i sve ga tetoši, rukom ga mazi (Tako nikada dijete urkom pogladio nije!) Garo moj — sve moje milo i drago... Je li tako...?

Svakome je Jure tim ili sličnim riječima odgovarao, kada bi se koji trgovac došao zanimati za Jurina vola. Jure kao da je napamet naučio što će govoriti, kada ga netko za vola pita.

Očekivati je bilo, da će se Jure zamoriti na nebrojene upite, da će mu dodijati uvijek jedno i isto odgovarati, ali to Juru ni najmanje zamorilo nije... Šta više! Bilo mu je i drago da što više ljudi vidi njegova Garonju, da što više ljudi dođe i da se za takovoga vola propitkuju...

I, kao što je Jure Dunjak, gotovo prvi u pazar došao, tako je među zanjima iz pazara kući pošao... Jer, on je sa svojim volom na pazar i došao, da ga što više ljudi vidi, da se večeras na što više usta o njegovu volu bude govorilo...

Negdje na pola puta do kuće, Jure odlučio da se malo odmori. On da popije čašu vina, a Garonji da vode daje...

— Ooooo Garo moj, voko moj, stoj! Stoj mili moj, čovik! Sta'ćemo ovde. Oba smo žedni. Zna Jure, šta meni i tebi triba... Zna Jure tvoj, o Garo moj, zna! A kada je Garonja čuo glas gospodara svoga, ni makac! Kao ukopan stade čekajući daljnje upute... Jure iz neke stare torbe izvadi malo kruha priđe volu svome, pogladi ga malo po vratu i pruži mu na ruci kruha... Garonja jede kruh i kada ga je pojeo, počeo jezikom ruku Jurinu lizati...

I dok su se Jure i njihov Garonja tako igrali i odmarali, pristupi Juri neki nepoznati čovjek i reče mu:

— Jesi li čovjek od riječi?

— I did i ćaća i svi su moji od riči bili... A šta oćeš? Upita ga Jure onako »muški«.

— Ja imam vola, a vidim da imaš i ti. Neka se naši volovi na ovoj ravnicu pobodu, a čiji vol izgubi bitku neka gazda plati — pet litara vina!

— Ne za pet, nego za — barilo! Za pet barila... Jure se žesti. Zatim pozove vola svoga:

— Garo moj, sve moje... Ili sada ili više nikada... Ajmo, zovu nas!

Skupilo se oko volova dosta ljudi da vide kako će se bitka završiti. Jedni su za »vilaša« (tako se zvao vol onoga ko je na dvoboju pozivao), a drugi za Garonju, koji je bio u polovicu manji od »vilaša«. Uhvatio »vilaš« maloga Garonju i u prvi mah ga potjerao po ravnicu. Kad to Jure vidi, obrve mu se nakostriješiše, za čas postade mrk i ljutit, priđe Garonji svome i sav očajan reče mu:

— Šta to, Garonja moj, jadu moj? Šta to učini...?

Čuvši Garonja bolni krik gospodara svoga, skupi svu snagu svoju, podmotu malko glavu volovsku svoju po »vilaša«, svojim ostrim i spretnim rogovima malim podbode »vilaša« i... potjera ga preko sve ravnice. »Vilaš« više nije ni pokušavao »na megdan« izići...

Jure nije ni dočekaao da se vino na stol donese, nego pomilova malčko Garonju svoga, koji ga je u najzanimljivijem trenutku Jurina života, junački opoštenu i obraz mu osvjetlao, Jure se uputi ravno kući, u Blatu... Garonja pred njim, a on za njim. Jure raztvorio »jaketu, što mu je bio običaj kada bi putem išao, a vjetrić ju je razmahivao, njome se igrao...

Prije Jure u selo je došla vijest o dvoboju dvaju volova i o pobjedi Jurina Garonje...

— Garo moj — čovo moj, ovo tebi tvoj Jure nikada zaboraviti neće... Neću, Garo, svetogar mi Jure, imenjaka moга... Garo moj — junače moj...

RAVAEL

Na dugo i široko nema takovog imena u ovim krajevima. Čini mi se da ga nema nikako. Ja za takovo ime, barem nisam čuo. Ni za jedno jedino...

I kao što je jedan Rafael među umjetnicima, tako je jedan Ravael i među ovim i ovdašnjim ljudima... Istina, njemu je pravo ime Rafael, ali njega tim imenom nitko u ovim krajevima tako ne zove. Nitko ono »f« ne izgovara. Svatko samo: Ravael. Pod tim imenom će i umrijeti...

On je neviđeno dobar i pošten čovjek. Jak, velik, snažan... Ali, Ravael nije nikada tu svoju snagu u zlo koristio... Nikada on tu svoju jakost nikome na štetu nije upotrijebio. Po prirodi je vrlo tih i miran čovjek. Spada među najbolje i najmirnije ljude, ne samo u našem Blatu, nego i u svoj ovoj okolini. Često puta ljudi kažu: Dobar ka' Ravael! Jer, ima neku neobično blagu ćud i narav. Ima nešto djetinjasto, nešto naivno u licu već polako staračkih crta i godina... Veoma je duhovit. Duhovit je kada govori i kada ne govori... Duhovita je i sama pojava njegova...

Jedne je godine bila velika suša u Blatu. Godina slabo rodila i ljudi se u velike zamislili: kako zimu preživjeti, kako sebe i blago svoje prehraniti...

Ja se nekako jednoga dana te sušne godine susretnem s Ravaelom i stadosmo pričati o mnogim stvarima. Pričali smo o ljetini, o suši, o svemu što je vezano za Blato i život u njemu. Ni sam ne znam kako mi je na pamet palo, ja Ravaela upitam: što je sinoć večerao?

— Čovik moj, mili i dragi, ja, žena Ruža moja mila i draga i četvero dice, sinoć za večeru smo pojili — devet stotina kumpira!

Ravael je riječ »dakle«, na jedan veoma čudan, to jest, humorističan način, izgovarao. On je tu riječ najčešće »dunkle«

izricao. A kako je to iz njegovih ustiju izlazilo, kako je ta riječ izgledala, kada bi ju on izgovorio to je... priča za sebe!

U prošlome ratu Ravael je bio u partizanima. Nije bio »dobrovoljac« nego negdje pred konac rata i on se nekako u partizanima našao. Ali, borio se kao pravi vojnik, kao pravi ratnik. Kako kaže: imao je mnogo puta priliku i poginuti! Jednom su ga i četnici u nekoj borbi »prsa u prsa« zarobili. Neki od četnika su ga htjeli odmah ubiti, a neki Jovo, nešto kasnije... I Ravael, ni sam ne znajući kako, stupi s četnikom Jovom u razgovor. Ravael njemu reče, da nije pošteno da čovjek ubija drugoga čovjeka, kojega nikada prije toga čuo ni vidio nije... Jer, taj čovjek može imati ženu i djecu, kao što i naš Ravael kod kuće ima... I što će sutra žena i djeca sa četvero nejake i slabe dječurlije...

— Jovo, druškane, bogati odaklen si ti, daj ti meni reci? Upita ga onako bezazleno i naivno Ravael.

— Pa, bre, ti si zarobljenik... Šta ja imam sa tobom... Šta ja tebi imam odgovarati: odakle sam ja. Ja te mogu ubiti ovoga časa... Jedan metak i ti si, »druškane«, gotov... Nema te više... Što ja i ti imamo da razgovaramo. Ja četnik, ti partizan. Jedan drugome neprijatelji...

— Dragi druškane, Jovo, kada se goli svučemo, onda smo jednaki! Veli njemu Ravael. Nikome na onoj stvari ne piše: šta je i ko je. Nikomu na goljoj koži ne piše komu pripada... Goli smo svi jednaki... A obučeni, jedan u drugoga pucamo, ubijamo se između sebe...

— Ma, što će meni ta tvoja mudrovanja. U ratu mudrovanja nema... Čuješ li, »druškane«! U ratu se tuču, ubijaju ljudi... To je tako od uvek... Razumeš me...

— A zašto se ubijaju ljudi, bogati druškane, Jovo, reci mi i odgovori...?

— Bre, najpre, ja nisam tvoj »druškan«. Ja sam četnik, a ti si partizan. Jedan se protiv drugoga borimo, tučemo... Jedan drugoga hoće da ubije...

— Pa, šta ćeš ti dobiti, ako sada ovde mene ubiješ? Očeš li ti imati koristi od toga...? To te pitan? Ti mene ubiješ. Dobro. A ti ne znaš imam li ja kod kuće ženu, dicu, čaću, mater...? A ko će nji' raniti, kada mene nestane...? ko će se za nji' brigati i starati...?

— Dobro, bre! Jesi li ti lud ili si ti... prepametan!? Čini mi se da nisi lud... Imaš ti nešto i u glavi...

I dok se Ravael s četnikom Jovom tako razgovarao, zapucaše partizani, četnik negdje pobježe, a Ravael se skloni u neku staru kuću, među suha drva. Uskoro je Ravael bio... među svojima.

Nedavno je kod svojih na selu orao i za ručkom mi ispričao tu priču koju je u ratu doživio. Reče mi:

— Čuj, bogati, ti si pametan i kulturan čovik, svituj me kako bi se ja Jovi četniku zavalio, što me undak nije ubijo... A moga je. Šta je njemu bilo jedan mletak u glavu i... odnese đava' Ravaela! Nikada ga kuća ne bi vidila... Ni danas ja u tebe ora' ne bi... Je li da ne bi, da me četnik Jovo onda ubijo...?

— Ravale, ja mislim da — ne bi! Rekoh mu i... duboko se nasmijem.

ANTAN

Ima jedan dio našega sela, jedan dio Blata, u kojemu je običaj da se uz ime dodaje dodatak-an. Tako, recimo, ako je nekome ime Stipe, onda ga zovu: Stipan, ako se netko zove: Marko, onda je: Markan, ako je nekome ime Mate, onda je: Matan. Ako si Ante, onda te zovu: Antan. Taj jezični zakon vrijedi samo u tome dijelu sela, jer drugi dijelovi sela, imaju... svoje zakone u svemu pa i u tome...

Antan je bio i ostao naš najpoznatiji pjevač u crkvi. Njegovo će ime sasvim sigurno ostati pojam za naše selo za našu blatsku crkvu...

Nije bilo blagdana ni sveca da Antan ne bi došao u našu crkvu i s crkvenoga kora ne bi Pištulu otpjevao. A kako ju je pjevao! Sve je u crkvi podrhtavalo od njegovoga zdravoga, jakoga i snažnoga glasa... Veliki luster na krovu crkve bi se tresao... slike u crkvi bi podrhtavale od njegova glasa... kipovi bi pod jačinom zvuka igrali... Jer, Antan je Pištulu pjevao svom dušom svojom... svim srcem svojim i... svim glasom svojim, kojega mu je priroda dala i podarila... Nije to bio glas školovan na nekome konzervatoriju ili drugim »glasovnim učilištima«. Taj glas je »školovan« u našem Brdu, na Čelanovcu, u Umovima volove dozivajući, ovce tražeći, ljude zovući. Kada bi Antan sa crkvenoga kora zagrmio: Steeeeeenjee knjigeeee blaazaaženogaaaaa Pavlaaaaa Apoštolaaii Riiiiimljaaaaiiiiimaaaaa... to, to jest, taj uvod bi trajao desetak minuta... Samo ta prva rečenica. Jedino si poslije toga mogao zapamtiti još: Braaaaacoooo! a sve drugo se izgubilo u Antanovim arzama i tezama, u uzvisilicama i nizilicama, koje je on sam činio i stvarao, koje je on prema svome glasu usklađivao.

Međutim, Antan je čitanje Pištule u crkvi uvijek shvaćao na najozbiljniji način. On je u crkvu dolazio uvijek u lijepome, čistome, svečanome odijelu. Crno odijelo i lijepa, bijela,

čista košulja. Bilo je to jedno lijepo i dostojanstveno držanje u tome trenutku, pri čitanju Pištule.

Doduše, neki svećenici nisu bili zadovoljni Antanovim pjevanjem, jer im je bilo i činilo im se da je nekako »seljačko«, polako svojevoljno. Neki je svećenik nekada nekome drugome davao čitati Pištulu, ali taj bi je pjevao jedan, dva puta a onda bi odustao. Međutim, Antan je bio pouzdan. Ma grmilo, ma sijevalo, ma što bilo bilo, Antan je bio u crkvi... Po buri i oluji... Po kiši i snijegu, po lijepome i ružnome... Antan je bio siguran, Antan je došao u crkvu, mada je stanovao i četiri kilometara daleko od crkve... I onda bi svećenici zaključili: Bolje je vrabac u šaci, nego golubica u oblacima... »

Kada bi nastupila Velika Nedjelja, Antan bi se tada »do mile volje« ispevao. Naročito Velikoga Petka na večer.

Sav puk, koji je te večeri došao da sluša crkveni obred, stao je to jest, klečao je s upaljenim svijećama pred crkvom, a iz crkve čuli bi se glasovi crkvenih pjevača, među kojima je Antan svakako bio najglasniji, njegov se glas najbolje čuo:

— Puuuuuče moj, ja tebe izvedoh iz zemlje eeeeeegipatske, a ti Mene pribi na drvo kiiiiiiižaaaaa...

— Puuuuuče moj, ja tebe prevedoh preko Mora Crrrrjenogaaaa, a ti mene izda Piiilatuuuuuuuu.

Antana više nema živa, umro je, a to naši Blačani, seljaci naši svakoga blagdana dobro znaju. Ne čuju ga više pjevati s našega crkvenoga kora... Drugi danas Pištulu pjevaju, ali nisu oni pojam za to kao Antan...

BOŽICA

Božica je u Blato došla iz... svemira i iz njega išla u... svemir. Božica je u naše selo došla iz nepoznatoga i iz njega je netragom nestala... Umrila je jedne zime, početkom rata. Padao je velik snijeg, na dan njenoga pogreba i snijeg je odmah zastro njen grob... Danas skoro da nitko i ne zna: gdje je Božica pokopana... gdje se njen grob nalazi... Bez traga je došla u selo i bez traga je iz njega nestala.

Božica je bila veoma siromašno stvorenje. I da bi nekako preživjela, ona je prosila. Išla je od sela do sela, od kuće do kuće da joj ljudi kruha udjele. Kao i svi prosjaci svijeta i Božica je pred svakom kućom »Boga molila« da joj kućedomaćini nešto daju, da joj nešto udjele. Nakon nekoliko dana »prošnje« Božica bi se vraćala »iz svijeta« i onda su bila bezkrajna pričanja i pripovijedanja: gdje je sve bila...? Što je »po svitu« vidjela...? Što je sve čula... A Božica je znala veoma lijepo pričati, svoja putovanja prepričavati... Prosjaci, inače umiju biti dobri pripovijedači. Nama djeci su ta Božična pripovijedanja bila ugodna i draga. Nama se činilo da je Božica zaista vidjela sav poznati svijet, proputovala sve zemlje... Da ništa na svijetu više nema, što naša Božica nije vidjela, gdje ona nije bila... Obično bi se pred večer kući vraćala, a mi bi djeca tada odmah pred njenu kuću, pred jednu malu kolibu. Stala bi odmah iz svoje prosjačke torbe iznositi sve ono, što je na svojim putovanjima dobila, što su joj ljudi dali i svaki komad bi svojim riječima popratila.

— Ovi tvrde komad kruva dala mi je jedna kurvetina u Grabu. Neka joj ga čača jide, a ne ja... Co, šare, co... Doživlje Božica susjedova psa, da mu baci taj komad kruha. Na, mali... na! Co, mali, co... Ovi komad slanine, dala mi je jedna žena u Otoku. Dobra ženica. A i molila sam joj, moga' si u Zadvarije doć. Ko dade meni i ja njemu odmolim. Kako ti se ko zajme, tako mu i vrati. Ko tebi i ti njemu... Ovi bič

vune, dala mi je jedna divojka, koja se brzo udaje... Dobra cura. A i njoj san dosta molila... Njome san molila i za buću svekrvu da joj bude dobra...

— A di si prinoćila. Božica...? Upita ju jedna žena.

— U jednoj pojeti. Potuka se čača i sin. Navalijo sin ženit se, a čača mu ne da:

— A diš je dovest, jarče mladi...? Pita čača sina. A di si ti svoju dovejo...? Ovo je meni did ostavijo, a ne tebi. Ovo je didovina, a ne čačevina i očevina... Ti nisi ništa namaka. Navalijo sin na čaču... Je, judi, kad muškumu udari ona stvar u glavu, ne može ga ni 'sam đava' svrnit da se ne ženi... Svit van je, dico moja, velik, svašta na njemu ima... Ima svakakvi' judi na svitu. Niko će te lipo primit i da' će ti, a niko će to kocon isprid kuće potrat ili će pase na te natrat...

Ako ne bi nekoliko dana Božica »išla po svitu« onda je postajala nervozna, ljuta, dešperana... Počela bi se sa svakim svađati, vikati, psovati... Tada bi najčešće na nas djecu vikala i galamila. Kao da smo mi svemu zlu ovoga svijeta krivi. Doduše, čim bi mi osjetili da se Božica ljuti, mi bismo to koristili i počeli bismo je dražiti, na što bi ona:

— Muladi jedna, sve ću vas đendarin prijavit... Oću Boga mi! Sve će vas zatvoriti... A, judi u pomoć! Božica viče i kamenjem bi se hitala na nas. Ona bi se povukla u svoju malu kućicu, mi bi se približili i onda bismo nekoliko kamenčića bacili po ciglanome krovu njene kolibe, našto bi ona iz nje izletila:

— A, judi, evo će me ova mularija ubit na momu pragu... Prid mojom kućom... Judi u pomoć... Sijevaju riječi iz Božičinih usta kao vatra živa...

I čim bi se ona smirila, mi bismo ponovo počeli naše dječje igre...

Međutim, kada bi se Božica za nekoliko dana vratila »iz svita« to jest sa prošnje, mi djeca bismo se opet skupili pred njenom kućom, da čujemo ono što je Božica čula, vidjela, doživjela... A ona bi nam sve lijepo i umiljato pričala. Opet smo bili u »dobrim odnosima«.

Sutradan, ako je Božica bila ljuta, mi smo ponovo započinjali svoje... dječje igre s njome. To je trajalo godinama,

skoro čitavo moje djetinjstvo ... Ja sam je, kao dijete, nebrojeno puta naljutio ... Ali isto tako je ona nebrojeno puta ispričala divne i prekrasne priče, koje je na svojim putovanjima po svijetu čula, i doživjela.

Božici se u selu izgubio svaki trag, ali njene lijepe i ugodne pripovijesti ostat će dugo u sjećanju ... Bile su to lijepe priče i lijepa kazivanja ...

MARTINOVO PISMO

Ovo, doduše, nije »blatska«, ali kako sam je od nekih Imočana u Blatu čuo, to je opet u neku ruku »naša«, blatska. Evo sadržaja toga Martinova pisma. Istina, ono je onako, po sjećanju izneseno, ali njegovu sam bit i istinitost ipak zapamtio ... Martin je svojoj ženi, po prilici, ovo napisao:

— Draga Marijo ženo moja, radim ti u jednoj tvornici žice. A da vidiš Marija žice ... Mogla bi se sva naša ovčina s njome opasat toliko je ima ... Nikad u svom životu, ja nisam toliko žice vidijo ... Zadajen ti, Marija, Muku Isusovu, ako bi stalo u sve naše selo. Nego, kada san pošao od kuće, reka'mi je Pere Jozin, da si ... gotova. Veli mi na polasku, Martine ščupa' ću ti Mariju, kad odeš od kuće ... Marija, čuvaj ga se! Čuvaj se Pere Jozina. To ti pelin za tvoje dobro. Ti još neznaš kakav je u tim stvarima tvoj muž Martin ... Jopet ti pelin: čuvaj se Pere Jozina. Krkni' ću te, ako te ščupa ...

Marija, ovde ima jedna Švabica, a te đavlije Švabice su sve jednake, ovde ima jedna Švabica jedno dite i ona više potroši vode na njega, nego ti na svi 'naši' petero. Tri barila vode ona potroši dok jedno dite opere, a ti u dvi litre opereš svi' petero ... Još jednom ti velin: čuvaj se Pere Jozina ...

Ako ti, Marija, budu koji naši pisali da se ja ovde zabavljan sa jednom Švabicom, ne viruj in. To je njijova zavist ... Krivo je njima, što oni ne mogu ništa naći, šta ji neće nijedna. Kažen ti, to ti je čista zavist čovičanska. Jopet ti kažen, ako ti o meni štogod budu pisali o nikoj Švabici, ne viruj ništa ... Naš ti je čovik zavidan svagdi pa i u svitu ... Razumiše me ...

Marija, čuvaj dicu i sebe od Pere Jozina. Ako šta lošega buden čujo, zadajen ti Muku Isusovu, bi' će svašta ... Kažen ti: bi' će svašta, Marija. Samo, ako te ščupa, kako mi je reka. A to i o tebi zavisi, jes' me razumila ... ?

Ako vidiš onoga direktora, kod kojega sam tražijo posla, znaš ga, oni, šta mi je u partizanima komadir ćete bijo, reci

mu da me se čuva, kada se iz Njemačke kući vratim. Samo ako se živ i zdrav vratim. Sićaš li se, šta mi je reka', kad sam ga pita' za posa'. »Druže direktore, kažen ja njemu, ti imaš pe'sto ijada plaću, a ja sa petero dice i ženom brez posla, kako to može bit. A kad san na njemačke bunkere skaka', unda smo bili svi jednaki. A on će meni: Druže Martine, unda je bilo ono, a sada je ovo... Druže snadi se, danas je naša parola. Ajde u Njemačku. Tako mi je odgovorijo... A mene je sram i stid, da me danas 'rane oni, proti koji san se u ratu tuka' i borijo. To me peče i boli. I ja san čovik, ženo. Ali o tomu te sada neću gnjaviti i zamarat. Jopet ti pelin, Marija, čuvaj dicu i sebe... Čuvaj se Pere Jozina. Ne moraš ti ka' ova švabica, trošit tri barila vode kad pereš dicu, ali lipše je vidit kad ti je dite čisto i uredno. Čovik kad pođe u svit toga više vidi pa mu se nešto i dopane. Recj našem Antu, kad bi mu moga dva tri kola žice kako poslat... A da je njega ovde pa da vidi ovu žicu, koliko je ima... Ovde se radi i po danu i po noći i po kiši i po snigu... Po svakomu vrimenu se ovde radi. Švabo te ne šćedi, sve iz tebe iscidi, svega te iskoristi. Da se u nas vako radi, zadajen ti, ženo, Muku Isusovu, kad ne bi bili bogatiji od nji'. Bi, Marijo, ženo moja mila i draga... Samo da radimo ka' i oni...

Ono o onoj Švabici nije istina, ne viruj in ništa. Njima je krivo, da nji ni jedna ne voli. A i ti si me, Marija, od prve zavolila. Nisan ja kriv šta san taki. Meni je svagdi lako proć. Jope ću ti reći, da se Pere Jozina čuvaš. Čuvaj dicu, čuvaj sebe. Ja ću kući o Božiću, pa ću se malo do onoga direktora prošetati...

Tebe i dicu pozdravja muž Martin iz Mukena Njemačka-Bog.

A žice, ženo, koliko je ima, Mukuti Isukrstovu, da mi je našega Antu pa mu dat koje kolo... Bog ženo. Njemačka.

LUKA VUKIĆ

On se, zapravo, zvao: Luka Lasić. To mu je pravo ime i prezime, ali naši Blaćani su ga zvali samo — Luka Vukić. U tome komšiluku bila je samo jedna kuća, koja se zvala: Vukić, a tri, koje su se zvale: Lasić. Ali ova je jedna asimilirala sve tri one, koje su se zvale: Lasić. Tako je pravo i pravovjerno prezime Lasić po našim blatskim običajima prešlo u Vukić. Od Luke Lasić, postao je Luka Vukić i tome se ništa nije moglo pomoći.... Običaji su jači od zakona...

Luka Vukić, to jest Lasić, ali zapravo — po blatsku Vukić-živio je kao i sva naša blatska djeca. Uglavnom: siromašno, oskudno i — jadno. Mnogo djece u kući, a u njoj kruha malo. U Blatu se znalo reći: Kadgod se naš čovjek na svoju ženu naljuti — kazni je jednim djetetom. Tako je i Lukin otac svoju ženu mnogo puta »kaznio«, Lukina je majka mnogo djece rodila...

Kada je malome Luki bilo desetak godina, otac ga dade u jedno drugo selo, da u nekoga imućnijega seljaka služi. Znamo kako tuđi otac s tuđim sinom postupa...

Mali Luka je kod svoga gospodara pazio kravu, konja, vola... Radio sve ono, što mu je gazda naređivao... Mali Luka se dizao u jutro rano, a lijegao uvečer kasno... Čim se u jutro »Zdrava Marija« sa seoske crkve čula, mali Luka se morao ustajati i kravu u pašu goniti... Dijete je radilo od jutra do sutra, od »Zdrave Marije« jutarnje, pa do »Zdrave Marije« večernje...

Tako je mali Luka radio... svaki dan. Iz dana u dan do u nedogled...

Jednoga dana, zapravo jedne večeri, mali je Luka razmišljao: kako bi se samo jedno jedino jutro, samo jedan jedini put — naspavao? Kako da u jutro »Zdrava Marija«... ne zvo-ni?

Mali Luka odlučio jednom da se naspava, pa šta bilo da bilo... Smislio je! Jedne večeri, poslije »Zdrave Marije« on uze u jednu torbu kamenih pločica, pope se na toranj i na zvonu naniže te kamene poličice. Tako, kada u jutro dođe zvonar »Zdravu Mariju« zvoniti, on će za konope potegnuti, zvonica će se zanjihati, a pločice će u tome času sa zvonu na zvonara pasti i... više se »Zdrava Marija« neće čuti... To jest, mali će se Luka barem na taj način... naspavati.

Mali Luka je u jutro čuo da je zvono jednom zazvonilo, ali više ga nije čuo! Samo jednom i svaki mu se glas ugasio... Kao da je zvono u zemlju propalo...

Već je sunce i visoko poskočilo, kada je maloga Luku došao njegov gospodar buditi:

— Ustani, Luka mali... Ubilo nam je noćas zvonara Juru... Ustani, Luka već je sunce dosta visoko...

— Ma ko ga je, gospodaru ubijao...? Baš mi ga je ža'... Dobar je bijo, redovito je u jutro zvonio... Ramo me je budio... Baš mi ga je ža'! Jadni Jure, bijo je dobar čovik...

— Ti se, Luka i rugaš, a jadni čovik ko zna je li i živ. Odveli su ga odma' u bolnicu... Sva mu je glava stučena... Ka' da su ga sami đavli uzeli i istukli... Jadni Jure naš... Bijo nam je dobar zvonar...

— Šta judi govore: ko ga je ubijao...?

— Jedna stara kaže, da je ona vidila tri čovika, kako su mu se s leđa dolabila i da su ga primlatili... Da su baš trojica bila...

— Može in staviti soli na rep, kada in imena ne zna... Oni su do sad u Mosor stigli...

Eto, tako se naš mali Luka toga jutra više naspavao, malo više u krevetu ostao...

Luka Vukić je ostao još tri, četiri godine u svoga gospodara. I kada je došao dan odlaska, gospodar za svoga »slugu dobrog i vjernoga« priredi jednu bolju večeru. Luka i njegov gospodar su na rastanku o svemu i svačemu čevrljali i govorili. Što na srcu to i na jeziku...

— Gospodaru, ja bi' Van ima' ništa zanimljivoga reći, ako se nećete na mene jutiti?

— Pa, Luka, nismo više dica... Ti si sada odrasta' momak... Samo ti reci, gospodaru svome...

— Sićate li se ono, kada je vašega zvonara Juru ubilo...?

— Sićan se, Luka, ka' da je jučer bilo...

— Šta mislite: ko ga je ubijao...?

— Ko će znati? Pokojna Mara Jerina je uvijek govorila, da je ona vidila tri čovika kako su ga tukla.

— Vidila je ona — roge čačine! Eto, gazda moj, šta je Mara Jerina vidila. Nije ona ništa vidila.

— Pa ko je, Luka, unda Juru našega onako namlatijo?

— Ja san ga, gospodaru, ubijao... Ja, zapravo — Vi ste ga ubili.

— Bog s tobom, Luka! Šta to blentaš i bulazniš? Kako san ga ja ubijao?

— Ne blentan ja ništa, gospodaru! Vi ste ubili vašega Juru. To jest, ja san ga ubijao, ali Vi ste krivi.

— Kako to, Luka?

— Lipo, gospodaru! Evo, 'vako. Ja se kod Vas nikada nisam naspavao. Svako jutro, čin vaš Jure »Zdravu Mariju« zazvoni, ja san se mora ustajati... Liti i zimi, po lipomu i po ružnomu vrimenu... A ja san se tako želijo naspavati. Samo jedan put u misecu... Naspavati se ka' Boga viditi! Jednu večer, ja odlučim da se naspavan — pa što bude-bude! Poslin jedne »Zdrave Marije« ja se popnem na zvonik s jednom torbom punom kameni' pločica. Te san pločice naniza iznad zvonu, tako, kada u jutro Jure potegne za konope, da mu se pločice na glavu saspnu, da ga poplaše. Nisan mislijo, jadnoga čovika ubiti! Ne, nisan to tijo... Eto, tako je Vaš jadni Jure naštrada', a nikakva tri čovika, nikakva Mara Jerina... Ali, ja san, gospodaru, poslin toga puno puta Boga za Juru i njegovo zdravlje molijo... Ja mislin, da će mi Bog oprostiti, da me neće za to pokarati. A, Vi, gospodaru, kada ja sutra svojoj kući oden, pođite do Jurine kuće i tako in sve recite i ispričajte... Recite in, da mi oprostite, a i Vi bi morali, u niku ruku od nji« oprostjenje tražiti... Dodade Luka u smijehu,

— Luka, baš ti — hvala! Zaista i ja iman jedan dijo krivnje na svojoj duši! Ako se ti i šališ, ali — tako je! Sada znam, da tuđu dicu, triba ka' i svoju voliti. Luka, sutra se naspavaj, koliko 'očeš... Sutra te neću buditi.

— Tako ste, gospodaru morali reći, baren koji put, dok san Vas služijo... Završi Luka Vukić svoj razgovor sa dugogodišnjim svojim gospodarem, a poslije toga obojica pođoše na spavanje.

POVIJEST NA SELJAČKI NAČIN...

Poznato je da je Tolstoj, pišući Rat i Mir, velebno djelo svoje i svjetske književnosti, kada je htio izraziti i opisati istinite i uvjerljive ratne detalje i događaje, da se najradije obraćao običnome i neukome čovjeku, a to je najčešće — seljak bio. Običan nepismeni ruski seljak. Jer, seljak ne zna pate-tiku pobjednika... seljak se ne razumije u... romantizam pobjeditelja... Seljak priča stvari onako, kako ih je i doživio... On ne umije pričati ono što se nije dogodilo, ono što on nije vidio... On, seljak, najčešće priča onako... kako je bilo.

Stari naš Matuša skoro će u osamdesetu. Na pragu je nje... Ali dobro pamti i sjeća se mnogih svari iz mladosti svoje, pa i iz djetinjstva svoga:

— Barba, Mate, eto Vi ste 1918. bili u Kotoru, u onoj pobuni mornara. Sjećate li se još nekih detalja, nekih događaja iz nje...? Sjećate li se danas, kako je to onda bilo i kako ste izveli pobunu...?

— Sićan se ka' da je... jučer bilo. Kako se ne bi sića'. Brničevića se sićan, jer smo bili dobri prijatelji... 'Vako ti je to bilo. Dan prije toga reka' mi je jedan mornar, da sutra u devet iz jutra moran bit na brodu i da moran imat spremjen pištolj u džepu. Moja je dužnost da razoružan prvoga ovicira, koji bude do mene. Osvanijo sutrašnji dan, a ja bijo de-žurni. Stavijo san pun pištoj u džep i peren palubu. Po palubi šeta jedan ovicir, Čeh je bijo, ali je u Biču živijio. To jest u Beču mu je bila žena i dica. Šta se više približava deveta ura, meni sve više ruke drću... Kad najedan put, čujen ti ja si-renu:

— Ablegen, Herr oficir! i izvadim pištolj iz džepa i upe-rin ga oviciru ravno u čelo. »Was ist dass«? pita on. Niks, was ist das... Ablegen! Brojin ajn, cvaj i pucan... Čovik vidijo

da je đava šalu odnijo i on opasač skida, kada san ga razoruža' vodin ga u stivu, di je već bilo nekoliko ovicira razoružani'.

— Barba, Mate, kada ste tu svoju »mornarsku državu« uspostavili, jesu li vama vaši oficiri i starješine govorili na primjer o Lenjinu, o Rusiji, o Oktobru?

— Ja, brate, za sva ta četiri dana, koliko je pobuna trajala ni jedan put za Lenjina, za Rusiju i za ti Oktombar nisan čuju... Niko nam o tome nije govorijo. O Trumbiću, o Supilu, o Smodlaku i tomu Jugoslavenskome odboru jesu nam govorili, ali o Lenjinu ja ni riči nisan čuju... A kada smo mi ovicire razoružali, unda smo svaki na svoju kapu zastavicu metnili. 'Rvati' rvacku, Česi češku, Mađari mađarsku... Svaki je metnijo svoju zastavu... Eto, tako ti je to bilo u Kotoru.

— Hvala, barba, Mate i živio... Kucnismo se čašama vina, koje je na stolu pred nama stajalo.

Dakle, po pričanju ovoga očevidca, pobuna mornara u Kotoru 1918. bila je nacionalna, a ne internacionalna pobuna. Ovaj moj seljak je to veoma jednostavno ispričao i zapazio...

Pa i »otac povijesti«, Herodot kada priča ono što je na svojim putovanjima po ondašnjemu svijetu vidio i doživio, on to priča tako jednostavno i obično, u neku ruku kao i — naš Matuša. Možda bi i danas bilo dobro da nam povijest i udžbenike iz povijesti pišu obični i priprosti ljudi. Oni, koji bi pisali ono što su vidjeli i doživjeli... Koji bi prikazivali »objektivno stanje stvari«... Onako, kao i naš stari barba Matuša... a ne onako, kako bi netko želio...

TVORNICE RADNICIMA

Reče mi: nemoj me imenovati — ko sam i što sam!, ali ispričaj ovo, šta ću ti ja ispričati, šta sam ja učinio...

Obećam mu »ispovjednu tajnu«, to jest, zagantiram mu »bezimenost«, naime da se neće znati: tko je on.

— Možeš, reče mi, navest ime, ali prezime — nemoj! Znaš... takovi su zemani...

— Jure, ljudi smo... Blaćani smo... Čovjek se za riječ veže, a vol za rogove: kako ono ona naša narodna veli...?

— Evo, 'vako... Ja bijo, počeo moj »anonimni« Jure, dobar radnik u našoj tvornici... Zavolijo me glavni 'žinjer... zavolili me, ajmo kazat, svi... Rekoše mi jednoga dana: Jure, da te nagradimo... Ti si dugo u našemur poduzeću, a radnik si na svome mistu... Zaslužijo si...

— Dobro, judi drugovi, kažen ja. Lipo od vas da ste me se sitali, da mislite na me... Baš van 'vala... Baš san ovi' dana u škripcu... Neman ni pare... tribaju mi... Troje je dice, žena ne radi... Baš van 'vala...

— Ne, Jure! Ne radi se o parama, o novcu... Nemamo ji mi mi... Ko danas ima novaca... Nego, ćemo te u naše upravne organe, kakono van se to danas veli...? Jure, da tvornicon vladaš i upravljaš... Eto, na to smo mislili... U Radnički Savjet ćemo te, družu Jure, izabrati... Upravljat ćeš tvornicon, jer danas su tvornice radnička imovina... U kapitalističkin zemjama one pripadaju kapitalistima, a u našoj zemji, tvornice pripadaju radnicima... Jesi li razumijo, družu Jure...?

— Dobro drugovi, judi, razumijo san... A kad će to bit...?

— Odma! Sutra, prikosutra... Ovi dana...

— Ja se poveselijo... Sada ću bit u niku ruku vlasnik naše tvornice... To je Bog... bogova... Boje ne može bit,

a i ne triba boje... Bogisusa. Ne spavan ti ja jednu večer, ne spavan drugu... Ništa je ne kažen ženi Luci. Razmišljan ja: dobro, ja san sada u niku ruku, ajmo kazat, gospodar jednoga dila tvornice... Ja u toj tvornici i daje radin, svako jutro, ka'i do sada dolazin na posa'! Pa šta će meni »moj dijo« tvornice? Šta ću ja s njime...? Kujen ti ja svoj plan... Nije Jure lud! Šta su me izabrahi u Radnički Savjet nisan dobijo ni cente više plaće! Tamo sidiš i slušaš druge šta pričaju..., Odlučin ti ja »svoj dijo« tvornice — prodati! Dobi' ću, mislin, najmanje dvi, tri plaće i ja zadovojan...

Jedno jutro pokucan ti ja na vrata naše kancelarije. Najpri je skinen kapu pa lipo unutra. Kad unutra sidi jedan drug iz Radničkoga pa će mi odma':

— Izvoli, družu Jure...? Šta si tijo...?

— Družu Ante, kako da ti van ja to kažen... A ti si sam...

— Da... sam sam. Danas Radničkoga nema, a ja sam de-žurni. Govori šta ti triba?

— Ma volijo bi' da ima više drugova i judi... Ja bi' ima jednu vrlo važnu.

— Pa ja sam ovdje. Možeš sve meni reći, a ja ću ti, družu Jure, reći može li jeli ne može... Reci, šta bi ti tijo...?

— Pa... ovaj, kako da počmen, družu Ante, ti znaš da san ja siromašan čovik. Žena mi je bolesna, ne radi, a troje dice iman. To nije lako uzdržavati...

— Tako je, družu Jure. Ali u našoj tvornici ima i gori i siromašniji' radnika od tebe. A mi ćemo sve učiniti da ti pomognemo, koliko budemo mogli. Reci, šta ti triba...?

— Družu Ante, ja san nepismen čovik. Nije za mene sidit na sastancima i slušati šta drugi govore, a ja samo da ruku dižen. Žinjer Boris je pošten i pametan čovik, on će pošteno reć i za žinjere i za radnike. Neka je taki više u Radničkome bi' će boje i nama i njima... Jopet velin: ja san nepismen...

— Pa nauči' ćeš, družu Jure. Nije se niko pametan i školovan rodijo... Čovik uči dok je živ.

— Družu Ante, govoriš ka Salamun. Pametan si, dobar si, na pravomu si mistu, pa mislin da ćeš me pravilno razumiti.

— Da čujen, družu Jure...?

— Evo 'vako. Ja bi' svoj dijo tvornice proda', a ja bi' i daje, svako uboga jutra dolazijo u našu tvornicu na posa'. Dolazijo bi' radit. Eto to san tiho, družu Ante, reć. A ja mi-slim da si me u potpunosti razumijo.

— E, Jure... Jure, ti si naše gore list! Pravi naš čovik. Naš od glave do pete...

— I jesi, Jure! Rečem mu i ja. Ne bi se na dugo i široko našao, ko bi te prevario.

— Dragi moj, ja san ti čovik take tipe. Šta mogu, kad san takav. Najprije gledan sebe.

— Jure, imaš i pravo. Tako je danas došlo vrijeme: sebi-čno i svoje. Pokojni Mate Bilin je znao reći: tko što ćapa... ćapa.

— Bog mu da' pokoj... pametno je govorijo... Završi Jure.

DON JOZO P.....

Jednom je don Jozo bio u posjetu Americi, jednoj našoj iseljeničkoj koloniji. Bilj su tu većinom Sinjani i ljudi iz Sinjske krajine. A baš je u to vrijeme bio i blagdan Velike Gospe, pa je don Jozo taj dan iskoristio za svoje rodoljubne i govorničke sposobnosti. A u tome je don Jozo bio nenadmašiv...

Osvanuo je divan, sunčani ljetni dan, blagdan Velike Gospe. Okupilo se veliko mnoštvo naših ljudi, iseljenika naših, oko jedne male crkvice u gradu, jer su čuli da im je u posjet došao jedan naš svećenik, naše gore list. Došli su čuti domovinsku riječ, majčinsku riječ, našu riječ hrvatsku. A i don Jozo se već danima spremio da im ugrije »srca i bubrege«, da im osjeća je raspali...

Mirno i dostojanstveno stupa na oltar. Još jednom baci pogled po tome okupljenome mnoštvu i ote mu se misao:

— Rasplakat ću Vas ja danas, ovčice moje drage... Sinjani moji junački...

Mirno i tiho nastavio je obavljati svoju svećeničku dužnost. A kada je došlo vrijeme za propovijed, sabrano i tiho se okrenu okupljenom mnoštvu, a onda iz dubine duše i velikoga srca svoga počeo:

»Viče vila s Mosora planine,
na noge se, mladi Cetinjani!
Na vas ide vojska strahovita,
turska vojska mnogo silovita...«

Te su riječi bile dovoljne da su, naročito oni stariji ljudi i žene, stali plakati, stali sa svojih obraza suze lijevati... A kako i ne će: kada im nitko nikada, od kako su iz zemlje otišli, od kako su svoj rodni kraj napustili, nije tako progovorio... Nitko im nije takovu riječ izrekao...

Mladi, koji su u Americi rođeni, samo su u svoje starije, u svoje djedove i bake, u svoje očeve pogledavali ... A stariji su mnogo i obilato za sve vrijeme don Jozine propovijedi, suze lijevali ...

— Vi ste dragi, Sinjani i dragi zemljaci, napustili davno domove svoje, ognjišta svoja, zemlju svojih djedova ... Ja znam da se svi nećete u nju povratiti, da svi nećete nikada više vidjeti pradjedovski dom svoj, ali ipak jedno možete svi učiniti: nemojte ga nikada zaboraviti ... Zemlju otaca svojih ...

— Domovino, rano moja ljuta! Ote se jednome starome brki uz velike suze taj krik i poklik. Taj gorki vapaj ...

Na kraju propovijedi svoje, don Jozo im reče, da je sutra sveti Rok i da će on opet sutra u toj istoj crkvi službu božju obaviti.

Sutra dan ljudi došli u još većemu broju. Djedovi su doveli unuke svoje, da još jednom čuju domovinsku riječ, koju možda više nikada u takovome obliku neće čuti. Crkva je bila dubkom puna starosti i mladosti, muškoga i ženskoga svijeta. Don Jozo im je toga dana uz obilje plača i suza u srca njihova ulio ... domovinsku riječ, riječ majčinsku ... lijepu našu hrvatsku riječ:

— Ja ne znam hoćemo li se mi ovako više ikada okupiti, hoćemo li se mi ovako više ikada vidjeti, ali te suze, koje sam ja danas vidio, one su istina tužne i tragične, one su polako i stravične, jer se liju daleko, daleko od drage nam domovine i zemlje naše hrvatske. Ali ipak te suze znače da u vašim očima tinja vječna želja, vječna nada u povratak domu svome, Sinju svome ... kući svojoj.

Poslije Mise stotine ruku se u čas slilo u don Jozinu desnicu ... Stotine ljudi je samo jedno govorilo:

— Father Pirika, nemojte nas zaboraviti ... Dođite nam opet. Vi ste very good! Vi ste O. K. boy ... Father Pirika dođite nam još koji put ... dođite ponovo ...

A kada dođe naš blatski najveći dan i blagdan u godini, Gospa od Karmela tada don Jozo rado dođe u naše selo i s oltara se okupljenome mnoštvu obrati:

— Dragi moji Blačani i svi drugi uzvanici! Danas je vaš najveći dan, vaš najveći blagdan, Vaša Gospa od Karmela. Danas su vam došli u posjet vaši najbolji prijatelji iz Katu-

na, Kreševa, Kostanja, Ciste, Doca, Trnbusa, Selaca, iz grada i sela i neka vaši stolovi danas budu obilati i nesebični, jer nam je dobroga prijatelja sam Stvoritelj dao i namjerio nas na njega ... A vi budite dostojni vaših predaka, vaših najmilijih i najdražih, koji tu, u vašemu groblju počivaju, a koji su na današnji dan obilato i nesebično častili svoje drage prijatelje i uzvanike ... Budite dostojni sinovi vaših otaca i predaka ... Budite pravi Blačani ...

Don Jozo uzbudi srca i bubrege naroda i nema onoga, koji ga pozorno ne sluša, a koji su »mekoga srca« i zaplaču ...

STRIŽICA KLANAC

Klanac, to nije živo stvorenje, to nije čovjek. Klanac, to je naš, Strižića trg. Klanac je naš trg, naše sastajalište, naše zborni mjesto.

Ono što je Rimljanima bio: Forum Romanum, što je Starim Grcima bila Agora, nama Strižićima je bio naš Klanac.

Čim se u jutro iz kreveta ustaneš, najprije ideš vidjeti: je li tko već na Klanac došao. Uvečer, prije nego na počinak pođeš, još jednom Klancem prođeš, da čuješ posljednju novost, jer ćeš — lakše usnuti i zaspati... Život nas Strižića počinje i završava na — našem Klancu. Na Klancu smo se najviše zadržavali, na njemu smo najviše bili... Na Klancu smo najviše živjeli...

— Di si bijo čitavi božji dan? Pita roditelj dijete svoje.

— Bijo san na — Klancu! Dijete kao iz topa odgovara, jer zna da to nešto znači.

— Dićeš...?

— Na — Klanac!

I zaista smo mi veliki dio svoga života na našem Klancu proveli, na njemu se dosta zadržavali. A zar je to — vrijeme izgubljeno? Danas se najviše sjećamo baš onih priča, onih razgovora, koje smo na Klancu čuli, koje smo na našem Klancu spoznali...

Zar je za jednoga Rimljanina bilo »vrijeme izgubljeno«, kojega je na Forumu proveo...? Zar je onaj Grk propalica bio, koji je na Agori Sokrata i druge mudrace slušao...? Oni su Francuzi unišli u Povijest, koji su u vrijeme Svoje revolucije na — trgovima bili, koji su se na trgovima zadržavali...

Naš Klanac je više »živio« noću, nego danju. Danju bi bio tih, miran, jer su ljudi u polju bili, ljudi su po danu radili, kopali, svoje poslove obavljali. Na večer bi se na Klanac skupili i prepričavali što su u toku dana, u toku života doživjeli...

Naš Klanac je bio — naša javna govornica. Muško-žensko, staro-mlado, nejakoo-draslo, na Klancu je »imao pravo« govoriti, pričati, raspravljati...

Svaki starac imao je »svoje mjesto«, neki kamen na kojemu je obično sjedio, kada je na Klancu bio. Ako je netko mlađi na tome mjestu sjedio, on bi se digao kada bi »njegov vlasnik« došao. A nije ista stvar istu priču čuti, recimo, na Klancu ili negdje drugdje... Tu priču čuti na Klancu i u večer je nešto drugo, nego je čuti po danu i na nekome drugome mjestu... Ta priča je na našem Klancu izgledala nekako »ozbiljnija«, značajnija, mudrija...

Danas je naš Klanac, uglavnom, umro, nestao, nekako... isčeznuo... Jer su umrli i nestali i oni, koji su mu »život« davali... Jer, su pomrli i naši Strižići, starci. Nema više Bepe, moga strica Nikole... Umro je Frane, Vrančić, naš Luka... Umrli je Božica i sve one lijepe i bajoslovne priče, koje smo mi djeca od njih čuli... A mlađi se više ne skupljaju uvečer na Klancu, kao nekada... Danas su na večer obično pred Miškinom kućom okupljaju. A to je nešto drugo... To nije Klanac, to nije onaj naš trg, na kojemu se veliki dio naše, Strižića, povijesti zbivao...

Nedavno sam jedne večeri-sam! — na našem Klancu sjedio i najednom me neki strah uhvatio... Obuzela me neka stravična tuga, nešto me teško oko srca steglo.

Forum Romanum je stoljećima živio i — zauvijek nestao... I naš »forum romanum« naš Klanac je stoljećima živio i, kako izgleda i on je — zauvijek nestao!

VAGUN

Vagun je bio najjači... najsnažniji... najmoćniji... učenik u našoj školi, u moje vrijeme...

Gospode Bože, kako je snažan bio naš Vagun!

Ja sam tada, u to vrijeme mislio da je naš Vagun najjači i na cijelome svijetu. Za mene i... bio je!

Njemu je pravo ime Mirko i sin je... našega Frane.

Po dobrim starini, đačkim običajima, mi smo se u našemu djetinjstvu, naročito kada smo u školu išli, nesebično i obilno tukli... Tukli smo se nekada i do krvi... Tukli se i mlatili...

Gospode Bože, kako smo se mlatili... Kako smo se tukli...

Mi Strižića djeca, imali smo tu sreću, da je iz našega komšiluka, da je nama Strižićima pripadao naš Vagun! Znači u svakoj kavgu i tučnjavi on je tu, na našoj strani... Uz nas. Valja reći istinu: Vagun je uvijek bio nama na pomoći... Kada bi nam bilo najteže — evo ga! Kada je izgledalo da će nas druga djeca svladati i nadjačati, evo Vaguna... Evo njega... A protivnik čim ga vidi — bježi! Bježi glavom bez obzira!

Na jednu stranu sav razred, a na drugu on... Nije bilo dana da se nije tukao, mlatio, »razračunavao«... On kao da je bio rođen i stvoren za dječje tučnjave, za dječje megdane... Uvijek je u ruci imao ili šibu ili kamen... Nikada mu ruka nije bila prazna, bez ičega... Stalno s nečim »bojevnim« zauzeta... A mi, Strižića djeca, pošto smo imali njega, njegovu snagu na našoj strani, ni smo se nikoga bojali... Ako bi nas netko (krivo pogledao u školi ili nam ružnu riječ rekao, mi u — tučnjavu. Znali smo gdje je naša snaga, znali smo tko je uz nas, tko će nas braniti... Naročito se nije nitko smio dotaći naših učenika... Jadna mu majka! Tu je Vagun bio

neumoljiv. Mlatne ga svojom »šaka-topuzinom« i — kada od udarca ozdraviš!

Kod te i takove svoje snage, jasno je samo po sebi da se nama Strižića djeci Vagun kao »vođa« nametnuo. Njegova riječ je bila — sve! Što on kaže, to je svetinja... Imao je odliku da mnogo ne govori, da mnogo ne brblja kao »prave i velike vođe«. On je zaista malo govorio, ali ono što je rekao i nama djeci naredio, mi smo ga u svemu slušali.

Ja sam mu, u neku ruku bio »tajnik«. Mene je prilično cijenio i poštivao... Moju je riječ uvažavao... Ako je trebalo nekoga nešto pitati, onda se meni obraćao... U mene je imao veliko povjerenje. Ali i ja u... njega.

Nikome sa strane, iz nekoga drugoga komšiluka ili mjesta nije dao da »vlada« u nas Strižića. Znalo se: tko je tu gospodar, čije je to zemljište... Njegovo... Vagunovo. Cuius regio, eius religio... Staro i drevno pravilo.

Jedne godine, došao jedan »gospodičić« iz grada u naše blatsko društvo i hoće u njemu s nama »ravnopravan« biti... Što više: hoće i u njemu — »gospodariti«.

— Ne može, druškane! Dade njemu do znanja Vagun. Ali, »gospodičić« hoće, nameće se...

Jednoga proljeća, pala kiša i mi se uputili u »spuže«. Vagun pred nama a mi za njime... Idemo uz Brig kao prava mala četa harambaša... Navalio za nama i »gospodičić«. Vagun mu veli:

— Ako ideš ti — ne idem ja! Vagun dobro zna: Ako ne ide on, onda ne ide — nitko! Ne ide se u spuže... Ali, »gospodičić« neće iz našega društva, hoće uporno s nama u spuže.

Vagun kao seljačko i planinsko dijete dobro zna: da »gospodičić« neće tako lako po stijenama i kamenju hodati. Može negdje pasti, razbiti glavu i tko će za njega odgovarati...? On — Vagun? Zato mu Vagun ne da da ide s nama. Ali, on je uporan....

Natezanje trajalo više od pola sata, ali bez ikakova uspjeha. Vidi Vagun da on mora popustiti i okrene se pa — kući. Mi svi za njim. Ali rasprave među nama još traju. Vagun ima, po običaju, džepni nož u ruci i nešto reže. »Gospodičić«, u svojoj dječjoj jarosti pohita na Vaguna svojim dugačkim nogama. Vagun ga dočeka — otvorenim nožem u ruci.

Proteće vrela dječaćka krv... Nasta pravi rat. Ali, čim se krv ukazala — svemu je bio kraj. Razbježasmo se svi osim — Vaguna, koji je svome protivniku prešao u pomoć, rane mu vidajući.

— Majko, nije Vagun kriv, nego ja... Kroz plač veli »gospodičić« majci, koja je kukajući dotrčala na... bojno polje. Ne viči na njega, nego na mene... Ja sam svemu kriv....

Vagun se posljednji pred mrak povukao s krvavoga dječjega polja... Utučen i veoma ožalošćen...

MOJ BRAT IVAN

Ima razloga, što sam od nas osmero djece izabrao brata Ivana i uvrstio ga među »Blaćane«. Jer je on, moj brat Ivan, od svih Blaćana najbolji, najprivrženiji, najiskreniji Blaćanin... Blaćanin svim svojim bićem i svom svojom dušom...

Kao što riba ne može bez vode živjeti i ptica bez zraka, tako ni moj brat Ivan ne bi mogao bez Blata, postojati.

Ali sudba mu nije sudila da u njemu stalno živi. Možda je to i razlog da ga je tako duboko zavolio...

Moj drugi brat Nedjeljko, naime Nedom ga zovemo, rano se u svijet otrgao i u svijetu sagradio sebi drugi život. Voli i on Blato, ali ne toliko kao Ivan. Jer Ivan je za Blatom... lud. Nedo zamijetio da on ima... neudanu svastiku. A s druge strane nagledaju! Sagradio ju o trudu svojem... Kada je tu njegovu kuću vidio jedan pjesnik, ote mu se s ustiju:

— Pa vi bi i u paklu reda napravili....

— Ako u paklu ima materijala od kojega bi se taj red napravio, možda bi i Pakao u red doveo... Odgovori mu brat.

Kada je kuća bila gotova i sagrađena, onda je moj brat Nedo zamjetio da on ima... neudatu svastiku. A s druge strane je i brat Ivan... neoženjen.

Naime, mnoge noći moj brat Nedo nije mogao spavati, razmišljajući tko će mu svastiku oženiti, to jest: tko će mu pod isti krov doći... A to njemu nije nikako bilo drago. S nekim drugim, nepoznatim taj raj na zemlji dijeliti. E, to on nije odlučio... Neće on to tako lako dozvoliti...

I dok je moj brat Nedo muku mučio i glavu razbijao, kako bi to izbjegao, sine mu u glavu: pa tu je — brat Ivan! Momak od oka...

I bi mu lakše u duši...

I jednoga dana on će Ivanu:

— Brate, kako da ti kažem... Ti si momak za ženidbu...

Vrime ti je, šta ti misliš o mojoj svastici... Malo razmisli o toj stvari... Dobro je o nekim stvarima ozbiljno razmisliti, a ženidba je ozbiljna stvar...

Stvar je zapravo bila gotova... Do ženidbe nije trebalo dugo čekati... Samo mjesec dva i došlo se do — matičara.

Nedugo za tim... život je počeo.

Međutim, moj brat Ivan je... Blaćanin. Pravi pravcati Blaćanin. On je u Blatu Antej, Samson, Kiklop. A izvan Blata nije gotovo nitko i ništa... On je u Blatu neviđena snaga i volja, a izvan Blata je kao dijete nejak. On je u Blatu veseo, radostan, nasmijan, a izvan Blata je mrk, tmuran, tužan... Ivan je u Blatu jedan čovjek, a izvan Blata drugi, suprotni od onoga pravoga Ivana... Brat Nedo odlučio dizati kuću, graditi zapravo drugu, ali brat Ivan nije ni najmanje za tu stvar zainteresiran... Jer, to nije u Blatu, to nije na njegovoj djeđovini, očevini... Čim se Ivan iz Blata makne on odmah oboli, liječnik mu treba, a kada je u Blatu taj isti čovjek je zdrav kao dren! A jedan brat drugoga nikako da razumije, nikako da shvati... A oba je ista majka rodila, oba su isto mlijeko sisala, oba su jedna prsa dojila... Dva rođena brata, a dva različita svijeta...

— Naš Ivan je lijen i neradišan, da ga ljenijega na daleko nema! Tuži mi se jednoga dana brat Nedo.

— Ivan nije lijen, nego Ivan je... Blaćanin! Kako to da je Ivan u Blatu tako radišan i tako marljiv, kao rijetko koji Blaćanin, kao rijetko koji naš seljak...? Jer, Ivan u Blatu poznaje svaki kamen, svaku stopu zemlje. On se u Blatu rodio, njemu je sve društvo u Blatu. On u Blatu poznaje svakoga u dušu, a ovdje ne poznaje nikoga. I onoga koga poznaje — ne zna ga! Ivan je gorostasna biljka, koja samo u jednome mjestu, u jednome samo kraju može uspjeti i u gorostasno stablo narasti... Ako ga makneš bilo gdje, pa i u sam raj zemaljski, ta ista biljka brzo ugine, usahne...

— Ti s njime razgovaraj, ti na njega imaš najveći utjecaj... Rekoše mi.

— To vam je tako. Pa ja znam Ivana. Jer... braća smo! Od jedne smo majke. Ivan je onakav kakva sam vam ga prikazao... Da mi je deset Ivana od Blata bi našega učinio ze-

mlju kanaansku, a ovdje on eto gnjije i propada... Ovdje sahne. Ja i tebe razumijem, rekoh bratu Nedi. Ti si sagradio ovu kuću, koja je tvoj ponos, tvoj ideal. Imaš na što i biti ponosan, gord. Ali to na Ivana mnogo ne djeluje... Jer je njegovo srce, njegova duša u Blatu, tamo gdje se rodio, gdje se odgojio... Čovjek je biljka i ona najbolje zna, gdje najbolje uspijeva...

POSLEDNJE ... ZBOGOM!

Jednom sam u ovoj knjizi već rekao: o ovim ljudima, o ovome kraju i ovome mjestu, još nitko nikada nije pisao ... Ovo je u stvari prvijenac, nešto, što se po prvi put na svijet pojavljuje ...

Da namjeravam nešto o našim ljudima, o našem Blatu i Blačanicima pisati, povjerio sam svojedobno najdražemu muškarcu i čovjeku na svijetu, svome bratu Ivanu. On je zapravo prvi i vidio ovu knjigu, dok je ona još u rukopisu bila, dok je još u »stvaranju i postanju«¹ bila. Danas se još dobro sjećam; on, moj brat Ivan, je čitao pojedine ljude iz »Blaćana«, čitao je i ... plakao je! Vidio sam mu suze na očima.

— Ima stranica, koje te rasplaču ... Reče mi, kada sam ga »uhvatio«² da rukopis čita.

On je, uglavnom kao i ja, sve ove ljude poznavao i to veoma dobro. Možda neke bolje od mene. Jer, je s njima toliko puta bio, razgovarao, družio se ... Vidio sam taj put da je uzeo rukopis »Blaćani«³ i da je nešto u svoj neki notes zapisao. Taj notes je ponio sa sobom.

Kada je ova knjiga bila uglavnom gotova, jedne večeri pade mi na pamet: pa i moj brat Ivan bi zapravo spadao u ... »Blaćane«⁴! Jer, on je u stvari, najveći, najrodoljubniji najprivrženiji Blaćanin! Još takovoga Blaćanina majka nije rodila ...

I bez daljnega razmišljanja i rasuđivanja, odlučim i brata Ivana uvrstiti među »moje«⁵ Blaćane. Sjećam se: bila je subota, kada sam pisao posljednje poglavlje ove knjige, a glasilo je: MOJ BRAT IVAN.

Reći ću na ovome mjestu: što se tiče čovjeka i njegove sudbine, ja sam oduvijek o tome imao — svoje mišljenje. O tome sam se tisuću tisuća puta uvjerio.

I dok je moj predragi i premili, a sada već pokojni brat Ivan, u našem dragome i milome Blatu, sa njemu najdražim i

najmilijim ljudima vino pio i u velike se veselio, s njima igrao i šalio se, ja sam istoga dana i istoga poslijepodneva, daleko od njih i Blata, u Zagrebu, pisao posljednje poglavlje ove knjige, koje je nosilo naslov: Moj brat Ivan!

Time sam smatrao da je knjiga gotova i da se na njoj nema više ništa bitnoga raditi ili je prepravljati. Što je — tu je! Rekoh u sebi.

U srijedu u jutro, bila je to — Velika sedmica i Veliki tjedan, zovne me telefon. S druge strane žice bila je Seka. Reče mi:

— Poslali smo tebi i Ivi na Uskrs paket. Sjetili smo vas se, da i vi osjetite Uskrs u svome stanu, vi dva samca.

— Seko, ti si zlatna i velika ti hvala, što si nas se sjetila ... Ti, Seko, na sve misliš ... Šalim se ja s njome preko telefona.

Nešto više od jednoga sata, zove me telefon. Ovoga puta je s druge strane bila njena sestra Ivanka. Čujem njeni glas ...

— ... Dragi striče, skupi snage i nemoj plakati ... kada čuješ, što ću ti reći. Stric Ivan je sinoć u Blatu zaspao, ali se u jutro nije probudio ... Stric je Ivan ...

Umro je otac, zatim stariji naš brat, za njim stric Nikola, kome sam veoma mnogo zahvalan, naročito za ugodno i lijepo djetinjstvo moje, ali smrt brata Ivana me je pokosila ... Zaplako sam kao nikada do tada u životu ... Plakao sam kao malo dijete ... Plakao sam iz dubine duše i srca ... Plakao sam za milim i dragim bratom ... I imao sam i za kime plakati ... Jer, mi smo se dva nekako posebno razumijevali, a samim time i voljeli ... Ja i moj brat Ivan!

Na Ivanov pogreb putovao sam avionom. Bilo je to moje prvo avionsko putovanje. Pogreb je već ranije bio zakazan u tri sata poslije podne. U ugovoreni sat pred našom kućom okupilo se neviđeno mnoštvo naroda. Nikada prije pred njom nije bilo toliko svijeta, toliko ljudi. Računa se da nikada jednome našem Blaćanu na pogreb nije došlo toliko mnoštvo ...

Na svakome koraku toga dana mogao se vidjeti plač ... suze ... jecaj. Ja ne znam kako je moja stara majka preživjela taj dan, kako je iz njega živa izišla ...? Stric Petar, čovjek u dubokim godinama, svaki čas vapi i jeca: Ivane, ružo moja ... Ivane, sunce moje ... Ivane ...

Točno u tri sata, velika pogrebna povorka se uputila ispred naše kuće... Ja sam zamolio jednoga mladića, da mi iskine jednu ružu s vijenca, koji će se s tijelom moga pokojnjega brata u grob ukopati... Da je imam za uspomenu...

Još ranije sam bio odlučio da nad mrtvim tijelom svoga dragoga brata kažem koju riječ. Negdje oko jedanaest sati u jutro, pošao sam u naše Krčine, jednu našu najstariju ogradu, pradjedovima naša, sjeo sam na jedan kamen uzeo sam u ruke papir i olovku i na papiru napisao: Posljednje Zbogom... Predragi i nezaboravni brate Ivane... Zbogom!

Oče dragi, evo ti u vječni posjet dolazi drugi sin tvoj, drugo dijete tvoje... drugi brat moj. Evo ti dolazi sin Ivan da ti čini... vječno društvo. Sada uz svoga brata, a našega strica Nikolu, imaš uza sebe svoje najbliže... Dva sina i brata...

Ivane dragi, eto izabrao si Veliku sedmicu za svoju smrt. Umro si na Veliku Srijedu, a evo te danas, na Veliki Četvrtak ukapamo, u grob stavljamo. Dragi brate, uvijek sam se tobom kao čovjekom i kao bratom ponosio... Imao sam i kime... Često sam u društvu svojih prijatelja znao reći da ja imam brata, kojega bi medicina, zbog njegove dobrote i poštenja... morala izučavati. Bio si zaista »klinički slučaj« poštenja i čestitosti... Nešto, što se svaki dan ne vidi i ne rađa...

Ivane dragi, mnogo si mi dobra u životu učinio. Veoma mnogo. Nažalost, nisam dospio da ti jedan mali dio od toga vratim, jer si umro prerano... Više nego prerano... Jučer u jutro, Ivanka mi je telefonirala i rekla je:

— Striče, stric Ivan je sinoć zaspao, ali se jutros nije probudio... Kao da je tim riječima htjela izbjeći onu najstrašniju riječ »smrt«. Nikada neću te riječi zaboraviti »Stric je Ivan sinoć zaspao, ali se jutros nije probudio.« Eto, još si u nedjelju, u našem dragome Blatu, s našim ljudima, pio, razgovarao se, igrao si s njima i veselio se, a ja sam baš u nedjelju daleko od tebe, daleko od našega Blata, u Zagrebu pisao »posljednjega Blaćana«, čiji je naslov glasio: MOJ BRAT IVAN...

Tebi sam jedinom rekao i povjerio da pišem knjigu o našem selu, o našim ljudima u njemu. Ti si prvi vidio rukopis te knjige, ti si prvi taj rukopis imao u rukama. I, eto,

čudne li sudbine, ti si, voljeni brate u tu knjigu... posljednji ušao! Životna sudbina je htjela da bude tako, da se tako knjiga svrši...

Dragi Ivane, evo su tvoji brojni prijatelji sa svih strana došli da sa rodbinom tvojom kažu... posljednji Zbogom! Okupili su se naši Blaćani u neviđenome broju, da te isprate na vječni počinak... Došli smo svi da ti kažemo: zadnje... Zbogom!... Zbogom zauvijek...

Neka ti je lagana naša blatska zemlja i naše Blato, kojega si tako iskreno i gotovo bolno volio...

JA O SEBI I SVOJIMA...

Kao prvo: ništa nemam... Omnia mea mecum porto... Može i: ferro. Sve svoje sobom nosim... To jest, sve moje je uvijek sa mnom. Jedino što imam, to je neko »dobro blesavo srce«. A izgleda da nas je priroda svu braću i sestre na taj način-kaznila.

Pošto sam rođen u toj blatskoj »dolini suza« (Blato leži u dolini Cetine) to sam od najranijega djetinjstva svoga u to svoje »blesavo dobro srce« upio sve one radosti i žalosti... Sve tuge i sva veselja svojih zemljaka. A i sam sam rođen u mjesecu, koji je »ljubavlju kažnjen« (17. V 1927.), jer »ljubav nije sreća, ljubav to je patnja i ta patnja boli« (Matoš).

Što se tiče mojih seljaka i mojih mještana, njih je gotovo svaka vlast-mimoilazila. Na njih, kao svoje podanike, vlast misli, kada trebaju porez plaćati, kada trebaju na vojnu ići, kada trebaju domovini neke usluge dati. Ali, kada domovina treba njima nešto učiniti, onda nitko za njih ne zna! Ona nikto za njih ne haže... Kada je trebalo ginuti: ginuli su! Kada je trebalo krv liti: lili su! Kada je trebalo živote za domovinu dati: dali su! A što je njima domovina za sve te njihove usluge dala...? Ništa! Domovina ih je rastjerala po svemu svijetu... Od Istoka do Zapada... Od Sjevera do Juga tih ubogih mojih mještana ima i nalazi se... A opet, ma gdje god se nalazili, srcem su u — Blatu. U svome rodnome kraju. Mjesto ih ne može hraniti, nego samo — čežnjom za njim! Čežnjom kroz sav život... Čeznu za selom dok ne umru, ne vidjevši to »mjesto čeznuća« svojega.

S moje strane: ovo je samo mali dio od one velike i neizmjerne boli i patnje ovih ljudi. Ovo je samo jedan mali — progovor, jedno malo sjećanje na sve to. Jedan pokušaj da se to ne zaboravi. A »enciklopedija patnje« ovdašnjega čovjeka je — daleko veća, daleko mučeničkija. A u svemu tome mučeničkome životu njegovome ima tako divnih trenutaka i do-

življaja, da vam je jasna Vergilijeva i Horacijeva čežnja za selom, za njegovom idilom. Nekada razumijete one Horacijeve riječi: *Beatus ille, qui procul negotiis...* Blaženi onaj, koji je daleko od državnih (i gradskih) poslova... pa ne mora sav taj gradski život — živjeti! Živjeti iz dana u dan...

I na kraju ne volim docirati i propovijedati. Što je — tu je! Eto, to sam htio reći, onima koji pročitaju ovu knjigu...

SADRŽAJ

Uvijek u zavičaju	5
Progovor	7
Blaćani pred crkvom	13
Moj otac	16
Moja majka	20
Stric Nikola	23
Stric Iko	26
Stric Petar	28
Ujac Iko	32
Baba Pera	34
Baba Matija	36
Tetka Iva i tetak Pavić	38
Naš Frane	41
Naš Luka	44
Naš Špiro	46
Naš Miško	48
Bepo	51
Naš Jokan	54
Stipe Jokanov	58
Vrančić	63
Žuka	66
Kovačuša	69
Medić	72
Stari Car	75
Marko Carević	77
Mate Bilin	80
Stari Juriša	82
Ćićola	85

Barba Mate	88
Čeko	93
Lucka	96
Antić	99
Matuša	104
Mijara	107
Mali Niko	110
Mali Bere	112
Stipan	114
Jure Dunjak	117
Ravael	121
Antan	124
Božica	126
Martinovo pismo	129
Luka Vukić	131
Povijest na seljački način	134
Tvornice radnicima	136
Don Jozo P	139
Strižića Klanac	142
Vagun	144
Moj brat Ivan	147
Posljednje: Zbogom!	150
Ja o sebi i svojim	154

ŽIVKO STRIŽIĆ

BLAČANI

VLASTITO IZDANJE

Naslovna strana

Ivan Lacković Croata

Lektor

Jozo Kekez

Tehnički urednik

Vlaho Burić

Tisak »ZRINSKI« — Čakovec

